

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
MASTER TEZİ

S İ Y A S A L B İ R M U H A L E F E T A R A C I O L A R A K
T A N G A Z E T E S İ
(1935-1945)

3319

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Korkmaz ALEMDAR

HAZIRLAYAN
Murat Sadullah ÇEBİ

Ankara, 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Ö N S Ö Z

Gazete, toplumsal olayların incelenmesinde önemli kaynaklardan birisidir. Süreli oluşu ve içerisinde yer alan bilgilerin çeşitliliği, zenginliği ona diğer belgelere göre bir üstünlük sağlamaktadır. Gazete, bu özelliği dolayısı ile tarihçilerin, sosyologların, siyaset bilimcilerin faydalandığı bir kaynak görünümündedir. Gazete toplumsal olayları anlamada, siyasal, toplumsal ekonomik hayatta ve düşüncelerde meydana gelen değişimleri yansıtmada önemli faydalar sağlamaktadır. (1)

Gazete toplumsal bir kurumdur; bu okuyucularının hayatları ile kendisi arasında bir bağlılık kurmasından, onların duygularını, düşüncelerini, acılarını yansıtmamasından dolayıdır. (2)

İlk örneklerinin ortaya çıktığı dönemden itibaren gazete, siyasal iktidarlar tarafından karşıt-muhalif fikirler üreten bir güç merkezi olarak görülmüştür. Bunun sonucunda ise, siyasal iktidarlar, basına karşı çeşitli kısıtlayıcı tedbirler getirmişler ve yasaklar koymuşlardır. (3)

Gazetenin doğuşu ile birlikte ortaya çıkan ilginç gelişmelerden birisi de, toplumlarda haber kaynağı durumunda olan merkezi yönetimlerin bu özelliklerinin gazeteler tarafından tehdit edilmesi olayıdır. Gazete artık dış olaylar ve pazarlara ilişkin haberleri bırakarak, iç siyasal gelişmelere eğilmeye başlar. Bu, basını siyasal mücadelenin verildiği bir alan durumuna getirirken. diğer yandan gazeteyi de siyasal mücadelenin araçlarından biri yapar. (4)

Baskı, dizgi teknolojisindeki gelişmeler, reklamcılığın etkisi, toplumsal ve kültürel yapıdaki gelişme ve değişmelerin sonucunda ise gazetelerin kitleselleşmesi; yani geniş kitlelere seslenme özelliği önplana çıkmıştır. Gazete artık bu özelliği ile bir kitle iletişim aracı durumuna gelir.

Diğer yandan toplumsal yapıdaki değişimlerin siyasal alana

yansımaları ile birlikte, siyasal hayata katılmak ve etki de bulunmak isteyenlerin sayısında önemli artışlar görülür. Bunun sonucunda ise, siyasal iktidarı elde etmek isteyen yeni toplumsal kesimler ortaya çıkmış ve bu kesimler, siyasal iktidarın yönlendirme çabalarına karşı, kitle iletişim araçlarından, kendi amaçları yönünde faydalanma yoluna gitmişlerdir. (5)

Yeni toplumsal kesimlerin; bir başka deyimle siyasal iktidar talebinde bulunanların, kendi düşüncelerini yayarak taraftar toplamak ve bunların istedikleri yönde tutum ve davranışta bulunmalarını sağlamak için kitle iletişim araçlarından faydalanma istekleri, ortaya yeni problemler çıkarmıştır. Siyasal iktidarlar, karşılarında bu araçları kullanan bir karşıt-muhalif güç görmekten hiç de hoşnut olmamışlar ve araçları denetim altına almaya çalışmışlardır. (6)

Kitle iletişim araçlarının, siyasetçilerin ilgi merkezi durumuna gelmeleri, bu araçların özellikleri ile işlevlerinin çok yönlü olmasından dolayıdır. Bu açıdan, araçlardan gerek siyasal iktidarlar, gerekse siyasal iktidara talip olan muhalif-karşıt kesimler faydalanma yoluna gitmişler; bu durum ise çeşitli çatışma ve tartışmalara yol açmıştır.

Türk basın tarihi incelendiğinde, siyasal iktidarların başına karşı aldığı hukuki, siyasi, idari ve mali tedbirler, gazetecilerin tutuklanmaları, kovuşturmalara uğramaları, gazetelerin kapatılmaları gibi sayısız örneklere rastlamak mümkündür. Yine siyasal tarihimiz incelendiğinde, bir dönemde mevcut siyasal iktidara muhalefet eden Jön Türkler'in, kendi adları ile anılan bir basını oluşturdukları hatırlardadır. Jön Türk ideolojisi, tarafta kazanmak amacı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli köşelerinde değişik dillerde gazeteler, dergiler çıkartmışlar ve bu yayınlar da kendi fikirlerini yayarak siyasal iktidarın politikalarına, uygulamalarına karşı çıkmışlar, bunlara alternatif politikalar getirmeye çalışmışlardır. (7)

Basın tarihi, genel tarih araştırmacılarının ilgileri sonucunda, özel uzmanlık alanı durumuna gelmiştir. Bu alanda çalışanların bir kısmı kronolojik olarak yayınlanan süreli yayınların listesini tutmakla yetinmektedirler. Ancak, bu çabalar, önemli olmakla birlikte, basının geçmişini anlama açısından yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan, süreli yayınlar "yayınlandıkları dönemin toplumunu yansıtıktıkları gerçeğinden hareketle didik didik edilmekte", sadece neden yazdıktıkları değil, niçin yazdıktıkları da incelemelerin konusu olmaktadır. (8)

Bu alışma, temel olarak bir gazete incelemesine dayanmaktadır. 23 Nisan 1935'den 4 Aralık 1945'e kadar olan sürede yayınlanan Tan sayıları incelenerek, gazetenin siyasal iktidara, siyasal sisteme karşı gelişen muhalefeti ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, konu ile ilgili tüm kitaplar çalışmaya kaynak olmuştur.

Bu çalışmamda bana her türlü yardımı yapan, yapıcı eleştirmeleri ile yol gösteren sayın hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Korkmaz ALEMDAR'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Ankara, Ocak, 1988

Murat Sadullah ÇEBİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	ii
GİRİŞ	1

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

KURULUŞUNDAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR TAN GAZETESİ

I. TAN'IN YAYINLANDIĞI DÖNEMDE TÜRK BASIN REJİMİ	1
II. TAN YAYIN HAYATINA BAŞLIYOR	12
III. MAHMUT SOYDAN YÖNETİMİNDE TAN	15
IV. TAN EL DEĞİŞTİRİYOR	16
V. AHMET EMİN YALMAN YÖNETİMİNDE TAN	17
VI. M. ZEKERİYA SERTEL YÖNETİMİNDE TAN	20

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

TAN GAZETESİNİN MUHALEFETİ

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TAN MUHALEFETİ	23
A. FAŞİZME MUHALEFET	24
B. ALMAN PROPAGANDASINA MUHALEFET	26
1. Alman Propaganda Teşkilatı Tan Gazetesini Satın Almak İstiyor	29
2. Tan Alman Propagandasının İçyüzünü Açıklıyor ...	31
C. TÜRKÇÜLÜĞE MUHALEFET	33
II. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TAN MUHALEFETİ	36

A. MUHALEFETİN SEBEPLERİ	37
B. TAN MUHALEFETİNİN ANA NOKTALARI	38
1. Siyasal Sistem	38
2. Tek Parti	43
3. Hürriyetler	46

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

SIYASAL MUHALEFET ORGANI OLARAK TAN GAZETESİ

I. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İÇİNDEKİ MUHALEFET VE TAN ...	52
II. TAN KAPANIYOR	5-
A. 4 ARALIK - TAN OLAYI	5
B. BASININ TUTUMU	57
1. Olay Öncesi	57
2. Olay Sonrası	66
III. SERTELLER TUTUKLANIYOR	68
IV. TAN GAZETESİNİN İDEOLOJİSİ	70
SONUÇ	7
DİPNOTLAR	79
KAYNAKLAR	102

G İ R İ Ő

Bu tezin konusu,"Siyasal Bir Muhalefet Aracı Olarak Tan Gazetesinin İncelenmesidir. Çalışmanın temel amacı, Milli Şef döneminde yayınlanan Tan'ın, siyasal sistem ve iktidara karşı gelişen muhalefetini ortaya koymaya yöneliktir.

Tan gazetesinin muhalefetini ele almadan önce, genel olarak, muhalefet kavramından ne anlaşıldığını açıklamak gereklidir. Bununla birlikte, kavramın tanımı yapılmaya çalışılırken, sosyal bilimlerde kavramlar üzerinde kesin bir birlik olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

Sosyal ve siyasal olgular, kavramlar belirli kalıplar içerisinde yerleştirilmeye elverişli değildir. Bu kavramlarla ilgili olarak yapılacak her tanım kişilerin bakış açılarına göre değişen bir özellik taşımaktadırlar. (1)

Muhalefet; "bir görüşe", "bir tutum ve davranışa karşı olma", "uymama", "başka türlü olma", "karşıtlık", gibi temelde aynı anlama gelen değişik kelimeler ile açıklanmaktadır. Muhalefet edenler ise; "uymaz", "karşıt", "aksi taraf", "aksi fikirde olanlar", "muhalif" kelimeleri ile nitelendirilirler. (2) Muhalefet, fikri alanda başlayacak olumsuz bir eleştiriyi, karşıtlığı içine almakta ve bunu uygulamada gerçekleştirmek için girişilen hareketleri göstermektedir. (3)

Ancak, muhalefet olgusu, değişik biçimlerde ortaya çıktığı gibi, amaç ve hedef olarak da mevcut siyasal, toplumsal yapının değiştirilmesine yönelik olabilmektedir. İşte bu noktada, muhalefet olgusunun siyasal yönü ortaya çıkmaktadır. (4)

Geniş anlamı ile siyasal muhalefet, mevcut siyasal sisteme, sosyal ve ekonomik düzene karşı çıkmak ve toplumsal yapıyı çeşitli yönleri ile eleştirmek, siyasal sisteme, ekonomik ve sosyal yapıya karşı olmak, siyasal iktidarı elinde bulunduranlara karşı

direnmek, yapısal bir değişiklikten çok; siyasal iktidar üzerinde özel çıkarlar için baskı yaparak istenilen sonuca ulaşmak, ideolojik amaçlar doğrultusunda siyasal iktidarı etkilemeye yönelik faaliyetlere girişmek şeklinde ele alınabilir. (5)

Bu anlamda, Tan gazetesinin yapmış olduğu muhalefet biçimi, özünde siyasal yapının değiştirilmesine yönelik bir nitelik taşıdığından, siyasal bir muhalefet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tan'ın muhalefetini anlayabilmek için, Cumhuriyet döneminde siyasal ve toplumsal yapımızda ortaya çıkmış muhalefet hareketlerini gözden geçirmek yararlı olacaktır. Hiçbir toplumsal, siyasal veya ekonomik bir hareket kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bunları şekillendiren bir çerçeve olduğu gibi; bu çerçevenin oluşmasına etkide bulunan tarihi şartların varlığı da bir gerçektir. Bu açıdan Tan muhalefeti incelenirken, toplumsal ve siyasal yapımızda ortaya çıkmış muhalefet hareketleri kendi tarihi, sosyal ve siyasal şartları içerisinde ele alınmaya çalışıldı.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının İngiliz işgal kuvvetleri tarafından dağıtılmasından sonra, 23 Nisan 1920'de toplanan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, mevcut toplumsal yapıdan güç alan değişik anlayışlara (6) sahip temsilcilerden oluşan mozaik bir yapıdadır. Mustafa Kemal Paşa da Nutuk'ta Birinci Meclis içerisindeki değişik anlayışlara sahip grupların varlığından söz etmektedir. (7)

Mustafa Kemal'e göre, bu grupların kuruluş sebebi, Meclis görüşmelerinde düzeni sağlamak ve oyların dağılmasını önlemektir. (8) Bununla beraber T.B.M.M. içerisindeki gruplaşmaların, anlaşmazlıkların temelinde "Siyasal Sistem" meselesi yatmaktadır. İlk Meclis içerisindeki muhalefet hareketlerinin temelinde, geleneksel yapıyı korumak isteyenler ile, bunlara karşı çıkarak, yeni bir siyasal yapının kurulmasını isteyenler arasındaki anlayış ve bakış açısı farklılıkları yatmaktadır. (9)

T.B.M.M. içerisindeki gruplaşmalardan rahatsız olan Mustafa Kemal, "Anadolu ve Rumeli Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti" üyelerinin, Meclis'te bir tür parti disiplini ile hareket etmelerini sağlamak amacıyla⁽¹⁰⁾ ile, 10 Mayıs 1921 tarihinde,⁽¹¹⁾ Anadolu ve Rumeli Müdafâ-i Hukuk Grubu'nu (ARMHG) kurdurur.⁽¹²⁾ Bu grubun tüzüğü'nün ikinci maddesi olan, devletin ve milletin teşkilatının; yani hükümetin kuruluşunun Anayasaya uygun olarak yapılmasının sağlanması,⁽¹³⁾ Meclis içerisinde ve dışarısındaki muhalefet tarafından, Mustafa Kemal'in kişisel diktatörlük amacıyla olduğu şeklinde yorumlanır.⁽¹⁴⁾

Birinci Meclis içerisindeki muhalefet hareketinin, 1921 yılının son aylarında, II. Grup adı altında siyasi bir oluşum olarak ortaya çıkmasının en önemli sebebi de; Mustafa Kemal'in kişisel egemenlik kurmasını engellemek içindir.⁽¹⁵⁾ Nitekim bu grup üyeleri iktidara karşı etkin muhalefet yapar⁽¹⁶⁾ ve 1921 Temmuzunda verdikleri bir kanun önerisinin kabul edilmesi üzerine; Bakanlar Kurulu 9 Temmuz 1921'de istifa eder.⁽¹⁷⁾

II. Grup üyeleri, hükümeti her fırsatta eleştirmeye devam ederler. 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanması, güç dengesini Mustafa Kemal Paşa'nın lehine değiştirmiş ve başlangıçtan itibaren çeşitli tartışmalara neden olan Saltanat kurumu, Birinci Meclis tarafından kaldırılmıştır.⁽¹⁸⁾

Bu arada, 4 Şubat 1923 günü ara verilen Lozan görüşmeleri üzerine yurda dönen İsmet Paşa'nın, hükümete ve Meclis'e bilgi vermeden Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi, II. Grup üyelerinin sert tepkisi ile karşılaşır.⁽¹⁹⁾ Meclis içerisinde, bu grup üyelerinin yönelttiği eleştirilerin hedefi İsmet Paşa olmasına karşın, bunlardan Mustafa Kemal Paşa da payını alır.⁽²⁰⁾

Birinci Meclis'te ateşli tartışmaların olduğu bu günlerde, II. Grup liderlerinden Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in, Meclis Muhafız Alay Komutanı Topal Osman tarafından öldürülmesi, iki

grup arasındaki gerginliği iyice artırır. (21)

Mustafa Kemal, artık Birinci Meclis'in görevini tamamladığını düşünmektedir. Nitekim, Meclis Genel Kurulu, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğini gözönüne alarak, 1 Nisan 1923'de seçimlerin yenilenmesine karar vererek kendini fesheder. (22)

Yeni seçimlere gidilirken, Mustafa Kemal 7 Aralık 1922 tarihli demeci ile, "Halk Fırkası" adında ve "Halkçılık" ilkesine dayanan siyasal bir parti kurulacağını açıklar. (23)

Halk Fırkası'nın kurulmasına toplumun çeşitli kesimlerinden ve Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarından tepkiler gelir. (24)

10 Nisan 1923'de Mustafa Kemal, Meclis'teki ARMHG'nun Halk Fırkası'na dönüşeceğini belirten 9 Umde bildirisini yayınlar. (25)

Meclis'in ikinci dönemi için yapılan seçimlerde, yalnız II. Grup üyelerinin değil, eski İttihat ve Terakki üyelerinin de hiçbir varlık gösterememeleri sağlanmış, bu seçimler bekleneceği üzere ARMHG-HF adaylarının kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. (26)

Yapılan seçimler sonucunda, T.B.M.M.'nin İkinci dönemi 11 Ağustos 1923 günü açılmış, 13 Ağustos'ta İsmet Paşa ile sürekli bir çekişme içerisinde olan Rauf Bey Başbakanlıktan istifa etmiş, aynı gün Başbakanlığa Fethi Bey getirilmiştir. (27)

Halk Fırkası'nın 9 Eylül 1923 tarihinde kurulması ile birlikte muhalefet hareketi artık bu partinin içerisinde mücadeleye devam eder. (28)

Halk Fırkası içerisindeki muhalefet, öyle güçlü duruma gelmiştir ki; Meclis içerisinde çeşitli görevler için yapılan seçimlerde, kendi adaylarını seçtiren oy potansiyeline ulaşabilmiştir. (29)

Mustafa Kemal Paşa, İçişleri Bakanlığı ile Meclis II. Başkanlığına kendi istediği adayların seçilememesi üzerine, Fethi

Bey'i istifâ ettirerek Başbakanlığa İsmet Paşa'yı getirir. (30)

İsmet Paşa'nın Başbakanlığa getirilmesi, İkinci Meclis içerisindeki huzursuzluğu dahada artırmış, muhalefet İsmet Paşa'nın haberleşme hürriyetini zedelediği ve bir polis rejimi kurduğu yolunda siyasal iktidara karşı ağır eleştiriler yöneltmiştir. (31)

Bu arada, Rauf Bey'in Vatan ve Tevhid-i Efkâr gazetelerinde hilâfet ve rejim ile ilgili konularda yayınlanan demeci, İsmet Paşa'nın 22 Kasım 1923 günü Halk Fırkası grup toplantısında Rauf Bey'i sert bir şekilde eleştirmesine neden olur. (32) Rauf Bey'in, suçlamalara karşı Cumhuriyet'e taraftar olduğu, ancak tartışma hürriyetinden taviz verilmesine razı olamayacağı şeklindeki cevabı yeterli bulunur; İsmet Paşa da parti içerisinde ayrılık olmadığı şeklinde konuşarak, meseleyi yatıştırma yoluna gider. (33)

Mustafa Kemal Paşa'nın, Cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte muhalefet, Halifelik kurumu etrafında yürütülmeye başlanır. Bu kurumun geleceğinin ne olacağı şeklinde muhafazakâr çevrelerde varolan endişeler, İstanbul basını tarafından körüklenmektedir. (34)

Hilâfetin korunması yönünde, hükümete yapılan baskılardan cesaret alan Halife Abdülmecid, artık hükümetin kendisine karşı tutumundan şikayet etmeye ve birtakım haklar, taleplerde bulunmaya başlamıştır. (35) İsmet Paşa'nın, bu durumu Mustafa Kemal'e bildirmesi üzerine Mustafa Kemal, bu kurumun kaldırılmasına karar vermiş ve İkinci Büyük Millet Meclisi 4 Mart 1924'te "Hilâfetin İlgası" kanununu kabul ederek Hilafet meselesini Türkiye'nin gündeminden kaldırmıştır. (36)

1920-1924 yılları arasında Türkiye'de Birinci ve İkinci Büyük Millet Meclisleri içerisinde gelişen muhalefet hareketleri iki farklı anlayışa sahip toplumsal güçlerin Hakimiyet-i Milliye ve Misak-ı Millî kavramlarını farklı biçimlerde yorumlamalarından kaynaklanmaktadır. (37)

Kurtuluş Savaşı sırasında muhalefet Hakimiyet-i Milliye kavramına sıkı sıkıya sarılmış; hükümeti bu ilkeye aykırı hareket etmekle suçlamış, savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra ise hükümeti Lozan antlaşması dolayısı ile Misak-ı Milli'den taviz vermekle suçlamıştır. (38)

İkinci Büyük Millet Meclisi içerisinde, Mustafa Kemal ve hükümete karşı, daha ilk toplantılardan itibaren muhalefet eksik olmamış, ancak Halk Fırkası içerisinde yer almıştır. (39)

Halk Fırkası içerisinde yer alan muhalefetin, siyasi bir oluşum olarak ortaya çıkmasına yol açan siyasal olay, Menteşe Milletvekili Esat Efendi'nin yurtdışından Türkiye'ye göç edenlerin yerleştirilmelerinde yapılan yolsuzluklar ile ilgili İmar ve İskan Bakanı Refet Bey'e yönelttiği soru önergesidir. (40) Bu önerge sonucunda yapılan oylamada muhalefet kanadına üye 19 milletvekili hükümete güvensizlik oyu verir. (41)

Diğer yandan, ordu komutanlığı ve milletvekilliği görevlerinin ikisini de yürüten komutanlardan bazıları, ordudaki görevlerinden istifa ederek Meclis çalışmalarına katılırlar. Mustafa Kemal, "Paşalar Komplosu" olarak adlandırdığı bu olay karşısında, kendisine bağlı komutanları milletvekilliğinden istifa ettirerek ordudaki gücünü korurken, Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşaları da devir teslim işlemlerini tamamlamadıkları gerekçesi ile Meclis toplantılarına sokturmaz. (42)

Bütün bu gelişmelerin sonucunda ise; 17 Kasım 1924 tarihinde Halk Fırkası içerisindeki muhalefet hareketi, Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı ile ikinci siyasi partiyi kurarlar. (43)

Mustafa Kemal (44) ve Halk Fırkası yöneticileri, (45) yeni partinin kurulmasından endişe duymaktadırlar. Yeni parti hakkındaki olumsuz izlenimler, sol muhalefet tarafından da taşınmakta-

dır. (46) Yeni partiye olumlu olarak, yalnız İstanbul basını bak-
maktadır. (47)

İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde ve dışarı-
sında, hükümete yöneltilen eleştirilerin dozajının artması sonu-
cunda İsmet Paşa, sıkıyönetim ilan edilmesine karar verir. Ancak,
bu isteğinin parti grubunda reddedilmesi üzerine istifa eder.
Yeni Başbakan olarak Fethi Bey atanır. (48)

Fethi Bey'in izlediği ılımlı politika sonucu siyasal hayat-
taki çalkantılar gerginlikler bir süre olsada kaybolmuş, (49) ancak
13 Şubat 1925'de, Doğu bölgesinde çıkan Şeyh Sait isyanı sırasında
tedbir almadığı yönünde yapılan eleştiriler sonucunda Fethi Bey,
Başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine İsmet Paşa getirilmiştir. (50)

Şeyh Sait isyanının, Türk siyasal hayatı açısından en önemli
sonucu ise, Bakanlar Kurulunun 4 Mart 1925'de çıkartılan Takrir-i
Sükun yasasına dayanarak, 3 Haziran 1925 günkü toplantısında Te-
rakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapatmasıdır. (51)

Partilerinin kapatılması ile teşkilatsız kalan muhalefet
hareketi, Mustafa Kemal'e yapılması planlanan İzmir suikastının
ortaya çıkarılması (52) ile birlikte, yeni bir darbe yiyerek tama-
men dağıtılır. 26 Haziran 1926'da İzmir'de toplanan İstiklal Mah-
kemesi, çoğunluğu TPCF'na üye milletvekilleri ile yöneticilerden
oluşan 49 kişiyi tutuklamış, (53) yargılamalar sonucu 15 kişi idama
mahkum olmuş, (54) bu idamlardan ise 14 tanesi yerine getirilmiş-
tir. (55)

TPCF'nin kapatılması ile, 1930 yılına kadar tek partili olan
siyasal yapı, Mustafa Kemal Paşa'nın 12 Ağustos 1930'da Fethi Bey'
Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurması (56) ile birlikte, çoksesli
bir yapıya kavuşur.

Yeni partinin kuruluş sebebi konusunda, en çok taraftar top-

layan görüŖe göre, SCF Cumhuriyet rejiminin çok partili bir siyasi yapıyı gerektirmesi ve hükümet ile meclisin denetlenmesinde etkin bir rol üstlenebileceği düşüncesi ile kurdurulmuştur. (57)

Serbest Fırka'nın, daha ilk günlerden itibaren, CHF'nın 7 yıllık yönetim biçimi ile uygulamalarına karşı sert eleştiriler getirmesi, CHF yöneticilerini oldukça rahatsız etmiş, (58) yeni partinin kendisini iktidara aday göstermesi ile bu eleştirilerin dozajı daha da artmış, SCF'na üye milletvekilleri, Meclis içerisinde ağır bir dille suçlanmışlardır. (59)

SCF'nın, CHF'na yönelttiği eleştirilerin başında, izlenen ekonomik politikanın başarısızlığı yüzünden, halkın içerisinde düştüğü ekonomik bunalım yer almaktadır. (60) Bu eleştirilerin, geniş kitleler üzerinde uyandırdığı yankılar ise, CHF'nın tepkisini dahada artırır. (61)

SCF lideri Fethi Bey'in İzmir gezisi sırasında meydana gelen olaylar, (62) 1930'da yapılan Belediye seçimleri sırasında iki parti üyeleri arasında tartışma ve kavgaların çıkması sonucunda, iki partiye üye milletvekilleri Meclis'te birbirlerini suçlarlar. (63)

Mustafa Kemal Paşa, bütün bu gelişmelerden rahatsızlık duymaktadır. Nitekim 16 Kasım 1930'da Mustafa Kemal, SCF lideri Fethi Bey'e partisini kapatmasını söylemiş; Fethi Bey de partili milletvekillerini toplayarak fesih beyannamesini imzalamıştır. (64)

1931-1935 döneminde, Türkiye'deki muhalefet hareketlerine baktığında, Mustafa Kemal ve CHF'nın karşılarında bir güç merkezi olarak gördükleri kurumları etkisiz hale getirmek veya kapatmalarının dışında bir olaya rastlanmamaktadır.

Mustafa Kemal, bir muhalefet merkezi olarak düşündüğü ve gördüğü Türk Ocaklarını etkisiz bir duruma getirmek için ilk olarak, 1927 yılı CHF Büyük Kongresinde değiştirilen parti tüzüğü'nün 40. maddesi ile bu kurumu CHF'nın denetimi altına almış; 1931 yılında

ise, Türk Ocağının kapatılmasını istemiş, bu istek üzerine 10 Nisan 1931 günü Ankara'da toplanan Türk Ocakları Olağanüstü Genel Kurulu kendini feshederek CHF'na katılma kararı almıştır. (65)

1935 yılında Kadro dergisinin kapatılması olayı ise, Kadro'nun, etkin bir devletçilik uygulanmasını isteyen görüşlerinden rahatsız olan ve İş Bankasının temsil ettiği özel girişimci çevrelerin etkisi sonucu meydana gelir. (66)

1932 yılının Ocak ayında yayın hayatına başlayan Kadro, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Şevki Yazman tarafından çıkartıldı. (67)

Sol basınının olmadığı ve özel girişimci çevrelerin sözcülüğünü yapan dergi ve gazetelerin çoğunlukta olduğu bir dönemde yayınlanan Kadro (68) inkılâbın ideolojisini yapmak amacındadır. (69)

Bazı eleştirilerinin dışında, resmi görüş ile uyumlu bir yayın politikası izleyen Kadro (70) özellikle devletçilik konusundaki görüşleri dolayısı ile önemli güçlükler ile karşılaşır. (71)

Ekonomik alanda savunduğu etkin devletçilik anlayışı yüzünden Kadro, CHP'nin devletçiliğini özel girişimi koruyucu bir devletçilik olarak algılayan iş çevreleri ile, bu çevrelerin görüşlerini yansıtan gazete ve dergilerin sürekli eleştirilerine hedef olur. (72) Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Ağaoğlu bireysel özgürlükler ve klasik liberalizm adına Kadro'yu ve Kadrocuları eleştirirler. Ahmet Ağaoğlu, Peyami Safa ve Siirt Milletvekili Mahmut Soydan Kadroculara görüşlerinin marksizmden esinlendiği, Cumhuriyet gazetesini sahibi ve başyazarı Yunus Nadi ise, bu görüşlerin CHP programının dışına çıktığı noktalarından karşı çıktılar. (73)

1934 yılından itibaren devletçi uygulamaların rayına oturması ile birlikte, eskisinden daha etkin bir devletçiliğin uygulandığını ve bu yüzden Kadro'nun işlevinin kalmadığını, misyonunun

sona erdiğini ileri süren CHP yöneticilerinin baskıları⁽⁷⁴⁾, özel girişimci çevrelerin de etkileri sonucunda Kadro, yayın hayatına son vermek zorunda bırakılır.⁽⁷⁵⁾

Bu teze konu olan Tan ise, Kadro'nun kapatılmasından çok daha değişik bir biçimde yayın hayatına son vermek zorunda kalır.

Siyasal bir muhalefet aracı olarak Tan gazetesinin incelendiği araştırmamızın birinci bölümünde; Tan'ın yayın hayatına başladığı 1935 yılından İkinci Dünya Savaşının başlangıcı olan 1939 yılına kadar olan devredeki yayın politikası, yayındaki gelişmeler, yönetim açılarından geçirdiği değişiklikler, Cumhuriyet dönemi Türk basını ve basın rejimi, siyasal iktidarın basın politikası ortaya konulmaya çalışıldı.

İkinci bölümde, "Tan Gazetesinin Muhalefeti" anabaşlığı altında, Tan'ın İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemlerdeki muhalefeti ele alındı.

Üçüncü bölümde ise Tan, siyasal bir muhalefet organı olarak incelendi. Bu bölümde ayrıca, Tan'ın kapanmasına yol açan ve basın tarihimizde "4 Aralık" veya "Tan Olayı" olarak bilinen olay karşısında Türk basınının tutumu incelendi.

1945'li yılların önemli gazetelerinden biri olan Tan, basın alanında siyasal iktidara karşı güçlü muhalefet yapmıştır.⁽⁷⁶⁾

Tan'ın siyasal sisteme, tek partiye, siyasal iktidarın uygulamalarına yönelik muhalefeti hükümeti rahatsız etmektedir.⁽⁷⁷⁾

Tan bir anlamda yaptığı sert muhalefet ile kendi sonunu hazırlamıştır. Tan'ın eleştirileri, Türk basını tarafından tepki görmüştür. Tan karşısında bir cephe oluşturulmuş ve Tan yabancı bir ideolojinin propagandasını yapmakla suçlanmıştır. Tan'a karşı, Türk basınının açtığı bu karşı kampanya sonucunda ise, basın tarihimizde "4 Aralık" ya da "Tan Olayı"⁽⁷⁸⁾ olarak bilinen ve gazetenin Üniversi-

te gençliği tarafından tahrip edildiği olay gerçekleşmiştir. Bu olaydan bir süre sonra ise, Tan sahibi Halil Lütüfi Dördüncü, Zeke-riya Sertel ile yazar Sabiha Sertel tutuklanmışlar, bir süre hapis yattıktan sonra ise Serteller, Türkiye'yi terketmek zorunda kalmışlardır.

Tan Olayı hakkında bugüne kadar yapılan yorumlar, iki noktada toplanmaktadır. Birinci görüşe göre bu olay, Tan'ın eleştirilerinden rahatsız olan siyasal iktidarın İstanbul Üniversitesinin Milliyetçi kanadına mensup öğrencileri etkilemesi sonucunda, sol basının susturulmasına yönelik bir hareket olup⁽⁷⁹⁾ basında ve toplumsal yapıda gelişen muhalefet hareketlerine verilmek istenen bir gözdağı niteliğini taşımaktadır.⁽⁸⁰⁾ O dönemin basın organları tarafından da paylaşılan diğer görüşe göre ise bu olay, "komünist basının susturulduğu", yabancı bir ideolojinin propagandasının ön-⁽⁸¹⁾lendiği, Türk gençliğinin "asil" bir hareketidir.

Cumhuriyet Halk Partisi Siirt Milletvekili Mahmut Soydan'ın 1924 yılında kurduğu Milliyet gazetesinin 23 Nisan 1935 tarihli ilk sayısından itibaren Tan adı yayınlanmaya başlaması ile birlikte gazete yeni bir ad ve kimlik kazanır.⁽⁸²⁾

Tan'ın ideolojik kimliği konusunda ise yazarlar, gazetenin 1945'li yıllarda sol kesimin en güçlü yayın organı olduğunu belirtmektedirler.⁽⁸³⁾ Bazı yazarlara göre ise Tan, gazetecilerin yetiştiği bir "okul" dur.⁽⁸⁴⁾

KURULUŞUNDAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR TAN GAZETESİ

I. TAN'IN YAYINLANDIĞI DÖNEMDE TÜRK BASIN REJİMİ

Tan, yayın hayatına 23 Nisan 1935'de başladı. Tan'ın yayınlandığı dönemde, Türk basın rejimini düzenleyen hukuki metin, 1931 yılında çıkartılan Basın Kanunu'dur.

1931 Basın kanunu, 5 Temmuz 1931 günü T.B.M.M.'nde, basın hürriyetinin bazı gazeteler ve gazeteciler tarafından istismar edildiğine ilişkin olarak hükümete verilen soru önergesi dolayısı ile gündeme gelir. Söz alan milletvekilleri, basını ağır bir dille eleştirirler. Daha sonra kürsüye gelen Başbakan İsmet İnönü, hükümetin görüşlerini açıklar. İsmet Paşa, basın hürriyetinin suistimal edildiği ve memlekete zarar verildiği şeklindeki eleştirilere verdiği cevapta, bütün meselenin rejimini düzenleyen mevcut kanunlardaki hukuki eksiklerden kaynaklandığını, meclisin ortak bir görüşe varması durumunda hükümet olarak Basın kanununu yeniden düzenleyebileceklerini belirtir. (1)

Bu gelişme sonucunda, daha önceden Adalet Bakanlığınca hazırlanmış kanun tasarısı, 15 Temmuz 1931 tarihinde Meclis'e gelir. Kanun tasarısının gerekçesinde, basının görevinin, ülke ihtiyaçlarını gözönünde bulundurarak kamuoyunu oluşturma ve bilgilendirme olduğu iyiniyetle hareket ettiği taktirde basının hür olmasının ülke açısından faydalı olacağı, batı dünyası ile Türkiye arasında iletişim sağlayacağı, ancak zaman zaman basın hürriyetinin suistimal edildiğine işaret edilmektedir. Bu kanun tasarısı, 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayı ile kabul edilerek yürürlüğe girer. (2)

Bu kanun ile, yayından sonra, uygulanmakta olan iç ve dış politikalara aykırı yayının durdurulabilmesi için, siyasal iktidara geniş yetkiler verilir. (3)

Kanunda, ihtiyati ve idari tedbirlerden sansür ile ihtar yoktur. Ancak, yayından sonra, iç ve dış siyasete aykırı yayından dolayı 50. madde ile, siyasal iktidarın idari tedbirler almasına imkan verilmiştir. 1931 Basın Kanununun 50. maddesi, genel politikalara aykırı yayınların dağıtımını, Türkiye'ye sokulmasını Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklamakta ve dağıtımı yapılan yayınların, Bakanlar Kurulundan karar sonra çıkartılmak üzere, İçişleri Bakanının emri ile karardan önce toplattırılmasını ve bu tür yayında bulunan gazete ve dergilerin yayının Bakanlar Kurulu kararı ile geçici olarak durdurulabileceğini hükme bağlamaktadır. (4)

Bu kanuna göre, yirmibir yaşını dolduran her vatandaş, 12. maddede belirtildiği üzere "dürüst" vatandaş olmak şartı ile, gazete sahibi veya genel yayın müdürü olabilir. Gazete sahibi olmak için lise, genel yayın müdürlüğü için de, Yüksek Okul mezunu şartı getirilir. Gazete çıkarabilmek için, mahallin en büyük mülki amirine bir beyanname verilerek bir ilmühaber alınacaktır. Yayından dolayı, genel yayın müdürü ile gazete veya dergi sahibi sorumlu tutulmaktadır. (5)

Kanunun matbaalarla ilgili 3. maddesi ise, herhangi bir matbaanın açılabilmesi için, mahallin en büyük mülki amirine beyanname verilmesini zorunlu kılmaktadır. (6)

1931 Basın kanunu üzerinde, altı defa değişiklik yapılır. Bunlar, 14 Mayıs 1932 tarih ve 1959 sayı, 4 Haziran 1932 tarih ve 2001 sayı, 8 Haziran 1933 tarih ve 2881 sayı, 23 Aralık 1934 tarih ve 2657 sayı, 27 Haziran 1938 tarih ve 3518 sayı ve 29 Nisan 1940 tarih ve 3812 sayılı değişikliklerdir. (7)

1931 Basın kanununda yapılan en önemli değişiklik, 27 Haziran 1938 tarih ve 3518 sayılı olanıdır. Buna göre, gazete ve dergi çıkarmak isteyenler için, nüfusu ellibin ve daha az olan yerlerde beşyüz, ellibinden yüzbine kadar olan yerlerde beşbin liralık mil-

li bir bankadan alacakları kefaleti teminat olarak gösterme zorunluluğu getirilir. Gazete sahibi ve yayın müdür olacak kişilerin yaşı da, yirmiden yirmibire çıkarılır. Yine, 12. maddedeki "dürüstlük" yerine, "suişöhret erbabı olmamak" şartı getirilir. 9. maddede yapılan bir değişiklik ile de, gazete çıkartabilmek için hükümetten ruhsatname alınması şart koşulur. (8)

1931 Basın kanununun Meclis'te görüşülmesi sırasında, CHP'ne üy milletvekillerinin gazeteleri suçlamalarının sebebi, siyasal iktidara karşı gazetelerin yaptığı muhalefettir. (9)

O dönemde, CHP iktidarına karşı Arif Oruç'un Yarın'ı, Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfi Dördüncü'nün çıkartıkları Son Posta ile İzmir'de yayınlanan Hizmet, Halkın Sesi, ve Yeni Asır gazeteleri muhalefet yapmaktadırlar. (10) 1930'da Serbest Fırka'nın kurulması ile birlikte, bütün bu gazeteler, yeni partiyi destekleyerek siyasal muhalefete güç ve destek verirler. (11)

Siyasal iktidar, Türk basınında kendisine karşı oluşan bu havadan rahatsızlık duyarak 1931 Basın kanununu hazırlar. (12)

1931 Basın kanunu ile birlikte, artık Türkiye'de sınırlı bir basın hürriyeti vardır. (13) Siyasal iktidarın uygulamalarına karşı muhalefet yapan gazeteler, İçişleri Bakanlığının emri ile kapatılmaktadır. (14) Gazeteler, hükümete karşı belirli ve sınırlı bir hoşgörü içerisinde muhalefet yapabilmekte ve bu hoşgörünün sınırları Şükrü Kaya, Recep Peker, Kılıç Ali gibi CHP'nin ileri gelenleri tarafından belirlenmektedir. (15)

Cumhuriyet döneminde, siyasal iktidarın, basına uyguladığı politikaları inceleyebilmek ve anlayabilmek için basın ile ilgili kurum ve kuruluşlara gözetmakta fayda vardır.

Cumhuriyet tarihimizde, basın ile ilgili ilk kuruluş 7 Hazi-

ran 1920'de kurulan ve Paşbakanlığa bağlı olan "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi"dir. (16) Bu kurumun amacı, her türlü araçtan faydalanarak Türk inkılâbının yurtdışı ve içinde tanıtımını, propagandasını yapmak ve ülke içerisinde de milli birliği sağlamak için, kamuoyunu aydınlatma ve bilgilendirme yönünde faaliyetlerde bulunmaktadır. (17) Bu kurum, 25 Aralık 1920 tarihinde bağımsız bir müdürlük durumuna getirilerek Dışişleri Bakanlığına bağlanır. (18) Daha sonra 1 Haziran 1931'de bu kurum lağvedilir. (19) 1933 Mayıs ayında ise, "Matbuat Umum Müdürlüğü" İçişleri Bakanı Şükürü Kaya döneminde yeniden kurulur. (20) Genel Müdürlüğe atanan Vedat Nedim Tör'ün belirttiğine göre, kurumun amacı "Türk inkılâbının tanıtımı ve propagandası yolunda çaba göstermek" olacaktır. (21)

Mayıs 1934 tarihinde kabul edilip, 1 Haziran 1934'ten itibaren yürürlüğe giren 2444 sayılı Matbuat Umum Müdürlüğü kanunu ile kuruma, Türkiye'nin iç ve dış propagandasını yapmak, milli gazeteciliğin seviyesini yükseltmek için tedbirler almak, kanunun uygulanmasına nezaret etmek, radyo, film gibi araçları kontrol etmek görevleri verilir. (22)

1935 yılında Türkiye'de basın hareketleri açısından göze çarpan en önemli olay, 25 Mayıs 1935 tarihinde toplanan Birinci Basın Kongresi'dir. (23)

Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün önderliğinde yapılması düşünülen kongrenin gündemini oluşturan en önemli konular şunlardır.:

1- Basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği elde edilmesi için elbirliği ile çalışmak,

2- Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünülmesi gereken yolları tayin etmek,

3- Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,

4- Basın birliğini kurmak. (24) Bu konuları görüşüp Genel Kurula iletmek üzere 1- Matbuatla Basın Genel Direktörlüğü arasında

işbirliği temin komisyonu, 2- Kültür komisyonu, 3- Meslek komisyonu olmak üzere üç alt komisyon oluşturulur. (25)

26 Mayıs 1934 tarihinde Asım Us'un başkanlığında toplanan Kültür komisyonunda, şu konular görüşülür:

1- "İstanbulda salgın olarak görülen sayfa yarışının önüne geçilmesi

2- Türk gazeteciliğinin kantite gazeteciliğinden kalite gazeteciliğine geçilmesi,

3- Türk gazete, dergi ve kitaplarının geniş ölçüde yayımının bir kamusal iş olarak yoluna konması" (26) Bu üç konu komisyonda geniş olarak görüşülür. Sonuçta gazetelerin anlamsız sayfa yarışının kendilerine olduğu kadar milli ekonomiye de zarar verdiğine karar verilerek hükümete bir teklifte bulunulur. Buna göre her gazete bir hafta içerisinde belli bir miktardan fazla kağıt kullanmayacaktır. Yani bütün gündelik gazetelerin bir haftada kullanacağı kağıt miktarı eşit duruma getirilir. Hükümet, gazetelerin bir haftalık kağıt kullanım tutarlarının, ilave kitaplar da dahil 94,860 santimetre hacminden fazla olmamasının sağlanmasını istemektedir. Gündelik gazeteler dışındaki dergi ve benzeri yayın organları için de, sayfa yarışını önleyecek çözümler Basın Birliği'nin bırakılır. (27)

Görüşülen ikinci konu, Türk basınının kantite gazeteciliğinden kalite gazeteciliğine geçmesi şeklindedir. Kalite gazeteciliği konusunda, Basın Genel Direktörlüğü'nden gelen not komisyonda kabul edilir. Buna göre, kalite gazetesinin özellikleri şu şekildedir:

1- "İnkilap ve memleket davalarını halka en iyi ve en canlı bir tarzda vermek,

2- Memleketi ve halkı yakından bilmek ve takip etmek,

3- Kendisini terkip eden çeşitli malzemenin mimari ahengini ve manevi insicamını en güzel ve maksatlı bir tarzda temin etmek,

4- Doğrayu ve ciddiye sansasyona ve laubaliliğe feda etmemek

5- Cihan meseleleri ve bilhassa komşu memleketler hakkında okuyucularını en doğru ve en faydalı bir tarzda aydınlatmak,

6- Memleket kütüphanesine gerek tefrikaları, gerek hikâyeleri ile yardım etmek,

7- Halk ve gençlik üzerinde yapabileceği her türlü menfi telkinlerin neticelerini ve mesuliyetini müdrik olmak,

8- Gerek iç ve gerekse dış siyasamızda devletin ve ulusun yüksek menfaatlerini daima gözönünde tutmak" (28)

Komisyonunda görüşülen üçüncü konu ise, yayın işlerinin kamusa bir iş olduğu, devletin bu meseleye el atmadıkça bu işlerin başarıya ulaşamayacağı şeklindedir. (29)

Basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği temin komisyonu, yaptığı çalışmalar sonucunda, kurum ile basın organları arasında işbirliğinin sağlanması yolunda bir organa ihtiyaç bulunduğu karar verir. (30)

Meslek komisyonu da, yaptığı çalışmalar sonucunda, basın mesleğinde çalışanların haklarını, şereflerini korumak, disiplini sağlamak, hükümetle basın mensuplarının ve basın kurumlarının ilişkilerini düzenlemek üzere Türk Basın Kurumu'nun kurulmasını kurultaya teklif eder. Bu kuruma gazeteciliği meslek olarak tanıyan herkes üye olacaktır. Başyazarlardan muhabirlere, tercümanlara, gazete ressamalarına, foto muhabirlerine, düzeltmenlere, ajans genel müdürlerine kadar... Bunların dışında kalan teknisyenler, dergiciler ve dergi yazarları, serbest yazarlar, basıcılar, basımcılar, ilancılar, bayiiiler de bir temsilci başkanlığında, birer temsil komitesi oluşturacaklar ve kurulacak olan bu kurumda uygun bir şekilde temsil edileceklerdir. Kurulacak bu kurum içerisinde, İstanbul Matbuat Cemiyeti, reorganize edilerek İstanbul şubesi olarak çalışacaktır. Türk Basın Kurumu, Türk gazeteciliğinin "devrim yolundaki hizmetlerini kuvvetlendirmek" için gazetecilerin mesleki bilgilerini artırmak meselesi ile karşı karşıyadır. Kurumun belir

leyeceği bir akademik program çerçevesinde, bütün gazetecilerin üç yıl bu programdan geçirilerek kendilerine bir diploma verilmesi istenmektedir.

Mesleki komisyon son olarak, Türk Basın Kurumu ile ilgili olarak yedi kişinin seçilmesini, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden de, partinin, bu kurulda temsil edilerek hükümet delegeleri ile birlikte yeni kurumun meydana getirilmesini istemektedir. (31)

Bu arada, Basın Genel Direktörlüğü, gazete ve dergi okuyucuları arasında yaptığı bir anket sonucunu kongreye iletir. Bu sonuçlar, radyo ve basın aracılığı ile de halka duyurulur. Anket sonuçlarına göre, halkın gazetelerden bekledikleri şunlardır: Gazeteler pahalıdır. Sayfalar büyük ve fazladır. Gazeteler dört veya altı sayfa olmalıdır. Günlük gazeteler halkın kullandığı Türkçe ile yazılmalıdır. Romanlar ikiden fazla olmamalı ve kesip saklanabilmelidir. Meclis görüşmeleri ayrıntılı olarak verilmeli, yalan ve yanlış haberlerden kaçınılmalıdır. Gazete kazanç aracı olmaktan çıkarılmalı, haberlere ayrı bir önem verilmeli diğer konular (fen, edebiyat, sinema gibi) için özel dergiler çıkarılmalıdır. Manşetlerden cinayet, aile faciaları haberleri verilmemelidir. Taşrada gazete dağıtım işini hükümet üstlenmelidir. (32)

Basın Birliğinin kurulması için Birinci Basın Kongresi, Falih Rıfki Atay, Hakkı Tarık Us, Haydar Rüştü Öktem, Naşit Hakkı Uluğ, Nurettin Artam, Mecdi Sayman, Kerami Kurtbay'dan oluşan bir kurul seçer. Bu kurul, kongrenin kendilerine verdiği yetkiye dayanarak, Basın Birliği İdare Heyetini seçer. Buna göre, Başkan Falih Rıfki Atay, Asbaşkan Hakkı Tarık Us, Genel Sekreter Naşit Hakkı Uluğ, Muhasip ise Nurettin Artam olur. (33)

1937 yılında, basın hareketleri açısından en önemli olay, 11 Haziran 1936'da toplanan (Bükreş'te) Balkan Konferansı'nın, Balkan Matbuat Birliği adı altında bir organ oluşturulmasına karar verme-

si sonucunda 15 Şubat 1937'de Atina'da toplanan Balkan Matbuat Birliği kongresinin toplanmasıdır. Kongrede alınan kararlara göre Balkan ülkelerinde yayınlanan gazeteler konferansa katılan Romanya, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan aleyhine yazılar yayınlamayacak aksine lehte yayın yapacaklardır. Karşılıklı olarak basın ateşeleri bulundurulacaktır. Ajanslar, bu dört balkan ülkesini birbirine ve diğer ülkelere tanıtacaklardır. Basın telefon ve telgraf ücretlerinin azaltılmasına çalışılacaktır. (34)

Cumhuriyet döneminde Basın Birliği'nin kurulması, gazetecilik mesleği açısından en önemli aşamalardan birisidir. 27 Haziran 1937 tarih ve 3511 sayılı kanun ile kurulan Basın Birliği ile, basın ve hükümet arasında irtibatı sağlaması için, Birinci Basın Kongresinde alınan karar, pratiğe uygulanmış olur. Bu arada "İstanbul Matbuat Cemiyeti" de yeni kanunla birliğe bağlı bir şube durumuna getirilir. (35) Hükümet, 27 Haziran tarihli bu kanunun gerekçesini ise şu şekilde açıklamaktadır: "Basın ailesinin mesleki bir kurum halinde teşkilatlandırılması Birinci Basın Kongresinin başlıca dileğidir. Türk basın mensuplarının haklarını koruyacak, basınımızın kültür seviyesini inkişaf ettirecek ve hükümetle basın arasındaki memleket çalışmalarını kolaylaştırıp genişletecek böyle bir teşkilatın gerekliliğine" inanılarak bu kanun teklif edilmiştir. (36)

Basın Birliği kanun tasarısı, Adliye Encümeninde görüşülürken yapılan bir değişiklik ile birliğe, yalnız gazete ve dergilerin yayınlanmasında önemli rolü olan meslek gazetecilerinin gireceği hükmü konur. Bu karara göre serbest yazarlar, amatör gazeteciler gazetelerin idare, muhasebe, abone gibi yan işlerinde çalışanlar birlik kapsamı dışında bırakılırlar. (37) Basın Birliği Kanunu, 14 Temmuz 1938'de Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer. 10 Temmuz 1939'da Başbakan Refik Saydam'ın da katıldığı kongre sonucunda, Basın Birliği İdare Heyeti Başkanlığına, Ulus başyazarı ve Ankara Milletvekili Falih Rıfkı Atay seçilir. Merkez idare heyeti

asil üyeliklerine ise; Asım Us (Milletvekili, Vakit başyazarı), Ahmet Şükrü Esmem(Milletvekili, yazar), İbrahim Alaattin Gövsa (Milletvekili, yazar), Kerami Kurtbay(Anadolu Ajansı Müdürlerinden), Selim Ragıp Emeç(Son Posta sahiplerinden), Sedat Simavi(Yedigün sahibi), Yüksek Haysiyet Divanı Üyeliklerine ise Nafi Atıf Kansu(Milletvekili, Ülku Genel Direktörü), Necip Ali Küçüka(Milletvekili, yazar), Necmeddin Sadak(Milletvekili, Akşam başyazarı) Reşat Nuri Güntekin(Milletvekili, yazar) Halil Nihat Boztepe(Milletvekili, yazar), Hüseyin Cahit Yalçın(Milletvekili, yazar) seçilirler. (38)

1935 yılında Türk basının sayısal durumuna bakıldığında 38 günlük gazete, 78 günlük olmayan gazete, 127 adet resmi ve özel dergi olmak üzere toplam 243 adet yayın bulunmaktadır. (39)

Bu dönemin önemli gazeteleri Cumhuriyet, Akşam, Tan, Son Posta, Zaman, Haber, Kurun, Ankara'dan Ulus, İzmir'den Yeni Asır, Anadolu, Halkın Sesi, Ulusal Birlik ve Yürgü'dür. (40)

1935'lerde Türkiye'de gazetelere ilan dağıtımını Hofer, kağıt dağıtımını da Burla Biraderler adlı şirketler yapmakta; bu şirketler ile iyi geçinemeyen gazeteler zor durumlara düşmektedir. (41)

Cumhuriyet dönemi Türk basınına genel olarak bakıldığında, "gazete"nin teknik açıdan gelişiminin; özellikle yeni harflerin kabul edilmesi ile birlikte hız kazandığı görülmektedir. Basında sayfa sekreterliği önem kazanır. Fikir gazeteciliği gelişmiş, bu dönemde yetişen gazeteciler halkı aydınlatmışlardır. Gazetelerdeki teknik ve içerik zenginliği, beraberinde rekabeti de getirir. Siyasi ve edebi fıkralar, bilimsel makale, röportajlar, magazin ve diğer bilgiler gazeteleri ilgi çekici duruma getirir. Dönemin bilimsel ve edebi dergileri ile magazin dergileri ve özellikle mizah dergileri, kendi alanlarında birer kıymet olmuşlar, birçok değerli yazar ve gazeteci yetiştirmişlerdir. Kalitesi içerik bakımından yükselen Cumhuriyet basını, görünüm açısından da yüksek bir seviyeye

ulaşmıştır. Bu durum, basını, diğer ülkelerin basını arasında önemli bir seviyeye yükseltmiş ve basının tirajını artırmıştır. (42)

Bu dönemin basını "Kemalizmin telkin ve propağanda organıdır."..."Türk matbuatının ekseriyatı Cumhuriyet Halk Partisi prensiplerine sadıktır. Kemalizmin telkin ve propağanda vasıtasıdır; otokritik yapar." Gazeteler Türk inkılâbının temel prensiplerinden ayrılmamak şartı ile eleştiri yapabilmekte ve kamuoyunu aydınlatabilmektedirler. (43)

25 Mayıs 1935 Cumartesi günü toplanan Birinci Basın Kongresinde, açış konuşmasını yapan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, resmi İdeolojinin basına bakış açısını açıklar. Kaya, Kemalist rejimin basına büyük önem ve değer verdiğini belirterek, hükümet olarak, gazetelerin milli meseleleri inkılâp ilkeleri çerçevesinde açıkça, fakat bilgili ve sorumluluğunu kavramış bir şekilde ortaya koymaları gereğine inandıklarını söyler. (44)

Aynı kongrede söz alan Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör ise, Atatürk Türkiye'sindeki bir gazetenin özelliklerini sayar. Buna göre, bu dönemde gazete, inkılâp ilkeleri ve ideallerinin geniş kitlelere yayılması için kuvvetli bir propağanda organı, inkılâbın gericiliğe karşı korunmasında en uyanık bir savunma aracı, inkılâpçı hükümetin yaptığı işlerde en samimi bir yardımcı ve uyarıcı halkın siyasal, ekonomik ve kültürel eğitiminde en etkili bir okuldur. (45) Tör devamla, Türk basınının birçok siyasi partinin bulunduğu ülkelerin basını gibi sınıfçı, partici, bozguncu ve hiçbir özel zümrenin veya çıkarın aleti olmadığını, kendini inkılâp ideallerine vermiş tam anlamı ile milli bir basın olduğunu belirtir. (46)

20 Nisan 1924'te kabul edilen, Cumhuriyet rejiminin yeni anayasası olan "Teşkilat-ı Esasiye" kanununun 77. maddesi, "Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabii değildir." hükmü ile basın hürriyeti için bir güvence sağlamakla birlikte, uygulamada basın ile ilgili mevzuatlar bu

hürriyeti kısıtlamaktadır. Özellikle, 1931 Basın Kanunu ile idareye verilen yetkiler basın hürriyetinin varlığını tehdit etmektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'de yaşanan Milli Şef döneminde de basın, Türk inkılâbının ve Kemalist rejimin propaganda aracı olarak görülmektedir. (47)

Bu dönemin resmi ideolojisi basın hürriyetinin ancak yine basın organlarınca sağlanabileceği, basının birbirlerini kontrol etmesi gerektiği, milli çıkarlara ve inkılap ilkeleri ile siyasal sisteme aykırı yayında bulunan bir gazeteye karşı diğer yayın organlarının birleşerek karşı çıkması görüşündedir. (48) Haziran 1938'de, Basın Birliği kanununun görüşülmesi sırasında söz alan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, yazarların eleştiri yapabileceklerini, eleştiri hürriyetinin çerçevesini ise yazarın "irfanı, vicdanı ve akliselim"inin oluşturduğunu belirtir. Takdir yetkisinden doğacak sorumluluklar ise, her kişinin veya yazarın anlayışına değil, bütün bir milletin iradesinin ifadesi olan kanun hükümlerine bırakılmıştır. (49)

1935'li yılların basın hürriyeti anlayışı konusunda, La Turquie gazetesinde Fransızca olarak yayınlanan bir makale bizi geniş bir biçimde aydınlatmaktadır. Bu makale, Tan gazetesinin 25 Mayıs 1945 tarihli sayısında aynen yayınlanır.

La Turquie gazetesi, 1931 tarihli basın kanunundaki 50. madde ile hükümetin gazeteler üzerinde bir baskı kurduğunu, "umumi siyasete dokunmak" ölçüsünün hükümet tarafından belirlendiğini, bu durumda ise icra kuvvetinin hem hakim, hem de savcı konumunda olduğunu belirtmektedir. Bu madde aynı zamanda, Türk basınında çıkan herhangi bir yazıdan dolayı Türk devletini yabancı devletler karşısında sorumlu duruma sokmakta, bu ise yabancı devletlerin Türkiye'nin içişlerine müdahalesine yol açmaktadır. (50)

Gazetelerin kapatılmaları durumunda mahkemeye başvurma im-

kanları yoktur. Millet Meclisi de bu meseleye eğilememektedir. Çünkü icra kuvveti daima "sebebi hükümet", "hikmet-i devlet" gibi sloganların arkasına saklanarak mecliste cevap vermekten kaçınabilmektedir. Bu durum ise Türk basınına, "Presse dirigée" Drije Basın; devlet kontrolü ve direktifleri altında yayın yapan bir basın durumuna sokmaktadır. Bu tip basın ise, ancak otoriter devlet rejimlerinde vardır. (51)

50. madde, basının ağızını kapatmayı kendi politikasına uygun bulan her hükümete fırsat vermekte ve basın hürriyetini yok etmektedir. (52)

II. TAN YAYIN HAYATINA BAŞLIYOR

Tan'ın yayın hayatına başladığı 23 Nisan 1935 tarihinde Türk basını, siyasal sistemin ve inkılâbın propaganda aracı olarak görülmekte ve mevcut kanuni hükümler ile baskı altında tutulmaktadır

İş Bankasının kurucuları arasında yer alan ve ilk yönetim kurulunda başkanlık görevini üstlenen Mahmut Soydan, sahibi olduğu ve başyazarlık yaptığı Milliyet'te, özel sektörü koruyucu ve CHP devletçiliğini özel girişimciliği koruyucu bir devletçilik olarak gören bir yayın politikasını, özellikle 1932 yıllarında sürdürmektedir. (54)

Milliyet'in, Tan adını alması ile birlikte bu politikanın yeni yayın organında da sürdürüldüğü söylenebilir. Zekeriya Sertel anılarında, Tan gazetesinin, İş Bankasının temsil ettiği özel girişimci anlayışın görüşlerini yansıttığını yazmaktadır. (55)

Milliyet, Tan adını almadan önce, teknik altyapısını güçlendirir. İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş'in girişimleri ile banka, Ahmet Emin Yalman'dan 1925 yılında İstiklal Mahkemesi tarafından kapatılan Vatan gazetesinin bazı tesisleri ile, Babıali'deki Mihran Efendi matbaasınının tümünü satın alır. (56)

Tan 23 Nisan 1935 tarihinden 4 Aralık 1945'e kadar üç yönetim geçirir. 23 Nisan 1935'den 20 Mayıs 1936'ya kadar Mahmut Soydan, 16 Temmuz 1936'dan 7 Ağustos 1938'e kadar Ahmet Emin Yalman, 8 Kasım 1938'den 4 Aralık 1945'e kadar ise M. Zekeriya Sertel⁽⁵⁷⁾ Tan'ı yönettiler ve genel yayın politikalarını belirleyen kişiler oldular.

Tan'da başyazılar 1 Ağustos 1936'ya kadar Mahmut Soydan, Fikret Adil, Eşref Şefik, Ahmet Şükrü Esmer, Sami, Mecdi Sayman, Falih Rifki Atay, Mahmut Esad Bozkurt gibi isimler tarafından yazılır. 1 Ağustos 1936'dan 7 Ağustos 1938'e kadar başyazılar Ahmet Emin Yalman, 8 Kasım 1938'den 4 Aralık 1945'e kadar da M. Zekeriya Sertel imzası ile yayınlanır.

Tan Mahmut Soydan, Ali Naci Karacan, Burhan Felek, Peyami Safa, Yusuf Osman Bükülmez, Ahmet Şükrü Esmer, Mahmut Baler, Ahmet Ağaoğlu, Orhan Selim, Nizamettin Nazif, Naci Sadullah, Eşref Şefik, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mahmut Esad Bozkurd, Samet Ağaoğlu, M.Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Behice Boran, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Sadrettin Celal Antel gibi geniş bir yazı kadrosuna sahiptir.

Tan sahipliğini 23 Mart 1935'den 20 Mayıs 1936'ya kadar Mahmut Soydan, 20 Mayıs 1936'dan 19 Haziran 1936'ya kadar Şükrü Melih 19 Haziran 1936'dan 16 Temmuz 1936'ya kadar Şükrü Arıç, 16 Temmuz 1936'dan 7 Ağustos 1938'e kadar Ahmet Emin Yalman, 8 Kasım 1938'den 4 Aralık 1945'e kadar da Halil Lütfi Dördüncü üstlenirler.

Tan'ın Yazı İşleri Müdürlüğünü ise 23 Nisan 1935'den 20 Mayıs 1936'ya kadar Ethem İzzet Benice ve Müntaz Faik Fenik yapmaktadır. 20 Mayıs 1936'dan itibaren Yazı İşleri Müdürlüğü ve Genel Yayın Yönetmenliğini üstlenen S. Salim bu görevini 20 Mart 1938'de T.Şükrü'ye devreder. 1 Ağustos 1936'dan 7 Ağustos 1938'e kadar bu görevi Ahmet Emin Yalman, 8 Kasım 1938'den 4 Aralık 1945'e kadar ise Halil Lütfi Dördüncü üstlenir.

23 Nisan 1935 tarihli ilk sayısı 32. ikinci sayıdan itibaren 16 sayfa olarak yayınlanan Tan, 8 sütun genişliğinde ve 0,59X0,87 ebadındadır.

Tan, ilk sayısı ile amacının herkese seslenme olduğunu ortaya koyar. Toplumsal ve ekonomik statüleri, ilgi alanları, özellikler farklı okuyucu kitlesindeki her kişi kendine yönelik yazı, haber, fotoğraf ve tefrikayı gazetede bulabilecektir. (58)

Tan, haber yoğunluğu olarak dış haberlere ayrı bir önem verir. Sayfalarında dış politika ve yabancı ülkeler ile ilgili yorumlar, yazılar önemli bir yer tutar. (59)

Tan, okuyucularına yönelik çeşitli yarışmalar açarak ödüller dağıtır. (60) Habeşistan ve İtalya arasında çıkan savaş dolayısı ile Tan, 11 Ekim 1935 tarihinden itibaren ikinci baskı yapar.

9 Kasım 1935'de 6. sayfada açılan ekonomi sayfası ile Tan, ülkede üretilen ürünlerin günlük satış fiyatlarını, çeşitli ekonomik ve mali konuları, uluslararası ticaret ve endüstri hareketlerini, Türkiye ile ekonomik ilişkisi olan devletler arasındaki konuları okuyucularına aktarma ve onları bilgilendirme yoluna gider.

27 Aralık 1935 tarihinde ise Tan sayfalarını Memleket Haberleri, Ekonomi, Dış Haberler, Dizi Yazılar, Spor, Kültür, Sanat gibi bölümlere ayırır.

Ahmet Emin Yalman yönetimi ile Tan, yeni atılımlar yapar. 1 Nisan 1937 tarihinden başlayarak Tan, halkın çeşitli olaylar karşısındaki kanaatini, görüşünü öğrenmek amacı ile "Hadiseler Karşısında Ne Düşünüyorsunuz" başlıklı beşinci sayfada bir köşe açar. Bu köşede Tan yazarları çeşitli konularda halk ile röportajlar yaparlar.

Tan, 31 Mart 1937 tarihinden itibaren değişik konuları içere ve bunları derinlemesine inceleyen ekler vermeye başlar. (61)

Tan,1935'li yılların gazeteciliğinin en önemli kurallarından biri olan; olayların meydana geldikleri yerlerde izlenmesine büyük önem verir. Bu amaçla Sabiha Zekeriya Sertel'i Amerika'ya, Suat Derviş'i Rusya-İran'a, Faik Sabri Duran'ı Güney Akdeniz'e, Halil Lütfi Dördüncü'yü Yunanistan ve Arnavutluk'a, Burhan Belgeyi Mısır, Suriye ve Filistin'e, Aka Gündüz'ü Güney ve Doğu sınırlarına, Latif Erenel'i Dersim olaylarını izlemesi için Tunceli'ye, Hüseyin Rifat'ı ise Anadolu'ya gönderir. (62)

Sabiha Sertel,Tan'da ilk imzalı yazısını beşinci sayfada (63) Görüşler sütununda 23 Eylül 1937'de, M. Zekeriya Sertel ise, ilk imzalı yazısını 24 Eylül 1937 tarihinde yazar. (64)

Tan, İkinci Dünya Savaşının başlangıcına kadar olan devrede, üç yönetim geçirir. Bu yönetimler, dolayısı ile Tan'ın genel yayın politikası ve yayınında etkili oldular. Tan'ın ilk yönetimi Siirt Milletvekili Mahmut Soydan döneminde başlar.

III. MAHMUT SOYDAN YÖNETİMİNDE TAN (23.4.1935 - 20.5.1936)

Tan,23 Nisan 1935'den 20 Mayıs 1936'ya kadar CHP Siirt Milletvekili Mahmut Soydan yönetiminde yayınlanır.

Tan bu dönemde, hükümetin devletçilik politikasının yanısıra, liberalizme de yer veren bir yayın politikası izler. (65)

Tan, siyasal iktidarın uygulamakta olduğu devletçilik politikasını destekleyerek, ülkede açılan fabrikaların Türk devletçiliğinin eseri olduğunu ileri sürmektedir. (66)

Tan siyasal iktidarın politikalarını da desteklemektedir. CHP'nin, ekonomik alanda uygulamakta olduğu devletçilik konusunda Tan, hükümete yardımcı olur. Tan, spekülasyon amaçlı fiyat artışlarına şiddetle karşı çıkar. (67)

CHP hükümetinin, ekonomik hayata müdahalesini Tan olumlu kar-

şılar. (68) Hatta bu konuda zaman zaman bazı yayın organlarını da eleştirir. (69)

Tan, 1935 yılı Mayıs ayında toplanan CHP 4. Büyük Kurultayında alınan bir karar ile; partinin 6 ilkesinin aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilkesi haline gelmesini; yani parti-devlet özdeşleşmesini olumlu karşılar. (70)

Mahmut Soydan yönetiminde Tan, resmi ideoloji (71) ile uyum içindedir. (72) Hatta bu politikanın sonucu olarak CHP ideologlarından Mahmut Esad Bozkurd'un Kemalizm konusunda yazdığı iki makale başyazı olarak yayınlanır. (73)

Tan, sayfalarında liberalizm görüşünün savunusuna; özellikle ekonomik liberalizm konusuna ağırlık verir. (74) Tan, planlı bir işletme ile yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları verimli bir duruma gelen bir ülkede, gençliğin işsiz kalmaması gerektiğini vurgulayarak gençliğe bu konuda yol göstermektedir. (75)

Mahmut Soydan döneminde, gazetede oluşan serbest tartışma ortamında yazarlar, birbirlerinin fikirlerini çok rahatlıkla eleştirebildiler. (76)

IV. TAN EL DEĞİŞTİRİYOR

Liberalizmi savunmak ve bu yolda propaganda yapmak amacı ile kurulan Tan, amacına ulaşamamış; satışlar istenilen düzeyde olmayınca zarar etmeye başlamıştır. (77)

Halkın gazeteye karşı olan ilgisinin azalması karşısında İş Bankası, Tan'ı satmak ister. (78) Tekin Erer bu gelişmede, Mahmut Soydan'ın, gazetenin finansmanı için İş Bankasından almış olduğu kredi borcunu ödeyememiş olmasının etkin rolü olduğunu yazar. (79)

Tan'ın, özel girişimin çıkarlarını korumak ve bu yönde yayın yaparak kamuoyu oluşturmak için yayın hayatına başladığı düşünül-

düğünde, gazetenin satılmak istenmesinin sebebini, bu yöndeki çaba ve faaliyetlerin başarısızlığa uğraması olarak açıklamak daha mantıklı olacaktır.

İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş, Ahmet Emin Yalman'ı yanına çağırarak, bir şirket kurması halinde gazeteyi ve tesislerini uygun fiyat ve şartlarla kendisine devredebileceklerini bildirir. (80)

Yalman, Halil Lütfi Dördüncü ve M. Zekeriya Sertel'i ortak olarak gazeteyi satın alır. 16 Temmuz 1936 tarihinden itibaren gazete, Ahmet Emin Yalman'ın kontrolüne geçer. Buna ilişkin olarak d gazetenin aynı günkü sayısının birinci sayfasında bir duyuru yapılır. (81)

M. Zekeriya Sertel anılarında, gazetenin sermayesinin ne şekilde sağlandığına ilişkin olarak, ilginç bilgiler vermektedir. Sertel, Ahmet Emin Yalman'ın, hissesine düşen sermaye payını bulabilmek için, bazı banka müdürlüklerine taviz verdiğini ve Yalman'ın "daha başlangıçta özgürlüğünü sattığını" ileri sürmektedir. (82) Yalman ise bu suçlamaları şiddetle reddetmektedir. (83)

İş Bankasının Tan'ı satması ile birlikte, gazetenin yönetimi, Ahmet Emin Yalmana geçecek; genel yayın politikası da Yalman tarafından belirlenecektir.

V. AHMET EMİN YALMAN YÖNETİMİNDE TAN (16.7.1936-7.8.1938)

Ahmet Emin Yalman yönetimi, 16 Temmuz 1936'dan 7 Ağustos 1936 tarihine kadar sürdü. Bu dönemde Tan'ın genel yayın politikası "haberde, fikirde herşeyde temiz, dürüst, samimi olmak kariin(oku yucu) gazetesi olmaya çalışmak", demokrasi yolunda her türlü yolsuzluğa ve kırtasiyeciliğe karşı mücadele etmektir. (84) Tan, açık bir toplum oluşturma ve demokrasiyi tam anlamı ile yerleştirebilm çabasındadır. (85)

Bürokrasinin yavaş işleyerek devlet mekanizmasını aksatması

Tan'ın bu dönemde eleştirdiklerinin arasındadır. (86) Hatay meselesine ayrı bir önem verir. Tan, Türkiye ile Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1922 tarihli Ankara İtilafnamesindeki hükümlere Fransa'nın uymadığını belirtir. (87) Hatay'ın tamamen Türkler ile meskun olduğunu, buranın Türk vatanının ayrılmaz bir parçası olduğunu açıkça ilan eder. (88)

Tan, Hatay ve İskendurun'da bulunan okuyucularına da seslenerek temkinli ve sessiz olmalarını ister. (89) Birleşmiş Milletler'de Hatay konusu görüşülmeye başlandığında Tan, bu durumu olumlu karşılamakla birlikte, konunun herşeyden önce Türkiye ile Fransa arasında çözümlenmesi gerektiğini belirtir. (90)

Bu arada, Hatay konusunda Fransa ile Paris'te yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamayınca Tan, Hatay'ın bağımsızlığından taviz verilemeyeceğini ve bu durumu gözönüne almayan Fransa'nın, Yakın Doğu ve Akdeniz'in huzur ve emniyeti açısından çok ağır sorumluluklar altına gireceğini ileri sürer. (91)

Sonunda Birleşmiş Milletler bu duruma el koyar. Kurumun Hatay meselesini yerinde incelemek amacı ile gönderdiği üç tarafsız gözlemcinin hazırladığı rapor Genel Kurulda kabul edilir. (92)

29 Mayıs 1937 tarihinde, Fransa ile Türkiye arasında Cenevre'de imzalanan antlaşma ile, Hatay'da resmi dil Türkçe olacaktır. (93)

Tan, Hatay Türklerinin kendi kaderlerini tayin hakkını elde etmelerinde, Atatürk ve arkadaşlarının büyük rolü olduğu görüşündedir. (94)

Ahmet Emin Yalman döneminde Tan'ın amacı, ülkedeki çeşitli bakış açılarını, belirli hedeflere yönelterek yapılan çalışmalardan azami verimin alınmasına ve toplumsal ahengin bozulmasını önlemey çalışmaktır. (95)

Bu dönemde Tan iki defa kapanır. 28 Eylül 1937 tarihli Tan'da, Atatürk'ün Başbakanlığa İsmet İnönü yerine Celal Bayar'ı atama

sı ile ilgili olarak Celal Bayar'a çekmiş olduğu telgrafın dizgi hatası⁽⁹⁶⁾ ile yayınlanması sonucunda gazete, 9 Ekim 1937 tarihine kadar kapatılır. Gazetenin ikinci kapanma olayı ise, 7 Ağustos 1938 tarihinde Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk'ün sağlığı hakkında yazdığı bir makaleden⁽⁹⁷⁾ dolayı gerçekleşir. Tan, bu tarihten itibaren 8 Kasım 1938'e kadar kapatılır.⁽⁹⁸⁾

Yalman yönetiminde Tan, Cumhuriyet ile bir polemik girer. İki gazete arasındaki söz düellosu, 18 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan ve Alman Propaganda Bakanı Goebbels'in nutkunu yorumlayan bir yazı dolayısıyla ile başlar.⁽⁹⁹⁾ Tan bu yazı dolayısıyla ile, Cumhuriyet'in, faşizm propagandasına alet olduğunu ileri sürer.⁽¹⁰⁰⁾ Tan, Cumhuriyete çeşitli cephelerden eleştiri yöneltir. Sabiha Sertel, 5. sayfadaki Görüşler sütununda yazdığı makalede, Cumhuriyet'in Goebbels'i savunmasını eleştirir. Sertel'e göre, Türkiye'de açık olarak faşizm propagandası yapılmakta ve Cumhuriyet gazetesi de buna alet olmaktadır.⁽¹⁰¹⁾

Tan ile Cumhuriyet arasındaki bu tartışma, 19 Ekim 1937'den 26 Ekim 1937'ye kadar sürer.⁽¹⁰²⁾

Bu dönemde Tan, siyasal iktidarın politikaları ve bu politikaların uygulamaları konularında halka aydınlatıcı bilgiler sunar⁽¹⁰³⁾

Yalman yönetimindeki Tan, habercilik açısından iki noktaya önem verir. Ülke çıkarları ve toplumsal açıdan önem taşıyan olayları diğer gazetelerden önce vermek ve haberlerin mümkün olduğunca doğru olmasını temin etmek, Tan haberciliğinin iki önemli ilkesidir. Bu amaçla, ülkenin dörtbir yanına özel muhabirler gönderilir. Siyasal iktidar ile sıkı ilişkiye geçilerek, haberlerin doğrulatilmasına çalışılır.⁽¹⁰⁴⁾

Tan'ın, 17 Ağustos tarihinde Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk'ün sağlığı ile ilgili makalesinden dolayı kapanması, gazetenin el değiştirmesi olayını da beraberinde getirecek, 8 Kasım 1938 tarihin-

de yeniden yayınlanmaya başlayan Tan'da Yalman dönemi bitecek ve M. Zekeriya Sertel dönemi başlayacaktır.

VI. M. ZEKERİYA SERTEL YÖNETİMİNDE TAN (8.11.1938-4.12.1938)

Yalman'ın ayrılması ile birlikte Tan, M. Zekeriya Sertel ve Halil Lütüfi Dördüncü'nün kontrolüne geçer. Hukuki açıdan gazetenin sahibi Halil Lütüfi Dördüncü olmakla birlikte, Tan'ın başyazarlığını ve genel yayın politikasını yönlendirme işini, M. Zekeriya Sertel yapmaktadır. Halil Lütüfi Dördüncü ise, gazetenin idari işleri ile ilgilenmektedir.

Ahmet Emin Yalman, Tan'ın kapanmasından çok arkadaşlarının vefasızlığına üzülür. Yalman'a göre, M. Zekeriya Sertel ve Halil Lütüfi Dördüncü, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya, sözkonusu makalenin kendilerinden habersiz olarak yazıldığını söylemişlerdir. (105) Bu duruma üzülen Yalman, arkadaşlarına ortaklıktan ayrılmak istediğini söyler. M. Zekeriya Sertel'in eniştesi ve gazetenin avukatı olan Derviş Bey de Yalman'a ortaklıktan ayrılması için gerekli kağıtları imzalatır. (106)

Yalman'ın gazeteden ayrılması ile birlikte, Tan'da yeni bir dönem başlar. M. Zekeriya Sertel, 8 Kasım 1938'den itibaren başyazarlığına yazmaya başlar.

Tan, M. Zekeriya Sertel döneminde çeşitli konuları işler. Resmi ideoloji ile uyum politikası, bu dönemde de devam eder. Bu dönemde, Tan'ın genel yayın politikasının iki temel ilkesi; faşizm düşmanlığı ile Sovyet dostluğudur. (107)

Sertel yönetiminde Tan, rejimin yerleşmesine engel olabilecek konuların üzerinde önemle durur. Özellikle "doğunun en büyük hastalığı olan kırtasiyeciliğe" dikkat çekerek bunun önlenmesi için inkılâp ruhu ile yetiştirilmiş genç kuşaklara gerek olduğunu belirtir. (108)

Atatürk'ün ölümü sonucunda, II. Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, Tan tarafından kuvvetle desteklenir. Tan'a göre, Türk milletinin en büyük şansı, Atatürk öldükten sonra, onun bıraktığı eseri daha da ileri götürecektir, İsmet İnönü gibi bir kişinin varlığıdır. (109)

Tan, İsmet İnönü'nün 1938 tarihli nutkunda belirttiği, Türkiye'de sınıf ve zümre ayrıcalığı bulunmadığı şeklindeki görüşüne katılmakta, CHP'nin bütün halkı kucaklaması gerektiğine, partinin özel çıkarlara alet olmaya başlaması ile birlikte, halkın partiye karşı güveninin sarsılacağına dikkat çekmektedir. (110)

Sertel döneminde Tan, resmi ideolojiyi geniş kitlelere anlatmak ve halkı inkılap ilkeleri konusunda aydınlatmak amacı ile kurulan kurumları da destekler. Bu kurumlardan biri olan Halkevleri, Tan'a göre tam olarak görevlerini yapamamaktadır. Tan, Halkevlerinin görevinin, Halk Partisi ilkelerini gençlere ve halka bilinçli bir şekilde anlatmak olduğunu belirterek, inkılâbın ruhunun, özünün halk tarafından iyi anlaşılabilmesinin temel şartının, bu kurumun halk ile bütünleşebilmesine bağlı olduğuna işaret eder. Yalnız partinin değil devletin küçük bir temsilcisi olan Halkevlerine Türk inkılâbının halka sevdirmesinde büyük ve önemli görevler düşmektedir. (111)

Bu dönemde Tan, Milli Şef İsmet İnönü'nün liderliğinin ve otoritesinin, bütün halk tarafından kabul edilmesini istemekte ve Türkiye'de inkılâpların ancak Milli Şef ve CHP tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır. (112)

Tan Mahmut Soydan, Ahmet Emin Yalman ve M. Zekeriya Sertel dönemlerinde resmi ideoloji ile uyumlu bir yayın politikası izler. Ancak, İkinci Dünya Savaşından sonra bu uyum politikası, yerini ser bir muhalefet politikasına bırakır. Bu muhalefet kampanyasında siyasal iktidara siyasal sistem, hürriyetler ve tek parti gibi konularda sert eleştiriler yöneltilir.

Tan muhalefesinde, gazetede yer alan kadronun önemli rolleri vardır. M. Zekeriya Sertel'in devraldığı Tan kadrosu, değişik anlayışlara sahip mozaik bir görünümündedir. Bu kadro, genel hatları ile İş Bankası için çalışmış ve liberalizmi savunan kişilerden oluşmaktadır.

M. Zekeriya Sertel'e göre Tan'ın eski kadrosunda yer alan Burhan Felek, Fikret Adil ve Eşref Şefik "Osmanlı tipi" yazarlardır. Burhan Felek İttihat ve Terakki döneminde Hürriyet ve İtilaf Fırkasında çalışmış eski bir politikacıdır. Refi Cevat Ulunay ise, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının yayın organı olan Alemdar'ın başyazarlığını yapmış bir kişidir. Refik Halit Karay Meşrutiyet devrinde İttihatçılara muhalefeti ile tanınmaktadır. Kurtuluş savaşından sonra Refik Halit Suriye'ye, Refi Cevat Ulunay ise Paris'e sürülmüşler daha sonra her ikisi de Falih Rıfki Atay'ın aracılığı ile yurda dönmüşlerdir. (113)

M. Zekeriya Sertel ile fikir ve inanç bakımından uyuşmayan bu kadro, zaman içerisinde Tan'dan ayrılır. Önce Burhan Felek, daha sonra ise Fikret Adil, Eşref Şefik, Refik Halit Karay, Refi Cevat Ulunay, Peyami Safa gazeteden ayrılırlar. (114)

Eski kadronun Tan'dan ayrılmasından sonra M. Zekeriya Sertel kendi fikirleri ile uyumlu bir kadro kurma yoluna gider. Bu amaçla Sertel, kendi deyimi ile gazeteden ayrılan "Osmanlı dönemi artıkları" yerine gazeteye "devrimci genç insanları" getirir. (115)

Böylece Tan, yeni bir kimlik kazanır. Sol kadrolar, yavaş yavaş gazetede yer almaya başlar. Bu kadro arasında, sonraları Sosyalist Partisini kuracak olan Esat Adil ile Naci Sadullah gibi kişiler de yer almaktadır. (116) M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel de artık Tan'da sürekli yazmaya başlarlar. (117)

İKİNCİ BÖLÜM

TAN GAZETESİNİNİN MUHALEFETİ

Toplumsal, siyasal olay, olgu veya hareketler kendi doğal şartları içerisinde ele alınıp incelenmelidir. Tan gazetesinin muhalefeti incelenirken, bu nokta gözönüne alındı.

Tan muhalefeti, savaş dönemi ve savaş dönemi sonrası olarak birbirinden ayrı özellikler gösteren bir biçimde gelişir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Tan'ın yaptığı muhalefet, siyasal-toplumsal sisteme ve siyasal iktidara yönelik olmaktan çok; ideolojik bir özellik taşımaktadır. Tan bu dönemde Faşizm-Türkçülük gibi ideolojilere karşı çıkarak bu ideolojilerin amaçlarını, hedeflerini geniş kitlelere anlatmak görevini üstlenir. Yine Tan bu dönemde, ülke içerisinde gittikçe ağırlığını hissettiren Alman propagandasına karşı, yoğun bir kampanya başlatır. Kısaca; Tan'ın İkinci Dünya Savaşı döneminde yaptığı muhalefet, daha çok toplumsal-siyasal sistemi korumaya, halkı bu yönde bilinçlendirmeye, mevcut siyasal sistemi yıkmak isteyen ideolojilerin amaçlarını ortaya koymaya ve bu yönde ortak bir toplumsal bilinç ve tutum geliştirmeye yöneliktir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Tan muhalefeti ise, savaş dönemi ile kesin ayrılıklar taşımaktadır. Savaş sırasında söylenemeyen sözler, yapılamayan eleştiriler artık bütün çıplaklığı ile gazete-
de yer alır. O döneme kadar tabu sayılan kavram ve konulara karşı Tan, şiddetli bir kampanya başlatır. Bu dönemde Tan muhalefeti, siyasal bir nitelik taşımakta olup; siyasal-toplumsal sistemi iyileştirmeye yönelik olarak gelişir.

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TAN MUHALEFETİ

Tan'ın İkinci Dünya Savaşı dönemindeki muhalefeti, siyasal

sistemi korumaya, iyileştirmeye yöneliktir. Tan bu dönemde siyasi sistem, sistemin kurumları ve siyasal iktidar ile uyumlu bir yayın politikası izler. Tan, zaman zaman eleştiriler yapmaktadır; ancak bunların hiçbiri doğrudan siyasal iktidarı ve siyasal sistemi hedef almamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Tan muhalefeti Faşizm, Alman propağandası ve Türkçülük gibi üç ana konuda yoğunlaşır.

A. FAŞİZME MUHALEFET

Tan, M. Zekeriya Sertel'in yönetimine geçtiği günden itibaren, yayın politikasını Faşizm düşmanlığı ve Sovyet dostluğu gibi iki ana ilke etrafında yürütmektedir.

İkinci Dünya savaşının başlaması ile birlikte Tan; Faşizm ideolojisine karşı yoğun bir kampanya başlatır. Tan bu kampanyanın sebeplerini "Bir gazetenin en büyük vazifesi, memleket için faydalı gördüğü davayı benimsemek, onu müdafaa etmek ve memlekete zarar vereceğine kanii olduğu fikir ve cereyanlarla mücadele etmektir." şeklinde açıklar. (1) Tan'a göre faşizm ideolojisi, Türkiye gibi demokrasiye inanan ve bu sistem ile yönetilen ülkeler için büyük tehlikedir. (2)

19 Ocak 1939 tarihli New Review dergisinde, Mussolini'nin Büyük Roma İmparatorluğu idealini gösteren haritanın yayınlanması ile Tan, faşizmin gerçek yüzünün ortaya çıktığını ve bu ideolojiyi karşı savaşmakta ne kadar haklı olduğunu belirtir. (3)

Tan, faşizme karşı çıkmasının nedenlerini de açıklar. Tan'a göre bu ideoloji, emperyalist bir niteliğe sahiptir. Faşizm ile yönetilen ülkelerin, başka ülkelerin topraklarında gözü vardır. Faşizm işgalci ve savaşçıdır. Faşizm milletlerarası antlaşma ve sözleşmeleri tanımayan, küçük milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri hakkını kabul etmeyen, onlara yaşama hakkı tanımayan bir

ideolojidir. Bu ideolojiyi benimseyen İtalya ve Almanya'nın hedeflerinden bir tanesi de, Türkiye'nin fiili ve ekonomik olarak işgal edilmesidir. Faşist devletler, bu hedeflerini gerçekleştirmek için, yıllardır Türkiye içerisinde yoğun bir propaganda çalışmasını sürdürmektedirler. (4)

Tan, Faşizmin hedeflerini şu şekilde açıklar: Demokrasiyi benimsemiş devletlerin, Versailles'da imzaladıkları antlaşmayı ortadan kaldırmak, İtalya açısından Büyük Roma İmparatorluğunu kurmak, Almanya açısından ise, üstün sayılan Alman ırkının önderliğinde Almanya'yı bir dünya imparatorluğu haline getirmek. (5)

Tan, Faşizmin özellikleri konusunda da, kamuoyunu bilgilendirir. Özellikle, onun en büyük özelliği olan emperyalizm konusunda, geniş yayın yapar. Tan'a göre, milletlerin milletler tarafından istismarı olarak tanımlanabilen emperyalizm, faşizmin en belirgin özelliklerinden birisidir. İkinci Dünya Savaşının başlarında İtalya'nın Habeşistan'ı, Almanya'nın Yugoslavya'yı ve Avusturya'yı işgal etmeleri, bu ideolojinin emperyalist özelliğini gösteren ve üzerinde durulması gereken olaylardır. Bu ülkeler, faşizmin-nazizmin zayıf ve küçük olanın hakkı yoktur, kuvvetli daima haklıdır ilkesine dayanılarak işgal edilirler. (6)

Bu ideolojinin özelliğini, bütün çıplaklığı ile açıklayan Tan, faşizm ile mücadele edilmesinin, her Türk vatandaşının milli görevi olduğunu belirtmektedir. (7)

Tan, faşizmin kitleleri harekete geçirmek için izlediği metodları da açıklar. Tan'a göre faşizm-nazizm, önceleri, kitleleri harekete geçirebilmek ve ideolojilerine inandırabilmek için, ırk teorileri, korparasyon sistemleri gibi geçici bir zaman için rahatlık veren hayallerle uyuturlar. Ancak halk zaman içerisinde uyanığında bu defa büyük imparatorluk rüyaları ve savaş çılgınlıkları ile halkı etki altına almaya çalışırlar. Tan, faşizmin uyguladığı demagoji ve tehdit politikasının sonunda başarısızlığa uğraya-

cağı görüşündedir. (8)

Tan faşizmin içerde kitleleri, dışarda ise devletleri elde etmek için kullandığı taktikler hakkında da bilgi verir. Buna göre faşizm, kendi iç bünyesinde işçilere karşı sosyalist gözükme ve işçileri kapitalizmin boyunduruğundan kurtararak toplumsal adaleti sağlama vaadini vermektedir. Bu ideolojiye göre, sosyalist bir dünyanın kurulabilmesinin en önemli şartı; nazizmin bütün dünyaya yayılmasıdır. Bu amaçla Hitler, geniş işçi kitlelerine nutuklar vermekte, bu nutuklarda kapitalizme şiddetli bir biçimde saldırmaktadır. Buna karşın Hitler, Alman sermayedarlarını da, Alman hakimiyeti ile bütün dünya pazarlarının açılacağı ve böylece dünyayı sömürge olarak işleten, güçlü ve zengin bir Almanya'nın kurulacağı hayali ile avutmaktadır. Tan, faşizmin, toplumsal yapılarıdaki karşıtıları, iki yönlü bir siyaset anlayışı ile yok ederek, toplumların ancak bu ideoloji ile kalkınabilecekleri umudu verdiği dikkat çekmekte ve bu taktiğe aldanan milletlerin, sömürge şartları içerisinde yaşamalarının kaçınılmaz olacağını belirtmektedir. (9)

İkinci Dünya Savaşı süresinde, faşizme karşı etkin bir biçimde karşı çıkan Tan, Almanya'nın yenilgisinden sonra, bu ideolojinin tarihe gömülerek iflas ettiğini belirtmektedir. Tan'a göre faşizmin yenilgisi, aynı zamanda ırkçılık davasının, dünya hakimiyeti idealinin, kısacası emperyalizmin de tarihin derinliklerine gömülmesi ve tek adam teorisinin iflas etmesi demektir. (10)

B. ALMAN PROPAGANDASINA MUHALEFET

İkinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte, savaşa taraf olan ülkeler, bütün dünyada yoğun bir propaganda savaşına girişirler. Bu durumdan Türkiye'de etkilenir. Özellikle, Alman propagandası, Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokmak için, büyük çaba sarfetmektedir.

Alman propağandasının, Türkiye'de kitleleri etkilemede kullandığı en önemli araçlar, kitle iletişim araçlarıdır. İkinci Dünya Savaşı döneminde, Alman propaganda örgütünün doğrudan denetimi altında, Beyoğlu, İstanbul dergileri Fransızca, Yeni Dünya Türkçe, Signal Fransızca, Almanca, İngilizce ve Türkçe, Türkische Post ise Almanca olarak yayınlanmaktadır. İstanbul'da bulunan Alman kitapçıları Volkischer Beobachter ve Deutsche Allgemeine Zeitung gazetelerini satmaktadırlar. Altı haber ajansı, günde dört bülten çıkartmakta ve bunları İstanbul-Ankara gazetelerine göndermektedirler. Bu bültenler, taşra gazetelerine, telefon veya telgraf ile gönderilmektedir. Yine, bilimsel dergiler aracılığı ile de; propaganda yapılmaktadır. (11)

Alman diplomasisi, propağandası ve ekonomisi, Türk gazetelerini kendi amaçları yönünde etkilemek için, büyük çaba sarfetmektedir. (12)

Siyasal iktidar, Alman propağandası karşısında, denge politikası yürütmektedir. Arasına, Türkische Post veya Signal gibi Alman propağanda organları yasaklanıyorsa da; bunun sebebi savaşın müttefikler lehine gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu politikaya bir örnek vermek gerekirse, 7 Aralık 1942 tarihli Vatan'da 1. sayfada yer alan, "Büyük Diktatör" filminden Charlie Chaplin'in Hitler rolündeki bir fotoğrafından dolayı gazete 3 ay kapatılır. (13)

Alman diplomasisi, Türk basınının Almanya konusunda objektif yazılar yazması için, siyasal iktidar üzerinde baskı yapmaktadır. Bu çabalar, 18 Haziran 1941'de yapılan ortak açıklama ile meyvasını verir. Buna göre, her iki ülke basını ve radyosu "Alman Türk ilişkilerine özel yer veren dostluk ve karşılıklı güven ruhuna her zaman uyacaklardır." 22 Haziran 1941'den itibaren, Türk basınında, siyasal iktidarın etkisi sonucunda, Almanya lehine bir hava esmeye başlar. (14)

1939-1944 yılları arasında, Almanya'nın Türkiye ile olan ticari ilişkileri, Alman şirketlerinin ilan ve kağıt yolu ile Türk

basını üzerinde baskı kurmasına neden olur. Bu şirketler, verdikleri ilanları geri almak tehdidi ile, Türk gazetelerini güç durumlarında bırakabilmektedir. Yine, Türkiye bu dönemde, kağıt açısından Almanya'ya bağımlıdır. Almanya ticaret temsilcileri, kağıt teslim partilerini, Alman propagandasına yardımcı olan Türk gazetelerine aktarmaktadırlar. (15)

Alman propagandası, Türk gazetelerini yakından izlemektedir. Alman Dışişleri Bakanlığının, 1942 yazında hazırladığı bir rapora göre, iktidardaki tek partinin yayın organı olan Ulus'da, bir işbölümü vardır. Gazetenin yazı işleri müdürlerinden biri olan Ahmet Şükrü Esmer, sürekli olarak batılı ülkelerin istediği biçimde yazılar yazmaktadır. Diğer yazı işleri müdürü Falih Rıfkı Atay ise, Alman dostluğunu savunmaktadır. Ulus'un Fransızca sayısı La Republique, Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr Alman dostu olarak nitelendirilmektedir. Bu rapora göre Akşam, Vakit, İkdam denge, yani tarafsızlık politikası, Yeni Sabah, Haber, Tan, Son Telgraf ve Vatan ise Türkiye'nen batılı ülkeler ile işbirliğini savunan bir yayın politikası izlemektedirler. (16)

Bu propaganda o kadar etkili olur ki; 4 Mayıs 1942'de Başbakan Refik Saydam'ın emri ile, Anadolu Ajansından 26 yahudi memur işten çıkartılır. (17)

Tan, Türkiye'de yoğunlaşan Alman propagandasına karşı çıkararak, halkın dikkatini bu yöne çekmeye çalışır.

Tan'ın Alman propagandasına karşı kampanya başlatması, 1939 yılında imzalan Türk-İngiliz antlaşması dolayısı ile, Alman propagandasının, Türkiye'nin bu antlaşma ile Balkan blokundan ayrılmak zorunda kalacağı şeklindeki iddiası sonucunda gerçekleşir. Tan, Alman propagandasının amacının, Türkiye'nin Balkan blokundan ayrılması sonucu Balkan devletlerini birbirine düşürerek, Balkanlarda hakimiyet kurmak olduğunu belirtir. (18)

Tan'ın yayınları Almanların hoşuna gitmez. Gazete üzerinde baskı kurabilmek amacı ile Alman propagandası, çeşitli metodlar denir.

1. Alman Propaganda Teşkilatı Tan'ı Satın Almak İstiyor

Tan'ın 17 Kasım 1939 tarihli sayısının 3. sayfasında "Hadiselerin İçyüzü" sütununda yayınlanan bir haber, Almanların tepkisi ne neden olur. (19) Bu haberin yayınlanması ile birlikte, Alman basınında Tan aleyhine bir hava doğar. Alman resmi ajansı DNB, 19 Kasım 1939'da Anadolu Ajansı kanalı ile geçtiği haberde, Tan'ı yabancı propagandaya alet olmakla suçlar. DNB Ajansına göre, Tan'ın bu yayını, Almanya-Sovyetler ve Almanya-Romanya ilişkilerini bozmaya yönelik. İngiliz-Yahudi temsilcilerinin birlikte yaptıkları faaliyetlerin bir örneğidir. (20)

Tan'ın bu haberi, Alman Büyükelçisi tarafından, Türk hükümeti nezdinde protesto edilir. Tan ise, 17 Kasım 1939 tarihli sayısında yayınlanan haberin, dünya basınının özel istihbaratı ve Tan'ın United Press Ajansı ile yaptığı özel bir anlaşmaya dayanılarak kullanıldığını ve aynı haberin Daily Herald'ın İstanbul Muhabiri ile Daily Express'in Budapeşte Muhabiri tarafından da gazetelerine gönderildiğini belirterek suçlamaları reddeder. (21)

Tan, Alman Ajansı DNB'nin suçlamalarını, önce Türk basını sonra da kendi adına şiddetle protesto eder. Bütün dünyada para ile gazeteleri ve yazarları satın almağa alışmış olan Almanların yandııklarını belirterek, Türk basınının yabancı devletlerin hırs ve çıkarlarına hiçbir zaman alet olmayacağını vurgular. (22)

Tan, DNB Ajansı ile Alman basınının, kendileri için ileri sürdükleri İngilizler tarafından para ile satın alındıkları yolundaki suçlamalarını ispat etmeye çağırarak, ortaya çıkacak her türlü delil, belge ve vesikaların yayınlanması için, sütunlarını Alman İstihbarat Bürcsunun emrine vereceğini ilan eder. (23)

Tan, bu olaydan sonra, Alman propagandasının bütün dünyada basını elde etmek için kullandığı metodları açıklar. Tan, bu metodların kendilerine de uygulanmak istendiğini belirtir. (24) Tan'ın verdiği bilgiye göre, Alman firmalarının ilanlarını Türkiye'de dağıtan kuruluşun müdürü, ilanların gazetelere dağıtım işini üstlenen Türk kurumunun müdürüne giderek, Tan gazetesinin Almanya aleyhindeki yayınlarından vazgeçmesini, aksi halde bu gazeteye ilan ve reklam vermeyeceklerini belirtir. İlanların dağıtımını üstlenen Türk kurumunun müdürü ise muhatabına, "Ne Tan ne de herhangi bir Türk gazetesi siyasi kanaatini para ile satmaz. Hiçbir Türk gazetesine böyle bir tehdit ve teklif yapılamaz." cevabını vererek kapıyı gösterir. Tan, bu olaydan sonra kendilerine Alman firmalarının reklamlarının verilmediğini belirtmektedir. (25)

Tan, Alman propagandasının, gazeteyi ilan yolu ile tehdit edip satın alma girişimlerini de açıklar. Buna göre, Türkiye'deki Alman Propaganda teşkilatının mali işleri ile sorumlu bir Alman firması, ilanların gazetelere dağıtımını yapan Türk kurumunun müdürüne, içerisinde Tan'ın mali durumu ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunan bir dosya sunarak, Tan'ın bu mali çıkmazdan kurtulabilmesi için yardım edebileceklerini teklif eder. Ancak, Türk kurumunun müdürü "Tan müessesesi hakkında iyi malumat toplamışsınız, uakat Tan sahiplerini tanıyamamış ve öğrenememişsiniz" cevabını vererek Alman memura kapıyı gösterir. (26)

Tan'ın, Alman Propaganda teşkilatının Türk basınına elde etme çabalarını açıklaması ile birlikte, Türk basınında Alman DNB Ajansına karşı ortak bir tepki oluşur. Yeni Sabah, Aksam, Ulus ve Cumhuriyet sayfalarında Alman Ajansının iddialarına karşı çıkarlar. (27)

Tan, 25 Kasım 1939 tarihli sayısının birinci sayfasında, kendisini ilan ve para yolu ile tehdit edip, satın almak isteyen Alman firmalarının isimlerini açıklar. (28)

Alman propagandasının, gazeteleri satın almak için başvurduğu

metodları gözlerönüne seren Tan, artık bu propagandanın içyüzünün açığa çıkarılması gerektiği görülmüştür.

2. Tan Alman Propagandasının İçyüzünü Açıklıyor

Tan, 1939 yılının 9 Aralık gününden başlayarak, Alman propagandasının metodları, hedefleri, çalışma biçimi, örgüt yapısı gibi konuları içine alan bir yazı dizisi yayınlamaya başlar.

Tan'a göre Alman propagandasının Türkiye'de iki hedefi vardır. Bunlardan birincisi, aydınlar arasında Nazi ideolojisi ve Naz rejiminin meşruluğunu sağlamak, ikincisi ise Türkiye'nin müttefikler ve dostları ile arasını bozmaktır. (29)

Tan, Türkiye'de faaliyet gösteren Alman propaganda teşkilatının faaliyetlerini de açıklar. Buna göre, Türkiye'de DNB Ajansının temsilcisi olan BREL, Alman propaganda teşkilatının İstanbul ve Türkiye ajanıdır. Türkiye'de bulunan Alman propaganda teşkilatının bütün üyeleri, BREL'in emrinde çalışmaktadırlar. Yine, Türkiye'de yaşayan bütün Almanlar, bu servisin zorunlu birer üyesi sayılmakta ve verilen emirleri yerine getirmeye zorunlu bırakılmaktadırlar. (3)

Tan, Alman propaganda teşkilatının milletlerarası teşkilat yapısı ve çalışma esasları hakkında da kamuoyuna bilgi verir. Buna göre Almanya'nın "AO" (Ausland Organisation) diye adlandırılan yurtdışı propaganda teşkilatı, Hitler'in yakın dostu BOUHLE tarafından idare edilmektedir. Bu teşkilat, dünyayı üç bölgeye ayırarak üç büro halinde faaliyet sürdürmekte ve Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak propaganda çalışmalarını yürütmektedir. (31)

Tan, yabancı ülkelerdeki Alman propagandasının çalışmaları hakkında da şu bilgileri aktarmaktadır. Bu ülkelerdeki Alman propagandası, her ülkenin kendi özel şartlarına, toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısına uygun olarak şekillenmektedir. (32)

Alman propaganda teşkilatının, Tan'ın başlattığı bu kampanya

karşısında Türkische Post adlı propağanda gazetesi aracılığı ile, çeşitli haberleri Almanya lehine çarpıtıp Türk kamuoyuna aktararak karşı propağanda yaptığını yine Tan'dan öğreniyoruz. Tan'ın belirttiğine göre, Pravda gazetesinin Tan aleyhine yazdığı bir makale ile, Sovyet Halk Komiserleri Başkanı Molotof'un bir nutkunun çarpıtılarak yüzlerce adet basılması işinin, Türkische Post matbaasında Türk güvenlik kuvvetlerinin yaptığı aramalar sonucunda ortaya çıkması; Alman propağandasının içyüzünü açıklayan örneklerdendir. (33)

Tan, Alman propağandasının, basın-yayın alanında önemli çalışmalar yaptığını dikkat çekerek; Alman propağanda teşkilatının kaliteli kağıt ile basılan ve halka çok ucuz bir fiyat ile satılan dergi ve gazeteler yayınladığını belirtir. (34)

Bu propağanda organlarından biri olan Signal adlı derginin, halkın hergün alışveriş ettiği küçük tütüncü dükkanlarına kadar girdiğini belirten Tan, derginin Almanya'nın uluslararası propağanda organı olduğuna dikkat çeker. (35)

Tan, Signal'in gerçek amacının, Türkiye'de Alman propağandası yapmak olduğunu belirterek, hükümetin dergiyi toplatmasını ve ülkeye girişini yasaklamasını ister. Tan'ın yayını üzerine hükümet, bu dergi hakkında yapılacak araştırma sonucunda gerekli tedbirler alınacağını açıklar. (36)

Tan, Alman propağandasının amacını, çalışma biçimini, teşkilat yapısını bütün çıplaklığı ile ortaya koyma yanında Türkiye'de bu propağandaya bilerek veya bilmeyerek yardımcı olan Türk yayın organlarına karşı da mücadele eder. 31 Mayıs 1940 Salı günü Cumhuriyet gazetesinde Nadir Nadi imzalı bir makale, başta Tan olmak üzere Yeni Sabah, Aksam, Vakit, Tanin tarafından büyük bir tepki görür. Tan yaptığı yorumda, Nadir Nadi'nin bu yazısında özetle, Almanya'nın Avrupa'da bir realite olduğu, tarihin bir eseri olan 90 milyonluk Almanya'nın parçalanamayacağı ve Avrupa devletlerinin bu gerçeği kabul ederek buna göre politikalarını yeniden belirle-

meleri gerektiği şeklindeki görüşlerini eleştirir. Tan, Nadir Nadi ve Cumhuriyet'in yalnız bugüne aldanarak ve yarını düşünmeyerek Almanya'nın galip geleceğine inandığını ve çok büyük bir yanlışta içinde olduğunu ileri sürer. (37)

Resmi ideoloji de, Nadir Nadi'nin bu görüşlerini dolaylı yoldan eleştirir. 31 Mayıs 1940'ta Ankara radyosunda yayınlanan haberlerde spiker, Nadir Nadi'nin makalesinden kısaca söz ederek, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanın'de yazdığı başmakaleyi tamamen okur. Yalçın bu yazısında Cumhuriyet'i eleştirmektedir. (38)

C. TÜRKÇÜLÜĞE MUHALEFET

Türkçülük sorunu uzun yıllar Türkiye'nin gündemini oluşturmuş; toplumsal ve siyasal yapıda çeşitli tartışmalar yol açmış bir konudur.

İkinci Dünya Savaşının sonlarına doğru 1943 yılında, Türkçülük kavramının içeriği ile ilgili toplumsal ve siyasi yapıda başlayan tartışmalar, T.B.M.M.'nde Dışişleri Bakanının açıklama yapmasını gerektirir. Cevdet Kerim İncedayı'nın, 5 Temmuz 1943 tarihli T.B.M.M. oturumunda sorduğu bir soru üzerine Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Türkçülük konusundaki resmi görüşü açıklar: "Bütün Türkçülüğümüz bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere ait ve münhasırdır." (39)

Tan, bu tartışmalarda resmi görüşün yanında yer alır. Tan'a göre, Dışişleri Bakanının yaptığı açıklama, Türkçülük konusunu aydınlattığı gibi; bu konuda yapılan spekülasyonları ve yanlış yorumları da ortadan kaldırır. (40)

Ancak hiç de öyle olmamıştır. Türkçülük konusu, özellikle 1944'lü yıllarda Türkiye'de tartışılan en önemli konulardan birisidir. Tan gazeteside, bu tartışmaların içine girer.

Tan, Türkçülük ideolojisine ve bu ideolojiyi savunan kesimle-

re karşı muhalefet kampanyası başlatır. Tan'a göre, milli birliğe muhtaç olduğumuz bu günlerde, ülke içerisinde vatandaşlar arasında dincilik, ırkçılık ve milliyetçilik adı altında ikilik çıkarıcılar Türkçülerdir. (41)

Tan, Türkçülerin Türk milliyetçiliğine ırkçı ve emperyalist bir özellik atfederek, bu ideolojinin dışında kalanları vatan hainliği ile suçladıklarını ileri sürmekte ve bunun ülke içerisinde ayrılık ve düşmanlık yaratarak milleti birbirine düşürmek isteyen beşinci kol üyelerine yakışır bir hareket olduğunu belirtmektedir. (42)

Bu arada Tan, resmi görüşün yayın organı olan Ulus'ta, Falih Rifki Atay'ın "Irkçılık ve Turancılık" başlıklı makalesini yorumlar. Tan'a göre Irkçılık ve Türkçülük Anayasa ilkelerine aykırıdır. Bu ideolojiyi savunan bir kişi CHP'ne üye olamaz. Irkçılar ve Turancılar, milli birlik ve Türk devletinin en büyük düşmanlarıdır. (43)

Tan, Türkiye'de gelişen Türkçülük hareketi ile Romanya'da ortaya çıkan faşist örgüt arasında, benzerlikler olduğunu ileri sürer. Türkiye'deki Türkçülerin önce kan davası ile ortaya çıktıklarını, daha sonra Atatürk'ü milletin gözünden düşürmek için iftiralı ürettiklerini, sınırların genişletilmesi için Turan hayaline kapılarak, tıpkı Romanya'daki arkadaşları gibi sokaklara dökülüp gösteriler yaptıklarını belirtir. (44)

Hükümet, kamuoyundaki bu tartışmalara daha fazla göz yummaya caktır. 1944 yılının Mayıs ayında, Türkçülerin üzerine gidilir. Önde gelen Türkçü liderlerden Nihal Adsız'ın Orhun dergisi kapatılır. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, Türkçü liderlerin evlerinde arama yapar ve ele geçirilen belgelere dayanarak konuyu mahkemeye intikal ettirir. (45)

Mahkeme, birçok Türkçü lideri tutuklar. Tan Türkçülerin tutuklanması olayını 19 Mayıs 1944 tarihli sayısında "Tahrikçiler Meydana Çıkarıldı" manşeti ile verir.

21 Mayıs 1944'ten itibaren Tan, Türkçülük hareketi hakkında

Türkçü liderlerin faaliyetleri, amaçlarını açıklayan "Kendi Ağızlarından İç Yüzleri" başlıklı bir yazı dizisi başlatır.

Sekiz gün süren bu yazı dizisinde, sırası ile Nihal Adsız, Reha Oğuz Türkan, Zeki Velidi Togan kendi dava arkadaşlarının sözleri ile anlatılmaktadır. (46)

Tan, Türkiye'deki Türkçülük hareketini, Alman propagandası yapan beşinci kol olarak niteleyerek, batılı devletlere emniyet telkin edebilmek için, faşist hareketlerin radikal bir biçimde susturulması gereğine işaret eder. (47)

Tan'a göre Türkiye'deki faşist unsurlar Türkçülerdir. Bunla her ülkede koyu vatansever ve ırkçı olarak ortaya çıkmakta ve bu maske altında bilinçli bir beşinci kol görevi yapmaktadırlar. (48)

Tan 5 Temmuz 1945'den başlamak üzere 3 gün, milliyetçilik konusundaki görüşlerini kamuoyuna aktarır. Sabiha Sertel'in "Görüşler" köşesinde kaleme aldığı makalelerde, milliyetçiliğin tanımını yapılarak; çeşitli ideolojilerin bu kavrama bakış açıları verilmeye çalışılır. (49)

Tan'a göre Türk milliyetçiliği; "Ne liberal iktisat sistemi güden kapitalist ve emperyalist devletlerin nasyonalizmi, ne faşist milliyetçiliği, ne de sosyalist milliyetçiliğidir." Ona göre Türk milliyetçiliği sömürgeci ve emperyalist olmayan, kurtuluş mücadelelerine sempati ile bakan "ne üstün millet, ne üstün ırk ne de imtiyazlı sınıf nazariyesine" dayanan bir ideolojidir. (50)

Tan, Türk milliyetçiliğinin özelliklerini açıkladıktan sonra, dünyanın değişen şartlarından bu kavramın özellikle Türkiye'de olumsuz bir biçimde etkilendiğini belirtir. Tan, Almanya'da nazizm'in iktidara gelmesi ile birlikte, ırkçı ve savaşçı bir milliyetçilik anlayışının Türk sınırları içerisine "pasaportsuz girerek Tür gençliği ve halkı arasında propagandaya başladığını", Turancılık iddiası ile kan milliyetçiliği yaptığını vurgular. (51)

Tan, Türk milliyetçiliğinin, Atatürk'ün belirttiği gibi ayrıcalıklı bir sınıfın, geniş halk kitlelerini istismarına dayanan bir milliyetçilik olmadığı inancındadır. Tan'a göre Türk milliyetçiliği, ırklar arasına ve bu ülkenin çıkarları için çalışan insanların içine, kin ve ayrılık tohumları ekmeyen, halkçı özelliği ile geniş halk kesimlerinin çıkarlarını koruyan, irticayı reddeden, inkılapçı ve barışçı bir milliyetçilik anlayışıdır. (52)

II. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TAN MUHALEFETİ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Tan gazetesinin muhalefeti, savaş dönemine göre çok farklı özellikler taşır. Gazete artık siyasal sistem ve siyasal iktidara karşıdır. Bu tutumda hiç şüphe yok ki, gazete etrafında toplanan sol siyasi kadroların büyük katkıları vardır. Bu kadrolar içerisinde, sol çalışmalar yaptıkları iddiası ile, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinden ilişkileri kesilen Behice Boran, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes gibi eski öğretim üyeleri ile Sosyalist Parti kurucusu Esat Adil Müstecablıoğlu ile Cami Baykurt, Adnan Cemgil, Sabahaddin Ali, Hulusi Dosdoğru, Aziz Nesin gibi o dönemin sol kesimin ünlü isimleri yer almaktadır. (53)

Sol kadroların Tan'da toplanması ile birlikte, siyasal sisteme ve siyasal iktidarın çeşitli uygulamalarına karşı başlatılan muhalefet kampanyası, gittikçe dozajını artırmakta ve toplumun çeşitli kesimlerinde yankısını bulmaktadır. Bu kampanyayı yalnız Vatan gazetesi ile İstanbul'da Fransızca olarak yayınlanan La Turquie gazetesi desteklemektedir. (54)

Tan'ın önderliğinde başlatılan muhalefet kampanyasından, hükümet rahatsızlık duyar. Özellikle, Sabiha Sertel'in yazdığı her yazı kamuoyunda ve basında tartışmalara yol açmakta, siyasal iktidar Sabiha Sertel'in yazı yazmasını sık sık yasaklamaktadır. (55)

Tan, ılımlı bir yayın politikası izlemeye çağrılır. Oysa gazete, Türkiye'de demokrasinin bütün kurumları ile yerleşmesi gerektiği- ve bu konuda kendisine önemli görevler düştüğü inancı ile tek parti, tek şef sistemine karşı muhalefetine devam eder. (56)

A. MUHALEFETİN SEBEPLERİ

Tan'ın siyasal iktidara karşı yaptığı muhalefetin sebepleri arasında en önemlisi, İkinci Dünya Savaşının bitmesi ile birlikte bütün dünyada ve Türkiye'de esen özgürlük havasıdır. Bunun yanında, gazetenin genel yayın politikasının ilkeleri ve ideolojisi bu muhalefetin uygulanmasında etkili olurlar.

Savaşın bitmesi ile birlikte, Türkiye'nin dünya konjoktürüne nasıl uyum sağlayacağı, merak edilen en önemli konulardan biri durumuna gelir. Yine, Türkiye'de varlığını sürdürmekte olan tek partili sistemin ne olacağı, dünyadaki siyasal değişmeler karşısında Türkiye'nin tutumunun ne olacağı gibi konular savaş sonrası Türkiye'sinin gündemini oluşturan konulardır. (57)

İkinci Dünya Savaşının sonuçlarından belki de en önemlisi, artık uluslararası politika alanındaki güç dengelerinin değişmesidir. Avrupa merkezli güç dengesi, 1945 yılından itibaren ağırlığını kaybeder. Ortaya, Amerika ve Sovyetler Birliği gibi iki yeni güç çıkar. Artık uluslararası güç dengesi, Avrupa devletleri arasında değil; Sovyetler ile Amerika arasında kurulacaktır. (58)

Bu yeni gelişmeler karşısında ise, Türkiye'nin yürütmekte olduğu farklı ve karşıt güçler arasında denge izleme politikası, geçerliliğini kaybeder. Türkiye açısından, yeni ortaya çıkan iki süper güç arasında denge politikası izlemek, artık eskisi kadar kolay olmayacaktır. Bunun yanında, 1945 yılının sonlarında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler, Sovyet talepleri sonucunda neredeyse kopma noktasına gelir. (59)

Türkiye, bütün bu gelişmeler sonucunda, batılı devletler ile olan ilişkilerini canlandırır ve biraz da batılı devletlerin ağır siyasal baskıları sonucunda Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eder. Türkiye artık dünya konjoktüründe alacağı yeri belirlemeye karar vermiştir. (60)

Türkiye, siyasal tercihini batılı devletlerden yana kullanır. Türk dış politikası, savaş sonlarından itibaren, Amerikan dış politikasından etkilenmeye başlar. Uluslararası politika alanında ortaya çıkan bu durum, Türkiye'nin yalnız dış değil iç politikasını da etkilemeye başlar. Çünkü, müttefiklerin zaferi, bir anlamda demokrasilerin tek partili otoriter rejimlere karşı zaferi demektir. Bunun anlamı ise, Avrupa'nın doğusunda ve batısında demokrasi ile yönetilen rejimlerin kurulması demektir. Bu açıdan, batı ittifakı içerisinde yer almak isteyen Türkiye'nin bütün bu gelişmelerin dışında kalması beklenemezdi. (61)

İşte bu dış sebepler, iç politikaya yansdı. Siyasal iktidar, basında yer alan eleştiriler karşısında hoşgörülü davranır. Çünkü iktidarın tutumu, batılı devletlerce dikkatle izlenmektedir.

B. TAN MUHALEFETİNİN ANA NOKTALARI

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte ülkede doğan özgürlük havasından yararlanan Tan, başta siyasal sistem olmak üzere tek parti, hürriyetler gibi konularda muhalefet kampanyası başlatır.

1. Siyasal Sistem

Tan Türkiye'deki mevcut siyasal sistemden memnun değildir. Tan'a göre Türk toplumu için en uygun sistem olan demokrasi, bütün kurumları ile birlikte siyasal yapımızda yerleşebilmelidir.

Tan, siyasal sistem konusunda iktidarı eleştirmektedir.

17 Haziran 1945'de, açık bulunan altı milletvekilliği için yapılacak olan seçimlerde CHP'nin aday göstermemesine karşın bunları seçecek olan ikinci seçmenlerin partiye üye olduklarını belirten Tan, bu seçimlerde, halkın iradesinin tam anlamı ile ortaya çıkmayacağını ileri sürer. Tan'a göre serbest, hukuka uygun bir seçim için Basın Kanunu ile Basın Birliği kanununda söz hürriyeti ni kısıtlayan maddelerin yürürlükten kaldırılması, CHP'nin ikinci bir partiye seçime girme hakkı tanınması, yine CHP'nin toplumsal yapı üzerindeki kontrolünün kalkması, anayasaya aykırı kanunların düzeltilmesi gerekmektedir. (62)

Tan, yapılacak seçimlerin demokrasi oyunu olduğu, Türk halkının hükümeti ve devleti kontrol edebilmesi için daha zamana ihtiyaç bulunduğu görüşündedir. (63)

Akşam ise, yapılacak seçimlerin Türk demokrasi açısından önemini vurgulamaktadır. (64)

Tan, seçimlerin Halk Partisi tarafından düzenlenmesine karşı çıkarak, dünyada serbest seçimlerin hükümetler tarafından yürütüldüğünü savunur. CHP'nin aday göstermeyeceğini açıklamasına karşın parti üyelerinin adaylık için başvurmalarını eleştiren Tan, seçimlerin serbest biçimde yapıldığını ileri süren parti yöneticileri ile basının demokrasinin özünü tam olarak kavrayamadıklarını belirtir. (65)

Akşam ise, CHP'nin serbest seçimler ile ilgili aldığı kararların basın organlarıncaya beğenilmediğini belirterek, bu tutumu eleştirmektedir. Seçimlerin bu şekilde yapılmasının bir demokrasi ihtilali, rejim değişikliği sayılmayacağını kabul eden Akşam, en büyük yanlışlığın ülke yönetimi ile ilgili konularda sürekli dışarıyı düşünmek olduğunu belirtir. (66)

Türk siyasal yaşantısında siyasal sistem ile ilgili tartışmalar, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te daha geniş

bir demokrasiye geçileceğine ilişkin demeci ile yoğunlaşmaya başlar. Bu tartışmalar basın sektöründe de görülür. Tan, siyasal sistem konusundaki görüşlerini açık bir biçimde kamuoyuna aktarır.

Tanın, serbest seçimler dolayısı ile CHP'nin aldığı kararlar ile ilgili olarak basında yer alan tartışmaların faydalı olduğuna işaret ederek, CHP'nin seçimlerde aday göstermeyeceğini açıklamasının ülkede geniş demokrasiye geçileceğinin göstergesi olduğunu belirtir. (67)

Tan, ülkede Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yer alan siyasî (söz, düşünce, toplantı) ve ekonomik hürriyetler Türk halkına tanınmadıkça, bunları kısıtlayan kanunların değiştirilmesi için hiçbir girişim yapılmadıkça yapılacak olan seçimlerin demokrasi oyunundan öteye gidemeyeceğini savunmaktadır. (68)

Akşam, Tan'ın demokrasi anlayışına şüphe ile bakmakta, (69) Türk siyasal sisteminin ancak batılı demokrasilere benzeyebileceğini, sağlanacak demokrasi ve hürriyetlerin ise ülkeyi sarsacak, milli birlik ve beraberliği bozacak bir araç konumunda olmaması gerektiğini belirtmektedir. (70)

Tan'ın siyasal sistem konusundaki yayını, Türk basınında tartışmalara yol açmış, gazete gizli bir amaç taşımak ile suçlanmıştır. Tan bu suçlamalara verdiği cevapta istediği şeylerin Anayasa hükümleri ile Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler yasas ilkelerine uyulması olduğunu açıklar. (71)

Tasvir, Tan'ın anayasa hükümlerine uymayı kabul etmek ile milliyetçi olduklarını açıkladıklarını, ancak Tan yazarlarının Türk milliyetçiliğine ait her türlü değere saldırdığını belirterek bu durumu çelişkili olarak niteler. (72)

Akşam, Anayasa ile Atlantik yasası hükümlerine uyulması konusunda Tan ile aynı görüşleri paylaşmakla birlikte, Tan'ın hürriyet ve demokrasi konularındaki yayınının hedefinin Türkiye Cumhuriyetini korumak olduğu konusunda şüpheye düştüğünü belirtir. (73)

Tan'a göre, Türkiye'de demokrasi yoktur. Çünkü, siyasî hürriyetleri tek bir parti kontrol etmekte, kuvvet ve iktidar tek bir merkezde toplanmaktadır. (74) Hükümet, demokrasinin yerleşebilmesi için hiç bir çaba sarfetmemekte, Meclis de bu olaya seyirci kalmaktadır. (75)

Akşam, Tan'ın bu görüşüne katılmamaktadır. Ona göre, Türkiye'de siyasî bir rejim bunalımı yoktur. Siyasal iktidar, bütün gücü ile hürriyet ve demokrasi yolunda çaba sarfetmektedir. (76) Tanın'den Hüseyin Cahit Yalçın da, Tan'ın demokrasi konusunda ileri sürdüğü fikirleri eleştirmekte ve "Allah bizi demokrasiye kavuştursun fakat sizin demokrasinizden korusun." demektedir. (77)

Basında demokrasi konusunda savunduğu fikirlerin eleştirilmesi üzerine Tan, bu konuda ne düşündüğünü açıklamak zorunda kalır. Tan'a göre demokrasi "Halkın halk tarafından idaresi" olup, böyle bir sistemde sağ ve sol ideolojileri savunan insanların bulunması ve bu tür partilerin kurulmasından doğal bir durum olamaz. (78)

Türk basını, Tan'ın siyasal sistem ile ilgili eleştirilerinden rahatsızlık duymaktadır. Tanın, siyasal iktidarın en ağır suçlamalar karşısında bile hoşgörü ve anlayış gösterdiğini, bu olgunluğun kendilerini demokrasi ve hürriyet kahramanı olarak nitelleyenlerce paylaşılmadığını belirtir. (79)

Akşam gazetesi de, Tan'a yönelttiği eleştirilerde, gazeteyi ülkede anarşi istemekle suçlamaktadır. (80) Cumhuriyet, aylardan beridir ülkede demokrasi konusunda yayın yapan Tan'ın aslında batı tipi bir demokrasi değil, Sovyet tipi bir demokrasi istediğini ileri sürer. (81) Ulus gazetesi de siyasal sistem, siyasal iktidara karşı yapılan eleştiriler konusundaki resmi görüşü belirtir. Ona göre eleştirilerin sınırı ülke gerçekleridir. (82)

Cumhuriyet gazetesi, 6 Eylül 1945'te siyasal sisteme yönelik eleştirilere karşı, gerçek Atatürkçüleri ve İnkılâpçıları göreve davet etmektedir. Ona göre Tan gazetesinin yayınının amacı siyasal

sistemi değiştirmeye yöneliktir. Cumhuriyet Türk siyasal sisteminin ülke gerçekleri ve şartlarına göre şekillendiğini, bununla birlikte batılı demokrasilerin ilkeleri ile gelişim seyriinin de gözardı edilemeyeceğini belirtmektedir. (83)

Demokrasiyi siyasal hürriyetler ile birlikte ekonomik ve toplumsal hürriyetleri de içine alan bir sistem olarak düşünen Tan, (84) bu sistemin ülkede yerleşebilmesi için büyük bir hızla demokratik kanunların çıkartılmasını, kanuni bir muhalefet ile ülke çıkarlarını savunan her türlü örgütün kurulabilmesine izin verilmesini istemektedir. (85)

Bu arada, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, basında siyasal sistem konusundaki tartışma ve eleştirilerin yoğunlaştığı bir dönemde verdiği 5 Kasım 1945 tarihli demeci, demokrasi konusundaki umutları artırır. Ancak Tan, Cumhurbaşkanı ile aynı görüşleri paylaşmadığını belirtir. Ona göre hükümet geçici çözümler ile uğraşmakta, demokrasiye geçilebilmesi için bu yoldaki en önemli engel olan kanunlardaki kısıtlayıcı maddelerin değiştirilebilmesi için çaba harcamamaktadır. (86) Tan CHP'nden ve mevcut Meclis'ten geniş bir demokrasiye geçilebilmesi konusunda umudunu kesmiştir. (87)

Tan, T.B.M.M.'nin de bir analizini yapar. Ona göre mevcut Meclis, yapısı ve faaliyetleri açısından, Türkiye'nin otoriter bir sistemden demokratik bir sisteme geçebilmesi yolunda kendisine düşen görevleri yapamaz. Çünkü, CHP üyesi olan Meclis üyeleri, parti programının dördüncü maddesinde yer alan vatandaşların kişisel ve toplumsal hak ve hürriyetlerinin devlet otoritesi ile sınırlıdır şeklindeki hükmüne bağlıdırlar. Parti programı otoriter bir sistemi benimsemektedir. Bu açıdan, demokrasi yolunda Meclis'ten de bir şey beklenemez. (88)

Tanın, Tan'ın hükümetten ve Meclis'ten birşey beklenemeyeceğine ilişkin görüşlerine karşı çıkarak; Tan mantığının ihtilal mantığı olduğunu, realite yerine ideolojik yargılara dayandığını

belirtir. (89)

2. Tek Parti

Tan'ın İkinci Dünya Savaşından sonra muhalefet ettiği konuların başında, tek partili sistem ve o sistemi kontrol altında tutan Cumhuriyet Halk Partisi gelmektedir.

Siyasal partiler ile ilgili tartışmalar, İsmet İnönü'nün, 5 Kasım 1945'te verdiği ülkedeki en büyük eksikliğin ikinci bir partinin yokluğu olduğu şeklindeki demeci ile birlikte başlar. Bu tartışmalara Tan gazetesi de katılır.

Tan, CHP'ni ve mevcut siyasi sistemi çeşitli yönlerden eleştirmektedir. Tan'a göre, CHP'sinin irkılâpçı özelliği kaybolmuş bu durum ise, 1945 yılı Mayıs'ında, Toprak Reformu ile ilgili tasarrının Meclis'te görüşülmesi sırasında CHP'li milletvekillerinin tasarrının aleyhine konuşmaları ile açığa çıkmıştır. (90)

Tan'a göre artık mevcut tek partili sistemi savunmak anlamsızdır. CHP kanunlarda yapacağı düzenlemeler ile ikinci bir partinin kurulabilmesine izin vermelidir. (91)

Cumhuriyet, Tan'a verdiği cevapta, kurulacak olan partilerin milli bünyeye uygun olmasını ve reel ihtiyaçlara cevap vermesini ister. Ayrıca bu parti CHP'nin 6 okunu oluşturan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Lâiklik ve Devrimcilik ilkelerine programında yer vermelidir. (92)

Tasvir gazetesi ise kurulacak yeni partilerin belirli fikirlerle dayanmasını istemekte, kişilere bağlı, sırf iktidar olmak ile parti kurulmasına karşı çıkmaktadır. (93)

Tan, partilerin belirli fikirlere dayanması gerektiğine ilişkin Tasvir'in önesürdüğü fikirleri benimser. Ancak, kurulacak olan partilerin, değişik sınıfların çıkarlarını savunması gerektiği konusunda ise Tasvir'den ayrı düşünür. (94) Akşam ise, kurulması düşü-

nülen yeni partiler konusuna değişik bir bakış açısı ile bakmaktadır. Türk siyasal yaşantısının geçmiş tecrübelerine bakılarak yeni partinin ismarlama olmaması, yani CHP'nin zoru ve yardımı ile kurulmamasına işaret eden Akşam, bunun için başta Basın Kanunu olmak üzere Cemiyetler Kanununda da değişikliklere gidilmesi gereği üzerinde durmaktadır. (95)

Bu arada Nuri Demirağ adlı bir işadama "Milli Kalkınma Partisi" adında bir siyasi parti kurar. Tan'da yer alan bir fıkrada Nuri Demirağ'ın bir milyoner olduğu, kurulması düşünülen "İşçi ve Çiftçi Partisi"nde de bir milyonerin yer alacağını duyulduğu, bu durumun ise Türkiye'ye özgü garipliklerden olduğu anlatılarak, alaycı bir üslup kullanılmaktadır. (96) Tanın Tan'ın bu üslubunu eleştirerek, milyoner olmanın ve parti kurmanın anormal sayılmayacağını belirtir. (97)

Cumhuriyet, Tan'ın CHP'sini suçlayıcı görüşlerine katılmamaktadır. Ona göre CHP, Cumhuriyet'in kurulması ve yaşatılmasında önemli roller üstlenmiş, İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce hürriyet ve demokrasi cephesinde yer alarak Türk milletini büyük bir felaketten kurtarmış, savaştan sonra ise geçiş devresinin güçlüklerini yenmek için, iç ve dış politikada milli çıkarlara en uygun çözümleri bulmuş, Türk demokrasinin, uygun şartlar içerisinde hiçbir dış etkiye kapılmadan gelişimini sağlamıştır. (98)

Akşam gazetesinde 11 Eylül 1945 tarihinde yer alan başyazı, bir anlamda, Tan'ın kurulacak olan partilerin temsil ettikleri sınıfların çıkarlarını savunan ve ideolojik temellere dayanan bir yapısı olması görüşüne cevap sayılabilir. Akşam bu yazıda, ideolojik partiler konusuna açıklık getirmekte ve Tan'ın açık bir biçimde söyleyemediği Komünist Partisi konusuna değinmektedir. Akşam'a göre Komünist partisi kurulabilir. Kara irtica olarak nitelediği faşizm gibi kızıl irtica olarak adlandırdığı komünizminde sosyal bünyeye zararlı olacağını bilen Akşam, açık bir biçimde çalışma ya-

pacak bir Komünist Partisi'nin ülkeye fayda sağlayacağını ileri sürer. (99)

Tan, CHP'nin siyasal yaşantısının tümünü etkin bir biçimde kontrol ettiğini ve CHP gibi düşünmeyen, parti ilkelerine aykırı fikir üretenlerin ihanet derecesine varan suçlamalarla karşı karşıya kaldıklarını hatırlatarak, böyle bir sistemde, siyasete olan ilginin azaldığını, yeni tip siyasetçilerin yetişmediğini, yeni partilerin kurulmasında da görevin Celal Bayar gibi eski kuşak politikacılara düştüğünü belirtir. (100) Tan açıkça bu durumdan yakınmaktadır.

Tan, tek partiye karşı eleştiri yapılamamasından da şikayetçidir. Tan'a göre bu durum, "işimden olurum" korkusundan kaynaklanmaktadır. (101)

Tan'ın CHP'ne yönelik eleştirileri devam eder. Sabiha Serte "Görüşler" sütununda yazdığı makalesinde CHP'ni inkılâp ilkelerinden uzaklaşmak ve gericilik ile suçlar. (102) Akşam, bu suçlamayı eleştirerek, bunun, Moskova radyosunun Türkiye hakkında yaptığı yayınlar ile büyük benzerlikler taşıdığına dikkat çeker. (103) Sabiha Sertel ise Akşam'ın bu yazısına, 21 Kasım 1945 tarihli "İnkılâpçı Parti" yazısı ile cevap verir. Sertel'e göre CHP 1943'te kabul edilen parti programı ile faşist bir parti kimliğine bürünmüştür. Ona göre, halkın oyu ile Meclis'in oluşmasına izin vermeyen, ülkede tek partili sistemin devam etmesini isteyen, milletvekili olabilmek için partiye üye olmayı şart koşan, söz, düşünce, yayın hürriyetini yasaklayan, dilediği zaman gazeteleri kapatan, üniversite kütüphanelerinde yer alan ve yardımcı ders kitabı olarak okutulan kitapları sol düşünceyi anlatıyor diye polisiye tedbirler ile toplatılan, sınıflı bir toplumda sınıfların varlığını inkar eden toplumdaki bütün örgütleri kontrol altında tutan, işçilerin, köylülerin örgütlenmesini yasaklayan bir parti demokrat değil faşist nitelikli bir partidir. (104) Tan, CHP'nin, bu niteliklerinden dola-

yı ülkede demokrasinin yerleşebilmesinde hiçbir rolü olamayacağını inanmakta, totaliter bir anlayışla yazıldığını belirttiği CHP programının, demokratik bir anlayış ile değiştirilmediği sürece, CHP'nden ve hükümet ile Meclis'ten, demokrasi inkılabı konusunda bir hareket beklenemeyeceğini savunmaktadır. (105)

CHP'nin inkılapçı özelliğini kaybettiği, gerici, faşist bir parti olduğu şeklindeki Tan iddiaları, Tanın'in sert tepkisine neden olur. Tanın, inkılâpçı kelimesinin anlamı üzerinde durur. Ona göre, bu kelimenin Türk toplumundaki anlamı (revolutionnaire) ile batıdaki anlamı arasında farklar vardır. Batı literatüründe yer alan inkılâpçı kelimesi, demokrasi aleyhine çalışarak, onu yıkıp yerine sosyalist veya komünist bir sistem getirmeye çalışanlar için kullanılmaktadır. (106) Akşam gazetesi de, Tan'ın, ülkede demokratik bir sistemin yerleşebilmesinde CHP'nden, hükümetten ve Meclis'ten bir şey beklenemeyeceğine ilişkin ileri sürdüğü görüşlere karşı çıkar. Ona göre, CHP ülkede ikinci bir partinin kurulabilmesi ve geniş bir demokrasinin kurulabilmesi için gerekli kanuni düzenlemeleri yapacak olan tek partidir. Bütün bu değişiklikler, CHP'nin önderliğinde gerçekleştirilecektir. (107)

3. Hürriyetler

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'sinde, hürriyetler konusu da, tartışmaların odak noktalarından birisidir. Türk basını bu konuya ilgi gösterir. Gazetelerin hürriyet kavramına bakış açıları ve bu konuyu ele alış biçimleri farklılıklar göstermektedir. Tan gazetesi, hürriyetler konusunu, siyasal sistemin daha doğrusu batılı anlamda bir demokratik sistemin vazgeçilmez, taviz verilmemesi bir unsuru olarak kabul etmektedir. Hürriyetler konusu, Tan muhalefetinde en önemli noktalardan birisidir. Türk basınının çoğunluğu ise, Türk toplumunun şartlarının, yapısının ve gelişme çizgisinin batıdan farklı olduğunu düşünmekte, kendimize has bir hür-

riyet anlayışı geliştirmemiz gereği üzerinde durmaktadırlar. Yine bu gazeteler, siyasal sistem konusunda olduğu gibi, hürriyetler konusunda gelişen Tan muhalefetine de, gizli bir amaç olduğunu düşünmektedirler.

Türk basınının hürriyet anlayışını ortaya koymak bakımından, Cumhuriyet'in görüşleri ilginç bir örnek oluşturur. Cumhuriyet, Türkiye'de gelişen hürriyet havasının, yabancı etkiler sonucu ortaya çıktığını ileri süren gazeteleri eleştirmektedir. Ona göre, Türk milletinin kendi sosyal bünyesinden çıkmayan hürriyet, gerçek hürriyet değildir. Kişi hürriyeti toplumun hürriyeti ile sınırlıdır. (108)

Tan, Cumhuriyet'in hürriyetin yeterli olduğu, dış etkiler sonucu gelecek bir hürriyet anlayışının tehlikeli düşünceler taşıyacağı şeklinde ileri sürdüğü görüşlerine verdiği cevapta, bu tür hürriyet anlayışının hürriyeti disipline, kontrol etmek isteyen ideolojilerde görüldüğünü, faşizm ideolojisinde olduğu gibi disiplinli bir hürriyeti savunanların demokrasiden korktuklarını, hürriyeti yerli malı ve yabancı malı gibi demagojilerle tanımlayanların Türkiye'yi Birleşmiş Milletler'den ayırmak isteyen faşistlerin bilinçli bir taktiği olduğunu belirtir. (109)

Tan, ülkede hürriyetin olmadığı görüşündedir. Ona göre, eğer siyasal iktidar batılı anlamda bir demokrasi istiyorsa, hiçbir kısıtlama olmadan vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almalıdır. (110) Cumhuriyet'ten Yunus Nadi bu yazıya 13 Haziran 1945'te yazdığı başyazı ile cevap verir. Nadi özetle, son günlerde basında hürriyet konusunda yapılan yayınlara değinerek, kavram üzerinde yapılan tartışmaları doğru bulmadığını belirtmekte ve Türkiye'de hürriyet ve demokrasi olmadığını ileri sürenlerin yaptıkları eleştirilerin, ülkede fikir hürriyetinin varlığının bir göstergesi olduğunu, bununla birlikte hürriyet olmadığını ileri sürenlerin kafasında, ülkeye faydalı fikirler bulunmadığını gösterdiğini ileri sürmektedir. (111) Cumhuriyet'in suçladığı gazete, Tan

dır. Tan bu suçlamalara cevap vermekte gecikmez. Tan, Cumhuriyet'i Milli Şef sisteminin devamını istemek ile suçlar. (112)

Türk basını, Tan'ın hürriyetler konusundaki yayınına şüphe ile bakmaktadır. Bunlardan biri olan Akşam, ülkede geniş bir hürriyet havasının yerleşmesini istemekle birlikte, Tan yayınlarında bu havanın sınıf mücadelelerine araç olarak kullanılmasından ve ülkenin anarşiye sürüklenmesinden korkmaktadır. (113)

Türk basını, Tan'a karşı cephe oluşturmuş ve gazetenin yabancı bir ideolojinin propaganda aracı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tan, Türk basınına kendisine karşı oluşturduğu bu cepheden rahatsızdır. Türk basınına, aralarında bir birlik oluşturarak kendilerine karşı acımasız eleştirilerde ve suçlamalarda bulduklarına dikkat çeken Tan, savundukları davanın halkın davası olduğunu ve bu mücadelede en büyük gücü halktan aldıklarını, halkın hürriyeti elde etmesine karşı çıkanların halk düşmanı olduklarını belirtmektedir. (114)

Tan, düşünce hürriyeti konusunda da mücadele verir. Türk üniversitelerinde, bu hürriyetin kısıtlama altına alınmasına Tan şiddetle karşı çıkar. Üniversitelerdeki öğrencilerin sürekli gözaltında tutulduklarını, ileri fikirler taşıyanların tutuklandıklarını, bu rakamın 1945 yılı içerisinde 200'e yaklaştığını, rektörlerin bu durum karşısında sessiz kaldıklarını ileri süren Tan, düşünce hürriyetinin olmadığı bir üniversitede öğrenciler ve bilim adamlarının yaratıcılıklarını kaybedecekleri konusuna dikkat çeker. (115)

Tan, söz ve düşünce hürriyetinin yanısıra, basın hürriyeti konusunda da yayın yapar. Demokratik bir toplumda, en önemli kurumlardan birisinin basın olduğuna inanan Tan, Basın hürriyetinin sağlanması yolunda büyük çabalar sarfeder.

Türk basınında basın hürriyeti ile ilgili yayınlar, Celal Bayar'ın, 13 Haziran 1945 tarihinde Basın kanununun 50. ve 17. madde-

lerinin değiştirilmesi ile ilgili olarak verdiği önerge üzerine başlar. Bayar önerge gerekçesinde, Türk basınının su anda geçmiş dönemler ile ölçülemeyecek bir biçimde milli çıkarlara sahip çıktığını, Cumhuriyet rejimini ve inkılâpları benimsediğini belirterek, Basın kanununun 50. maddesindeki "İcra Vekilleri Heyeti" kelimesi yerine "Mahkeme" kavdının konulmasını, 17. maddedeki beyanname içeriğinin gerçeğe uygunluğu konusunda "En kısa bir müddet içinde tahkik edilerek neticeye göre ruhsatname verir" hükmü yerine de, 17. maddenin sonuna, "Müracaat tarihinden itibaren en çok bir ay içinde muamele tamamlanmadığı takdirde ruhsatname verilmiş sayılır" fıkrasının eklenmesini istemektedir. (116)

Bu önergeden daha önce Tan, mevcut basın kanununu çeşitli yönlerden eleştirir. Ona göre, Anayasaya aykırı olan bu kanun, hürriyetlerin ve demokrasinin anlam kazanabilmesi için süratli bir şekilde değiştirilmelidir. (117)

Tan siyasal sistem, tek parti konularındaki yayınlarında olduğu gibi basın hürriyeti konusunda da, diğer gazeteler tarafından suçlamalara hedef olur. Tan, özellikle İstanbul'da yayınlanan gazetelerin, kendisine karşı olan bu tutumundan şikayet etmektedir. Tan bu tutumu, hürriyetsizliğe alışan insanların hürriyetten korkar bir duruma gelmeleri olarak görmekte ve bu gazeteleri basını sadece hükümetin bir tebliğ aracı, basın hürriyetini de hükümetin emir ve direktifleri ile sınırlı olarak düşünmekle suçlamaktadır. (118)

Tan, Türk basınının "Presse Dirigée" Drije Basın, yani devletin kontrolü ve direktifleri altında yayın yapan basın durumundan kurtulmasını istemekte ve diğer gazeteleri bu tür basının devamını istemekle suçlamaktadır.

Tan, basın kanununun totaliter bir anlayış ile çıkarıldığını bu kanun ile vatandaşların gazete çıkarmak haklarının ellerinden alındığını ileri sürmekte ve özellikle kanunun hükümete istediği zaman ve istediği sürede gazete ve dergi kapatma yetkisi veren 50.

maddeye karşı çıkmaktadır. (119)

Tan, Basın Kanununun tümü ile yürürlükten kaldırılmasını ve yeni bir anlayış ile ele alınıp yeni bir kanun hazırlanması düşüncesindedir. Türk basını ise, Tan ile aynı görüşleri paylaşmamaktadır. Akşam, Tasvir ve Cumhuriyet, 50. maddenin basın hürriyetini kısıtladığı ve kaldırılması gerektiği konusu üzerinde Tan ile paralel bir görüşü savunmakla birlikte; ülkede Türk basınının hür olduğu ve Tan'ın ideolojik içerikli propagandalarına izin verilmesinin bunun bir delili olduğu şeklindeki görüşleri ile Tan'dan ayrı düşünmektedirler. (120)

Tan, Basın Birliği kanununun da yürürlükten kaldırılmasını ister. Ona göre bu kanun, basın hürriyetinin karşısındaki engellerden birisidir. (121) Akşam gazetesi de, Basın Birliği kanununu, basını güdümlü bir duruma getirmek için harcanan çabaların bir ürünü olarak nitелеmekte ve kaldırılmasını istemektedir. (122)

Tan 50. maddeye, Anayasanın basın ve söz hürriyetini kabul etmesine karşın, bu maddenin hükümete tanıdığı yetkiler ile bu hürriyetlerin ortadan kaldırıldığı noktasından karşı çıkmaktadır. (123)

Tan'ın ve diğer gazetelerin basın hürriyeti konusundaki yayınları sonrası siyasal iktidar, Basın kanununun 50. maddesinin kaldırılması ve basın suçları ile ilgili özel bir mahkemenin kurulması ile ilgili çalışmaların başlatıldığını açıklamak zorunda kalır. Ancak, bu açıklama ve siyasal iktidarın basın hürriyeti konusundaki yeni tutumu Tan'ın eleştirilerinin sürmesine neden olur Tan bu durumu, hürriyeti "sağ elle verip, sol elle almak" olarak yorumlar. Ona göre düşünce, kanaat ve eleştiri hürriyetini kabul eden demokrasilerde, basın cürümleri diye ayrı bir suç olmadığı gibi, yeni düzenlemeler ile hür düşüncenin yeni kısıtlamalara, baskılara uğrayacağı bir dönem başlayacaktır. (124)

Tan, uğrunda mücadele verdiği basın kanununun 50. maddesinin yürürlükten kaldırılmasını göremedi. 4 Aralık Olayı ile gazete ve matbaası tamamen tahrip edildi. Bu olay ile M. Zekeriya Sertel ve

eşi Sabiha Sertel'in gazetecilik yaşamları sona erdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL MUHALEFET ORGANI OLARAK TAN GAZETESİ

Siyasal iktidara, basını denetim yetkisi sağlayan ellinci maddenin yürürlükten kaldırılma çalışmaları ile birlikte, Tan'ın muhalefeti daha da şiddetlenir. Tan, siyasi iktidarı ve siyasi sistemi eleştirmekte ve alternatif görüşleri ileri sürmektedir.

Bu arada, CHP içerisinde siyasi dalgalanmalar başlar. Celal Bayar ve arkadaşlarının başlattığı siyasi muhalefet hareketine, Tan gazetesi de ilgi gösterir.

I. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İÇERİSİNDEKİ MUHALEFET VE TAN

Tan, CHP içerisindeki muhalefet hareketinin temellerinin, halkın içinde olduğunu belirtmekte ve bu hareketin siyasi iktidar ve siyasi iktidar yanlısı basın tarafından engellenmek istendiğini ileri sürmektedir. ⁽¹⁾

Celal Bayar'ın CHP'nden istifasını Tan, parti program ve ilkelerinden uzaklaşılmasına, Atatürk'ün çizdiği yoldan sapılmasına ve hükümetin iç-dış politikasına bir tepki olarak yorumlamaktadır. ⁽²⁾

Tan, CHP içerisinde oluşan bu muhalefet hareketini desteklemektedir. Tan, toplumda muhalefetin bir suç olarak düşünülmesine, hükümeti ve partiyi eleştirenlerin hain olarak nitelendirilmesine şiddetle karşı çıkar. Tan'a göre, yalnız CHP'nin değil kanunların, devletin ve devlet ilkelerinin de eleştirilebilmesine imkan tanınmalıdır. Muhalefet, demokratik sistemin en temel gereklerinden bir sayılmalıdır. ⁽³⁾

Siyasal sistemi kontrol altında tutan CHP'nin içerisinde ortaya çıkan siyasi muhalefet hareketi, Celal Bayar'ın liderliğinde Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'den oluşmaktadır. Bu hareket, 21 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe görüşmeleri do-

layısı ile, hükümete sert eleştiriler yöneltir. 14 Mayıs 1945'te görüşülmeye başlanan Toprak Kanunu ise, CHP içerisindeki bu muhalefetin bir başka gösterisine neden olur. (4)

CHP içerisindeki muhalefet, fırsat buldukça Meclis'te siyasal iktidarı eleştirmektedir. Toprak kanununun Meclis'ten çıktığı günlerde, muhalefet hareketinin önderleri, CHP grubuna siyasi tarihimize "Dörtlü Takrir" adı ile bilinen bir önerge verirler. Bu önergenin verilmesi, bir anlamda parti içerisindeki muhalefet hareketini tamamı ile açığa çıkarır. Önergelerinin parti grubunca reddedilmesi üzerine Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde millet hakimiyetinin sağlanması, insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması, anti-demokratik kanunların kaldırılması gibi konularda siyasal iktidara karşı muhalefet geçerler. Bu yayın üzerine 21 Eylül 1945'te toplanan CHP divanı iki milletvekilini partiden ihraç eder. Muhalefet hareketinin içinde yer alanlardan Refik Koraltan, 2 Ekim 1945 tarihli Vatan gazetesine arkadaşlarının partiden atılmasının parti tüzüğüne aykırı olduğunu ileri süren bir demeç verir. Bu demeç ile birlikte Refik Koraltan da partiden atılır. Celal Bayar ise, Aralık 1945'te partiden istifa eder. (5)

Bu istifalar sonucu, CHP içerisindeki muhalefet hareketinin partileşme hareketi içerisine girecekleri anlaşılır. Zaten, Celal Bayar 1 Aralık 1945 tarihinde basına verdiği demeçte, yeni bir parti kuracaklarını açıklamıştır. Sonunda, İsmet İnönü'nün ve CHP'nin izni ile 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti adı ile yeni siyasal parti kurulur. (6)

Tan, CHP içerisindeki muhalefet hareketini, bozgunculuk olarak niteleyen gazeteleri eleştirmektedir. (7) Bu arada, M. Zekeriya Sertel ve eşi, siyasal iktidara karşı etkin bir muhalefet yapacak bir dergi çıkartmayı planlamaktadırlar. Kasım 1945 tarihinde ilk sayısı yayınlanan Görüşler dergisinde Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün yazı kadrosunda oldukları belirtilmekte ise de, (8) yalnız Tevfik Rüştü Aras'tan yazı alınabilmiş; buna karşın Celal

Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü dergi ve sahipleri ile hiçbir fikri yakınlıkları olmadıklarını ve yazı vermeyeceklerini açıklarlar.⁽⁹⁾

Görüşler ilk sayısı ile birlikte siyasal iktidara karşı şiddetli bir muhalefete geçmiş ve 4 Aralık Olayı öncesi Türk basınının ağır eleştirilerine uğramıştır.⁽¹⁰⁾

II. TAN KAPANİYOR

Görüşler dergisi ile birlikte, dergiyi yayınlayan Tan yazarları da suçlamalara hedef olur. Suçlamaların odak noktası, Tan başyazarı M. Zekeriya Sertel ile eşi Sabiha Sertel'in dergi aracılığı ile komünizm propagandası yaptıkları yolundadır.⁽¹¹⁾

Basında, Görüşler ve Tan aleyhine yayının yoğunlaştığı 1-3 Aralık günlerinden sonra, basın tarihimizde "4 Aralık" ya da "Tan Olayı" olarak bilinen ve Tan ile sol görüşlü yayın organları, kitabevlerinin tahrip edildiği olay meydana gelecektir.

A. 4 ARALIK - TAN OLAYI

4 Aralık olayı konusunda bilgi edinebilmek için, o dönemdeki gazetelere ve gazetecilik yapanların anılarına bakmak faydalıdır.

1945'te Tasvir'in İstihbarat Şefi olan, 1965-1969 dönemi Adlet Partisi milletvekillerinden, Son Havadis yazarlarından Tekin Erer anılarında 4 Aralık olayını CHP'nin organize ettiğini belirtmektedir. Buna göre, CHP İstanbul teşkilatı 3 Aralık akşamı öğrenci yurtlarına 4 Aralık günü Tan ve sol yayın organlarına karşı bir miting yapılacağını bildirir. Tasvir Yazı İşleri Müdürü Necdet Bayda, Erer'i çağırarak 4 Aralık'ta solcu gazetelere karşı bir gösteri yapılacağını ve olayı araştırmasını ister.⁽¹²⁾

Tekin Erer, 4 Aralık 1945 Salı günü İstanbul Üniversitesi bahçesine gittiğinde ellerinde Atatürk, İnönü portreleri ve Türk bayrakları bulunan 10-15.000 kadar bir kalabalığın toplandığını görür.⁽¹³⁾

5 Aralık tarihli gazeteler ise, Üniversite gençliğinin toplanma amacını, son günlerde şiddetini gittikçe artıran yabancı propağanda yapan yayın organlarının yayın politikalarını protesto amacıyla yönelik olduğunu yazmaktadırlar. (14)

Üniversite bahçesinde toplanan kalabalık saat 9.30 sıralarında ellerinde "İspanya Kardeş Kavgasını İçimizde Yaşatmak İsteyen Kızıklar Kahrolsun", "Ne Faşistiz Ne Komünistiz", "Millet Demokrattır", "Bundan Fazla Hürriyet mi İstiyorsunuz" şeklinde pankartlar olduğu halde Babıali caddesine doğru yürüyüşe geçer. (15)

"Kahrolsun Serteller", "Kahrolsun Komünizm" sloganları ile Cağaloğlu'daki CHP İl binasının önüne gelen kalabalık, burada partiye tezahüratta bulunur. (16)

Daha sonra Tan gazetesine yönelen kitle, yine gazete sahipleri ve komünizm aleyhine sloganlar atarak Tan binasına doğru saldırıya geçerler. Güvenlik kuvvetlerinin çaba göstermesine rağmen, 1 saat içerisinde Tan'ın matbaa kısmı ile Görüşler dergisinin yönetim yeri tamamen tahrip edilir. Tan rotatifleri, bir daha kullanılması imkansız duruma getirilir. (17)

Kalabalık, buradan Taksim'e doğru yönelerek Cumhuriyet anıtına çelenk koyar ve İstiklal caddesine doğru yürüyüşe geçer. İstiklal caddesinde, sol yayınlar satan Berrak Kitabevi ile Kumbaracılar yokuşunda Tan ile birlikte sol muhalefet cephesinde yer alan Yeni Dünya gazetesinin basıldığı La Turquie matbaası ve dönüşte Babıali'deki ABC kitabevi de tahrip edilir. (18)

Sol görüşlü gazetelere karşı gösteriler, 5 Aralık günü İzmir ve Bursa şehirlerinde devam eder. Bu şehirlerde mitingler düzenleyen öğrenciler, Görüşler ve Yeni Dünya'ya ait afişleri yırtarak duvarlara Tan, Yeni Dünya ve Görüşler adlı yayın organlarını kınayan afişler asarlar. Öğrenciler, bu yayınların satıldığı kitabevlerini gezerek yayınları yırtmışlar, Cumhuriyete, Milli Şef İnönü'ye bağlı kalacaklarını belirterek, CHP binaları önünde parti lehine

gösterilerde bulunmuşlardır. (19)

5 Aralık günü, bütün gazetelerde yer alan Sıkıyönetim Komutanlığının tebliğine göre, olayın suçluları hakkında soruşturma açıldığı, bu tür olaylara hoşgörü gösterilmeyeceği ve kitle toplanmalarının yasaklandığı belirtilmekte ise de, suçluların cezalandırıldığı konusunda bir bilgiye rastlanmamıştır. (20)

4 Aralık olayının, kimler tarafından organize edildiği konusunda, zamanın Sıkıyönetim Savcısı Kazım Alöç'ün "İfşa Ediyorum" başlığı ile 12 Nisan 1967 tarihli "Yeni Gazete"de yayınlanan hatıraları ilginç bilgiler vermektedir. Alöç'ün belirttiğine göre, Tan gazetesini tahrip eden üniversitelilerin başında, CHP'nden milletvekili seçilen ve bakanlık da yapan Ali İhsan Göğüş vardır. Olaydan sonra Emniyet Müdürlüğünde Tan matbaasını tahrip eden göstericilere CHP Müfettişi Alaaddin Tiritioğlu sigara ikram ederek hatıralarını sorar. (21)

Bu arada, M. Zekeriya Sertel, 4 Aralık 1945 olayından sonra İstanbul'da eski kitaplar satan Sahaflar'dan satın aldığı bir kitabın içerisinde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben yazılmış bir kağıt bulur. Kağıtta şunlar yazılıdır: "Beyefendi, emrinizi yerine getirdim, şimdi mükafatımı bekliyorum. İmza: Yaşar Çimen." Zekeriya Sertel, Yaşar Çimen'in Babıali'de İtalyan faşizminin propagandasını yapan bir kişi olduğunu ve Tan olayı sırasında elinde balyoz ile gençlerin önüne geçerek onları kışkırttığına görüldüğünü ileri sürer. (22)

Sabiha Sertel'e göre, La Turquie, Tan ve Yeni Dünya gazeteslerinin, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi ile tahrip edilmeleri sıradan bir olay değildir. Bu hareket ile, Saraçoğlu hükümeti iki yönlü bir faydanın peşindedir. Birincisi, CHP'ne karşı muhalefete geçen Celal Bayar ve arkadaşlarının "ilerici kuvvetlerle işbirliği yapmasını önlemek", ikincisi ise ülkede komünist hareketlere karşı hoşgörülü davranılmadığını göstermek sureti ile, Amerika'dan yardım sağlamaktır. (23)

A. BASININ TUTUMU

4 Aralık 1945 tarihinde meydana gelen ve Tan gazetesi başta olmak üzere Yeni Dünya, Görüşler adlı yayın organları ile, La Turquie, Tan matbaalarının, sol yayınlar satan Berrak ve ABC kitabevlerinin tahrip edildiği olayın öncesi ve sonrası, Türk basını ile siyasal iktidarın tutumları, ilginç özellikler taşımaktadır. Türk basınının çoğunluğu, olay öncesi sol basın aleyhine kamuoyu oluşturmuş, siyasal iktidar ise bu durum karşısında hoşgörülü davranmış, olay sonrası ise basın ve siyasal iktidar gençliğin hareketini meşru bir hareket saymış, olayların sol propaganda yapan yayın organlarının tahrikleri sonucunda meydana geldiği konusunda da aynı görüşleri paylaşmışlardır. Onlara göre suçlu bellidir. Bu suçlulara hak ettikleri ceza Türk gençliği tarafından verilmiştir.

1. Olay Öncesi

4 Aralık Olayı öncesinde, Türk basınının Tan'a karşı tutumu Vatan ve La Turquie dışında tam anlamı ile olumsuzdur. Siyasal iktidar ile birlikte basın da, Tan muhalefetinden huzursuzdur. Tan'ın siyasal sistem, iktidarın uygulamaları, tek parti, hürriyetler konularında yaptığı muhalefet, yönelttiği eleştiriler, ileri sürdüğü çözümler ve alternatifler Türk basınında tepki ile karşılanmış; Tan, yabancı bir ideolojinin (komünizm) propagandasını yapmak ile suçlanmıştır. Bunlara göre Tan, siyasal sistemi yıkmayı ve yerine sosyalist bir sistem getirmeyi planlamaktadır.

Tan bu suçlamalara cevap vermekte gecikmez. Tan'ın eleştirileri, Türk basınına da yönelir. Tan, kendisine karşı muhalefet cephesi oluşturan bu gazeteleri, Alman propaganda bakanı Goebbels'in "Ankara Caddesindeki köpekleri" olarak nitелеmektedir. ⁽²⁴⁾ Bu nitelime, Tan yazarı Sabiha Sertel'e aittir. Zaten, Sabiha Sertel'in yazıları çok sert bir üslup ile kaleme alınmaktadır. Bu yazılardan

dolayı Tan basın tarafından sürekli eleştirilmektedir. Sabiha Sertel'in, 6 Mayıs 1945 tarihinde yazdığı makalede, kendisine karşı çıkan basın organlarını, Alman propağandasının aleti olmak ile suçlaması büyük tepkilere neden olur. Basın Birliği Başkanı sıfatı ile Hakkı Tarık Us, Sabiha Sertel'e bir mektup yazarak tepkisini dile getirir. Us mektubunda Sertel'in "Ankara caddesi köpekleri" deyimini kimler için kullandığını açıklamasını istemekte ve bu deyimini Basın Birliği'ne üye gazetecilerin şerefini zedelediğini belirtmektedir. (25) Sabiha Sertel, Hakkı Tarık Us'a verdiği cevapta, Basın Birliği Başkanı sıfatı ile gösterdiği duyarlılığı takdir ettiğini, ancak kendisi Türkiye'deki faşist propağandaya karşı çıkarken, hakaretlere uğrarken sessiz kalmasının nedenlerini sorar. Ona göre, Türkiye'de faşizm propağandası yapanlar vardır. (26) Sabiha Sertel yazısında, Türkiye'de faşizm propağandası yapan gazetelerin var olduğunu belirtmekte; ancak bunların kimler olduğu hakkında açıklayıcı bilgi vermemektedir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı döneminde Tan'ın faşizm propağandası yapmakla suçladığı gazete Cumhuriyet'tir. Bu suçlamaya ilk cevabı da, Cumhuriyet verir. Cumhuriyet bu yazısında, faşizm ideolojisinin dünyadaki tarihsel gelişimini açıklamakta, İtalya ve Almanya'nın yenilgisinden sonra müttefiklerin bu ideolojiyi yoketmek için aldıkları tedbirlerden örnekler vermektedir. Tan gazetesinin öncülüğünü yaptığı bir kısım çevrelerin, Türkiye'de faşizm propağandası yapıldığını ileri sürdüklerini bildiren Cumhuriyet, bu propağandayı yapanların gerçek kimliklerinin ve kime hizmet ettiklerinin bir gün ortaya çıkacağı inancındadır. (27)

Tan, Türk basınının kendisine karşı olumsuz tutum içinde olmasından yakınmaktadır. İkinci Dünya Savaşının bitmesi ile birlikte, Türk basınında iki eğilimin ortaya çıktığını belirten Tan, bunlardan birisinin Tan, Vatan ve La Turquie'nin yer aldığı, demokrasinin bütün kurumları ile birlikte yerleşmesi için siyasal iktidara karşı muhalefet eden gazeteler, diğerinin ise mevcut siyasal sistemden demokratik bir sisteme geçilebilmesi için acele edilme-

mesi gereğini ve demokrasiye CHP önderliğinde geçilmesinin uygunluğunu savunan ve Tan ve diğer gazetelere karşı muhalefet eden gazetelerin yer aldığı cephe olduğunu açıklar. Tan, Türk basınının bu tutumundan şikayet etmekte ve demokrasinin kurumlaşabilmesi için verdikleri mücadeleye karşı gösterilen bu reaksiyonu, "faşist" "gerici" bir tutum olarak nitelendirmektedir. (28)

Tan Olayı öncesi, Türk basınının tutumunu belirleyebilmek açısından Tan'ın eleştirdiği, muhalefet ettiği konular karşısında Türk basınının tutumunu incelemek tutarlı bir yaklaşım olacaktır.

Tan muhalefeti, siyasal sistem ve bu sistemin unsurları etrafında odaklaştı. Bu muhalefet, açık bir biçimde siyasal sistemi radikal tedbirler, yöntemler ile değiştirmek şeklinde gelişmedi. Bununla birlikte Tan siyasal sistemi değiştirmek, yıkmak ile suçlandı. Tan, bu suçlamaları kabul etmedi. Bu iddialara karşı, bunları yapan gazeteleri faşizm propagandası yapmak ile suçladı. Türk basınında Tan'a karşı oluşan olumsuz tutumda, bu suçlamaların da önemli etkileri oldu. Basının çoğunluğu, Tan gazetesine karşı çıkma konusunda aralarında bir birlik oluşturdular.

Tan'ın, Türk basını içerisinde faşizm propagandası yapanlar bulunduğunu ileri sürmesi, geniş tartışmalara neden olur. Bu iddialar karşısında, ilk olarak tutum belirlemeye çalışan Cumhuriyet gazetesidir. 1 Haziran 1945 tarihli Tan'da Sabiha Sertel, Cumhuriyet'in ve başyazarı Nadir Nadi'nin bu tutumuna değinir. Ona göre Nadir Nadi birilerinin bir gün kendisine "Vay Faşist Vay" demelerinden çekinmektedir. (29) Sertel, açık bir biçimde Nadir Nadi ve Cumhuriyet'i, faşizm propagandası yapmak ile suçlamaktadır. Ona göre, Nadi'nin bu suçlamalar karşısında savunmaya geçmesi, insanların kendileri hakkında ileri sürülen iddialar karşısında, psikolojik savunma mekanizmalarına başvurmalarından başka birşey değildir.

Nadir Nadi ise, Sabiha Sertel'in kendisi hakkında ileri sürdüğü faşist suçlamasını kabul etmemekte ve bu tür suçlamaların kendi ideolojilerini paylaşmayan kişilerce yapıldığına dikkat çekmektedir. (30)

Sabiha Sertel Cumhuriyet'in faşizm suçlamasını kabul etmemesinin bu gerçeği değiştirmeyeceği görüşündedir. Nadir Nadi ve gazetesinin uzun yıllar faşizm propagandası yaptığını, Türk kamuoyunu aldattığını ileri süren Sertel, bunun için Cumhuriyet koleksiyonlarının bir delil oluştureceğini belirtmektedir. (31)

Cumhuriyet başyazarı Nadir Nadi, Tan'ın fikri tartışmayı senben kavgasına dönüştürmesinden yakınmaktadır. Nadi, Sabiha Sertel'in, yirmi yıldır Türk sistemine karşı bağlılık derecesini açığa vurmadığına dikkat çekerek, hiçbir yazısından dolayı pişmanlık duymadığını, Türk milletine ve topluma ait değerlere karşı saldırdığı müddetçe Sabiha Sertel ve Tan gazetesine karşı çıkacağını belirtir. (32) Sabiha Sertel, bu yazıya verdiği cevapta, Nadir Nadi'nin Almanya yenildikten sonra yüzüne demokrasi maskesi geçirdiğini, bu taktiğin bütün dünya faşistlerinin kitleleri şaşırtmak için kullanıldığı bir yol olduğunu, geçmişte faşizmi savunan "sahte demokratlar"ın demokrasinin hoşgörüsünden faydalanarak gerçek amaçlarını gizlediklerini ileri sürer. (33) Sabiha Sertel'in gözünde Nadir Nadi ve Cumhuriyet faşist propagandanın aleti olmuşlardır. Bu suçlarını gizleme çabaları gerçeği hiçbir zaman değiştiremeyecektir.

Tan'ın, Türkiye'de faşizm ideolojisini benimseyen ve propagandasını yapan gazeteler bulunduğu yolundaki görüşleri, Cumhuriyet'in dışındaki basın organları tarafından da kabul edilmemektedir. Bunlardan biri olan Akşam, bu tür suçlamaların Sovyetler Birliğinin Türk vatanseverlerine yönelttiği bir iltifat olduğu görüşündedir. Ona göre, Sabiha Sertel ve Tan, Moskova radyosu gibi kendilerinden olmayan herkese faşist damgası vurmaktadır. Akşam, kişilerin her türlü ideolojiyi benimseyebileceklerini kabul etmek-

le birlikte, bu tür ideolojilerin siyasal sistemi yıkmaya yönelmeleri durumunda, suç niteliklerinin ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. (34) Aksam, Tan'ı komünizm propağandası ile suçlamaktadır. Düşünce hürriyetini kabul eden Aksam, bu düşüncelerin yayın veya değişik yol ve yöntemler ile açıklanıp siyasal sistemi tehdit etmesine karşı çıkmaktadır.

Resmi görüşün yayın organı durumunda olan Ulus, Tan'ın faşizm konusundaki yayınına değinerek, bu yayınların yabancı propağandaya alet olduğunu ileri sürer. (35) Ulus'un, yabancı propağanda ile anlatmak istediği Sovyet propağandasıdır.

Tan gazetesinin, Sovyet propağandası yaptığı konusunda Türk basını aynı görüşleri paylaşmaktadırlar. Tasvir, Tan gazetesi ve Serteller'in yaptığı faşizm düşmanlığının, Sovyetler Birliği'nin anladığı anlamda olduğunu belirtmekte, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talepleri konusunda da Tan'ın ilgisiz bir tutum içerisine girdiğini ileri sürmektedir. (36)

Tan'ın, faşizm konusundaki ileri sürdüğü görüşlere, Tasvir'den Peyami Safa cevap verir. Safa, bir zamanlar sabahlara kadar ideoloji kavgası yaptığı Marksist Serteller'in fikir ve politika kimliklerinde, kendisi için gizli hiçbir noktanın bulunmadığını belirtmektedir. (37) Peyami Safa'nın, Tan yazarlarını Marksist fikirler taşımakla suçlaması, bir polemige neden olacaktır. Tan yazarı Sabiha Sertel, 13-21 Ağustos tarihlerinde kaleme aldığı makaleler (37) ile, Peyami Safa'yı faşist ideolojiyi benimsemek ve bu ideolojinin propağandasını yapmak ile suçlar. Safa, bu suçlamalara verdiği cevapta, Sabiha Sertel'in ideolojik bir tartışmayı kişisel kavga durumuna soktuğunu belirterek, faşist ideolojiyi benimsediği yolundaki iddiaları kabul etmez. (38)

Tanın gazetesi ise, Tan'ın faşist bir hareket olarak nitelendiği Türkçülük konusuna değinir. Tanın başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Türkçülük hareketinin faşizm ile hiçbir ilgisi olmadığı

görüşünü savunur. (39)

Tanin , Tan yayınları ile Sovyetler Birliği'nin yaptığı yayınlar arasında benzerlik bulunduğunu düşünmektedir. (40) Tanin bu suçlamayı, Tan'ın faşizm konusundaki görüşleri üzerine yapar.

Tan yazarı Sabiha Sertel'in yazıları, Türk basınında büyük tepkilere ve eleştirilere hedef olmaktadır. Tanin'den Hüseyin Cahit Yalçın, bu konuya değindiği yazısında, basında polemige neden olan Sabiha Sertel'in üslubunun Moskova'dan Türkiye aleyhine yapılan yayın ile aynı olduğunu belirtmektedir. (41) Yalçın devamla, Tan'ın kendi ideolojilerini paylaşmadıkları için herkese faşist damgası vurduğunu, bu anlamda kendisine yapılacak faşist suçlamasını kabul ettiğini belirtir. Yalçın bu yazısında, faşist kavramının anlamını irdelemekte, bu kavrama komünist ideolojinin bakış açısını açıklamaya çalışmaktadır.

Siyasal sistem konusundaki Tan muhalefetine, Türk basını şüphe ve kaygı ile bakmaktadır. Onlara göre Tan, görünürde demokrasiyi savunmakta, gerçekte ise Sovyet tipi bir sistemin özlemine çekmektedir. Tan, Türk basınında oluşan bu havayı demokrasi düşmanlığı olarak nitелеmektedir.

Cumhuriyet, Tan'ın demokrasi ve hürriyet anlayışı ile kendilerinin ve Türk inkılâbının anlayışı arasında büyük farklar olduğunu belirtir. (42) Tan, demokrasiye geçilebilmesi için CHP, Meclis ve Hükümet'ten umudunu kesmiştir. Ona göre, derhal ikinci bir siyasi parti kurulmalı, seçimler yapılmalı, halkın iradesi sonucu ortaya çıkacak olan iktidar, demokratik sisteme geçebilmek için gerekli çalışmaları yapmalıdır. Cumhuriyet ise, Tan'ın mevcut gerçekleri gözardı ettiği görüşündedir. Bu açıdan olaylara, sorunlara bakış açısı yönünden Tan'dan ayrı düşünmektedir.

Akşam da, Tan'ın siyasal sistem konusundaki yayınının mevcut sistemi yıkmaya yönelik olduğu görüşündedir. (43)

Tan, siyasal sistem konusunda kendisine karşı oluşturulan

cepheden rahatsızlık duymaktadır. Bu cephenin önde gelen gazetelerinden Tanin'i, demokrasiye karşı olmakla suçlayan Tan, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tan'ı Moskova ile işbirliği yapma suçlamasını da reddeder. (44) Tanin bu yazıya verdiği cevapta, kendilerinin her zaman hürriyet ve demokrasinin savunuculuğunu yaptığını, demokrasiyi amaç değil de araç olarak kullananlara ise karşı çıkacağını belirtmektedir. Tanin Tan'ın demokrasi anlayışına şüphe ile bakmaktadır. (45) Tanin Tan'ı yabancı bir ideolojinin propağandasını yapabilmek için demokrasi istemekle suçlamaktadır.

Hüseyin Cahit Yalçın, 14 Ekim 1945 tarihli Tan'da Sabiha Sertel'in "Ne Garip Şey" başlıklı yazısı için yaptığı yorumda, Sertel ve Tan gazetesinin bütün isyan, grev ve şikayetlerin hürriyetlerin en geniş şekli ile yer aldığı batılı ülkelerde olmasının garip bir şey olduğunu vurguladığını belirterek, bu yaklaşımda ideolojik bir amaç olduğunu ileri sürer. Tanin, Sabiha Sertel ve Tan gazetesinin, bu tutumları ile Sovyet tipi bir sistem arayışı içerisinde olduklarının açığa çıktığını belirtir. (46)

Tanin, Tan'ın demokrasiyi, gerçek amacına ulaşmada bir araç olarak gördüğü düşüncesindedir. Tan komünist sistemi arzulamakta ve yaptığı yayın bu görüşü ispatlamaktadır. Ona göre Tan gazetesinin amacı, mevcut siyasal sistemi yıkmaya yöneliktir. (47)

Türk basını, ülkede gerçek anlamda hürriyet olmadığına ilişkin olarak Tan'ın ileri sürdüğü görüşlere karşı çıkmaktadır. Onlara göre, ülkede yeteri kadar hürriyet vardır. Tan'ın sert eleştirileri de, bu hürriyetin varlığının bir göstergesidir. Siyasal iktidar kendisine, siyasal sisteme karşı yönelen bu eleştiriler, suçlamalar karşısında büyük bir hoşgörü göstermiştir. Bu gazetelere göre eleştiri hürriyetinin sınırları ülke gerçekleri ile çizilme-
lidir. (48)

Tan, siyasal iktidara ve tek partiye karşı da ağır eleştiriler yapmıştır. Ona göre CHP, mevcut yapısı ile toplumun arzuladığı

demokratik sisteme geçebilmek konusunda hiçbir şey yapamaz. Çünkü CHP, inkılâpçı özelliğini kaybetmiş, muhafazakâr unsurlar ile işbirliğine girmiş, faşist, gerici bir partidir. Bu ağır suçlamalar karşısında CHP, Tan'a karşı bir harekete girişmemiştir. Ancak, basın bu saldırıya CHP adına cevap vererek, tek partiyi savunma durumuna geçmiştir. Türk basınının Tan'a karşı olan suçlamaları, Tan'ın CHP'nin ülkeye yaptığı hizmetleri görmezlikten geldiği ve Sovyet propagandasına alet olduğu noktasında toplanmaktadır. (49)

Tan gazetesine karşı muhalefet eden basın, Tan yayınlarında komünizm propagandası yapıldığı noktasında birleşmektedirler.

Akşam, düşünce hürriyeti açısından komünizme karşı olmamakla birlikte, Tan yayınlarında bu düşüncenin propagandası yapılarak siyasal sistemi yıkmaya yönelik bir havanın varlığına dikkat çekmekte ve bu duruma karşı çıkmaktadır. (50) Tan muhalefetinin sol bir nitelik taşıdığını belirten Akşam, Tan'ın komünist literatürte kullanılan "faşist", "gerici" gibi suçlamaları kullandığına işaret eder. (51) Akşam, Moskova Radyosu'nun Tan'ı "ileri ve doğru görüşlü tek Türk gazetesi" olarak gördüğünü, bunun ise Sovyetler Birliği ile Tan gazetesi arasındaki işbirliğinin bir göstergesi olduğunu ileri sürer. (52) Tasvir gazetesi de, Tan'da yayınlanan bir makalenin Moskova Radyosunda kaynak gösterilmeden yayınlandığını belirterek, Sovyetler Birliği ile Tan arasındaki işbirliği iddialarına katılır. Tasvir'e göre, Tan'ın komünizm propagandası yaptığının bir delili de, bünyesinde komünizm suçundan mahkum olmuş birçok kişiyi çalıştırmasıdır. (53)

Cumhuriyet gazetesinin, 4 Aralık Olayı öncesi Tan'a karşı tutumu, diğer gazetelere benzemektedir. Cumhuriyet de Tan'ı, komünizm propagandası yapmak ile suçlamaktadır. Cumhuriyet'in bu tutumu, 4 Aralık 1945 tarihindeki sayıda daha da belirgin bir haldedir. Bu sayıda Görüşler dergisinin ilk sayısının kapağı ile birlikte, "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar" başlığı yer almaktadır. (54)

Cumhuriyet'e göre, Görüşler'de yayınlanan yazılar Tan ve Serteller'in ideolojilerini tamamı ile açığa çıkartmıştır. Serteller, demokrasiyi komünizm propağandasını daha rahat bir biçimde yapabilmek için arzulamaktadırlar.

Tanın de, Tan'ın memleket gerçeklerini komünizm ideolojisinin ışığında istismar ettikleri görüşündedir. 24 Ağustos 1945 tarihli Tan'ın birinci sayfasında, Dikkat duyurusu ile ve "Fabrika İçinde İşçi Dövülür mü" başlığı ile yer alan yazıyı yorumlayan Tanın, Tan'ı demagoji yapmak, bu olay dolayısı ile siyasal sistemi, özel sermayeyi eleştirerek olaya siyasal bir yön vermekle suçlar. (55)

Tanın başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın, 3 Aralık 1945 günü yazdığı "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı başmakale, bir anlamda Türk basınının genel tutumunu ifade etmektedir. Bu yazı, Türk basınının söylemek isteyip de söylemediği görüşleri dile getirmektedir. Yalçın yazısında, Türkiye Cumhuriyeti'nin uzun yıllar kuzeyden gelen saldırılara karşı koyduğunu, ancak bugünlerde yapılan komünizm propağandası ile ülkenin tehlikeye düştüğünü belirterek, Namık Kemal'in "Kalkın Ey Ehli Vatan" parolası ile halkı bu propağandaya karşı çıkmaya çağırır. Yalçın bu mücadelenin gerekçesini de açıklar: "Çünkü en azgın ve insafsız bir propağandanın Türk vatandaşlarının ruhuna heğün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propağanda zehiri dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propağandaya karşı uğraşmağa, ona karşı propağanda yapmağa mecburdur."

Tanın, komünist propağandaya karşı mücadelenin yöntemini de açıklar: "Mücadelenin silahı yalnız söz ve yazıdır. Fikirler fikirle yıkılır. Cebir ve şiddet onların ekmeğine yağ sürer, çünkü kendilerini mazlum mevkiinde kalmış gibi göstererek muhabbet ve taraftar kazanmak isterler. Bu kadar şiddetli, haşin ve yıkıcı bir tarz ile hücumla geçmeleri şiddetli bir muamele tahrik etmek emelinde olduklarını gösterir. Bu tuzağa düşmemeliyiz. Davamızdan, hakkımızdan, prensiplerimizden emin isek ne cebir ve şiddete muh-

tacız, ne sövüp saymaya.. Bunlar acizlerin silahıdır." (56)

Yalçın'ın bu yazısı, Türk milletinin duygularına, hislerine seslenmektedir. Türk toplumunda mevcut Sovyet düşmanlığı eğilimini Yalçın çok iyi bilmektedir. Bu yazının yazıldığı günün bir gün sonrası ise, 4 Aralık Tan olayı meydana gelecektir.

2. Olay Sonrası

4 Aralık Olayı sonrası Türk basını, olayı Türk gençliğinin asil bir hareketi olarak nitelemekte ve olayda Tan ve sol yayın organlarının tahrik edici yayınlarının büyük etkisi olduğu noktasında aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

Tasvir, olayı sekiz sütuna manşet olarak; "Gençliğin Tezahürü" başlığı ile verir. Tasvir'e göre Tan Olayı, solcu tahriklerden bunalan Türk gençliğinin, Atatürk'ün emanet ettiği toprakların şeref ve haysiyetini koruma mücadelesidir. Bütün suçlu, gençliğin sabrını taşıran solcu basındır. (57) Tasvir, olay sonrası milleti uyanık olmaya davet etmekte, ülkelerinden önce kendilerine ve başkalarına hizmet etmekle suçladığı Tan ve sol görüşlü yayın organlarına karşı, birlik beraberlik içerisinde olunması gereğine işaret etmektedir. (58)

Ulus, gençliğin bu hareketini, milli duygulara karşı sol görüşlü yayın organlarının saldırılarına bir tepki olarak nitelendirmektedir. (59) Ulus, 4 Aralık Olayı'nın organize bir hareket olmadığını ileri sürmekte ve gençlerin "bozguncu" gazeteler tarafından tahrik edildiğine dikkat çekmektedir. Ona göre, bu gazetelerin amacı siyasal sistemi yıpratmak, T.B.M.M.'nin itibarını yoketmek ve devlet düzenini yıkmaktır. Ulus CHP'ni de elindeki yetkileri kullanmadığı için suçlamaktadır. (60)

Akşam'a göre 4 Aralık Olayı, milletlerin tehlike durumlarında

gösterdikleri bir reaksiyondur. Aksam, aylardır devam eden yabancı propaganda karşısında, Üniversite gençliğinin milli varlığını yok etmek isteyen yabancı ideolojiye karşı harekete geçtiği, gençliği buna iten sebebin ise yapılan komünizm propagandası olduğu görülmüştür. (61) Türkiye'de şiddetini artıran komünizm propagandası karşısında, "yabancı dostlar" olarak nitelendiği batılı devletlerin, Türkiye'nin geleceğinden endişeye düştüklerini belirten Aksam, gençliğin hareketi karşısında batılı devletlerin, Türk milletinin bünyesinin sağlamlığını anladıklarını ileri sürer. (62) Aksam, olay sonrası tutuklanan gençler için ise, Türk adaletinden anlayış beklemektedir. (63)

Cumhuriyet gazetesi de, Tan ve diğer sol görüşlü yayın organlarını, Atatürk inkılaplarını engelleyerek, ülkede yabancı bir ideolojinin yerleşmesini istemekle suçlamaktadır. (64) Cumhuriyet 4 Aralık olayını yalnız basın hürriyeti açısından eleştirir. (65)

Ahmet Emin Yalman Vatan'da yazdığı başyazıda, gençliğin hareketini asil bir coşkunluk olarak nitелеmekte ve ülkenin birliğine bağımsızlığını tehdit eden akımlara karşı duyulan nefret ve duyarlılığın dile getirildiğini belirtmektedir. Vatan gazetesi de Cumhuriyet gibi, olayı yalnız basın hürriyeti açısından eleştirmektedir. (66) Siyasal iktidarın aylardır devam eden sol propaganda karşısında tedbir almamasından yakınan Vatan bu konuda Ulus ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. (67)

Tanin, 4 Aralık günü meydana gelen olayı, "Üniversite Gençliğinin Tezahüratı" manşeti ile verir. Tanin bu olayı, komünizm propagandasına karşı Türk milletinin gösterdiği bir tepki olarak nitilemektedir. (68)

4 Aralık Olayından Sovyetler Birliği rahatsızlık duyar. Sovyetler Birliği, bu olayın kendisine karşı yapıldığı görüşündedir. Sovyet resmi haber ajansı Tass, Ankara kaynaklı haberinde, 4 Aralık günü yapılan gösteri sırasında gençlerin, Sovyetler Birliği aley-

hine slogan attıkları, pankartlar taşıdıklarını belirtir. Bu haberin doğru olmadığı konusunda tüm basın organları aynı fikirleri paylaşırlar. (69)

Siyasal iktidarın, 4 Aralık Olayı sonrasındaki bakış açısı ise, bu olayın tahrip edilen gazetelerin yaptıkları propasandanın bir sonucu olduğu şeklindedir. Bu görüş, 4 Aralık günü toplanan CHP grubunda belirlenir. (70)

Bu arada Sovyetler Birliği, gösterinin kendisine karşı bir hareket olduğunu belirten ve Türk hükümetinin bu konuda ne düşündüğünü soran bir notayı hükümete vermiş, hükümet ise bu notayı reddetmiştir. (71)

III. SERTELLER TUTUKLANIYOR

7 Şubat 1946 tarihinde, Celal Bayar ve arkadaşları Demokrat Parti'yi kurarlar. 7 Şubat 1946 günü akşamı ise, bir başka olaya sahne olur. M. Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel, gazetenin ortaklarından Halil Lütfi Dördüncü ve yazarlardan Cami Baykurt tutuklanırlar. (72)

5 Mart 1946 günü İkinci Ağır Ceza Mahkemesinde başlayan duruşmalarda okunan iddianameye göre, Tan'ın 3 Eylül 1945 tarihli sayısındaki "Görüşler" köşesinde Sabiha Sertel'in "Muvafakatın Feriyadı", 5 Eylül 1945 tarihli sayısındaki Cami Baykurt'un "Münevver Sınıfının Tarihi Rolü" ile 27 Eylül 1945 tarihli sayıdaki M. Zekeriya Sertel'in "Hükümetten ve Meclis'ten Birşey Bekliyebilir miyiz" başlıklı yazılardan dolayı yazıların yazarları, gazetenin yazı işleri müdürü aleyhine Büyük Millet Meclisini tahkir ve tezyif suçlarından dava açılmıştır. (73)

M. Zekeriya Sertel savunmasında, devlet adamlarının ülkede daha geniş bir demokrasiye geçilmesi gerektiğini belirtmelerine karşın, kendisinin bir eleştiri yazısından dolayı suçlanmasının anlamsızlığını dile getirir. (74)

Sabiha Sertel ise savunmasında, suç delili olarak gösterilen yazıyı Halk Partisi ve yeni kurulmakta olan muhalefet partisi için yazdığını, siyasal iktidarın demokrasi iddialarına karşın muhalefeti engellemek için her türlü tedbire başvurduğunu, bu duruma karşı çıktığını, yaptığı eleştirinin devlet otoritesine, hükümete karşı değil CHP'ne karşı yapıldığını, kanunlarda da partiler eleştirilemez diye bir hükmün bulunmadığını ileri sürer. (75) Diğer sanık Cami Baykurt' da, Sabiha Sertel'in savunmasına katıldığını belirtir. (76)

Mahkeme (77) M. Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel ile Cami Baykurt'un Büyük Millet Meclisini tahkir ve tezyiften, suçlarına uyan Türk Ceza Kanununun 159 uncu maddesinin birinci fıkrası hükmüne birer sene hapislerine, bunlardan Cami Baykurt'un 65 yaşını geçmiş olduğundan aynı kanunun 59 uncu maddesi gereğince cezasını altıda birinin indirilmesine, böylece on ay ağır hapsine, Halil Lütfi Dördüncü'nün Basın kanununun yirminci maddesi delaletiyle 159 uncu maddeye göre bir sene ağır hapsine, cezasının altıda birinin indirilmesine, sanıkların hükümetin manevi şahsiyetini tahkirden beraatlerine temyiz yolu açık olmak üzere oybirliği ile karar verir. (78)

Cezalarını tamamladıktan sonra, ülkede hızlı bir liberalleşmenin yanısıra sol kesime karşı yapılan ağır baskılara dayanamaya M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel, 9 Eylül 1950'de Türkiye'den ayrılırlar. (79)

Uzun yıllar yurtdışında yaşayan Sertel'ler, çeşitli Avrupa ülkelerini ziyaret ederler. Sabiha Sertel, 1968 Eylülünde Sovyetler Birliği'nin Baku şehrinde dünyaya gözlerini yumar. (80) M. Zekeriya Sertel ise, Türkiye'ye dönmek için uğraşmaktadır. 12 Aralık 1969 yılında Paris'ten Türkiye'ye gelen M. Zekeriya Sertel, güvenlik kuvvetleri tarafından bir gün misafir edildikten sonra Türk Hava Yollarına ait bir uçakla tekrar Paris'e geri gönderilir. (81)

M. Zekeriya Sertel'in Türkiye'ye girişine,1977 yılında izin verilir. (82) Sertel 1980 yılında Paris'te dünyaya gözlerini yumar. (83)

IV. TAN GAZETESİNİN İDEOLOJİSİ

Tan'ın ideolojisini belirleyebilmek için,gazetenin yayın politikasını yönlendiren M. Zekeriya Sertel ile eşi Sabiha Sertel'in düşünce yapılarını, ideolojik tutumlarını ortaya koymak sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü,Tan muhalefetinin ideolojisi,bir anlamda bu kişilerin ideolojik yapıları, tutumları ile özdeşleşen, paralellik gösteren bir özellik taşımaktadır.

M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel,sosyalizm ile ilgili ilk düşünceleri 1919 yılında eğitim amacı ile gittikleri Amerika Birleşik Devletleri'nde elde ederler (84)

1923 yılında Türkiye'ye döndüklerinde demokrasi ve hürriyet mücadelesinde engel olarak gördükleri toplumsal, siyasal yapının iyileştirilmesi yolunda çalışmalar yaparlar. Bu mücadelede,1 Şubat 1924'te çıkardıkları Resimli Ay dergisi önemli rol üstlenir. Bu dergi,Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte hürriyet ve demokrasiye geçilmesini sağlamak, yeni çıkar gruplarının yönetimindeki ayrıcalıklı durumlara son vermek amacı ile çıkartılmaktadır. (85) Dergide,sol kesimin önemli isimlerinin katılımı ile birlikte,1924-1928 yılları arasında toplumun sosyal durumu bozuk, toplumsal tabakanın altlarında yer alan kesimlerinin ekonomik, siyasi problemleri dile getirilir. (86) Resimli Ay,siyasal iktidara karşı muhalefet yapmaktadır. Bunun sonucunda ise,M. Zekeriya Sertel ile Cevat Şakir Kabaağaç askeri isyana teşvik iddiası ile üçer yıl sürgün cezasına çarptırılırlar. (87) Serteller,1924'lü yıllardan itibaren sol kesim ile sıkı bir diyalog içindedirler. (88)

Resimli Ay'ın kapanması ile birlikte M. Zekeriya Sertel,1931 yılında Son Posta'yı yayınlar. Sınırlı da olsa özgürlükçü bir ortamda yayınlanan Son Posta,başta hükümetin uyguladığı devletçilik

politikası olmak üzere, özel girişimi koruyucu uygulamalara karşı çıkmaktadır. (89) Son Posta'nın eleştirileri, özel girişimi rahatsız etmektedir. Bunun sonucunda ise M. Zekeriya Sertel, özel girişimi eleştiren bir yazıdan dolayı üç yıl hapis cezasına çarptırılır. (90)

Hapishanedен çıktıktan sonra Son Posta'dan ayrılan M. Zekeriya Sertel, bir süre sonra Tan ortakları arasında yer alacak ve gazetenin genel yayın politikasını yönlendiren kişi olacak, eşi Sabiha Sertel de Tan'a sürekli yazı vermeye başlayacaktır. (91)

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte Tan, siyasal sistem ve iktidara karşı muhalefete başlar. Bu muhalefette, Sertel'lerin fikri izlerini görmek mümkündür.

Tan, toplumu aralarında çıkar çatışmaları bulunan sınıfların bir bütünü olarak görmekte ve siyasal partilerin bu sınıfları ve belirli ideolojileri temsil etmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Tan'a göre, tüm nüfusun dörtte üçünü temsil eden köylü sınıfının hak ve çıkarlarını savunan sosyalist bir parti kurulabilmelidir. (92) Tan, resmi ideolojiye aykırı düşüncelerinden dolayı insanların tutuklanıp hapse atılmalarına da karşıdır. (93)

Tan sayıları incelendiğinde, gazetenin ideolojik kimliği konusunda belirgin bilgilere rastlanmamaktadır. Ancak, gazetenin genel yayın politikasını yönlendiren M. Zekeriya Sertel ile eşi Sabiha Sertel'in sosyalist düşüncede olmaları, bunun yanında sol görüşlü olduklarından dolayı ceza alan birçok kişinin gazetede yazı yazmaları, o güne kadar tabu sayılan konular üzerine şiddetli eleştiriler yöneltilmesi karşısında Tan, Türk basını tarafından komünizm propagandası yapmak ile suçlanır. Tan yayınlarında Marksizmin izlerine rastlanmakta ise de, bu ideolojik kimlik konusunda kesin bir hükme varmak çok zordur. Zaten bu suçlamayı, Tan kesin bir biçimde reddeder. Tan'a göre, kendilerine komünizm propagandası

yaptığı yönünde suçlamalarda bulunanlar, Hitler'in taktiğini kullanmakta ve kendilerinden olmayanlara komünist veya yahudi damgası vurarak kamuoyunda bu kanaatleri yaymaya çalışmaktadırlar. (94)

Türk kanunlarının, komünizm lehinde yayın yapılmasını yasakladığını belirten Tan, gizli amaçlarla yayınlanan bir propaanda gazetesi olmadığını, yıllardır kanunlar çerçevesinde yayın yaptığını ileri sürer. Hiçbir yazarının komünistlik propagandası suçlamasıyla kanun karşısına çıkmadığını, kanunları uygulayan makamların da yayınlarında bu tür bir propaandaya rastlamadıklarını belirtir. Bu durum gazete koleksiyonlarının incelenmesi ile görülebilecektir. (95)

Tan, komünizm propagandası yaptığı şeklindeki suçlamalar üzerine, bu ideloji hakkındaki görüşlerini açıklamaktadır. Tan'a göre, bir ülkede komünizmin yerleşebilmesi için objektif ve subjektif şartlar gerekmektedir. Objektif şartlar, bir ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısının komünizmin yerleşebilmesine imkan verecek olgunluğa ulaşmasıdır. Kısaca bir ülkede sanayileşme son noktasına gelir, "halklar" arasındaki hatlar belirginleşir, üretim araçları belirli kişilerin elinde toplanır, işçi sınıfı milletin çoğunluğunu oluşturacak sayısal duruma gelirse o ülkede komünizm için aranan objektif şartlar oluşmuş demektir. Tan'a göre, Türkiye gibi daha sanayisi kurulmamış, sermaye birikimi başlamamış, halkının dörtte üçünün okuma yazma bilmediği bir ülkede objektif şartların hiçbiri oluşmamıştır. Tan subjektif şartları ise şu şekilde sıralar: İşçi sınıfının tam anlamı ile organize olması kitleleri peşinden sürükleyen işçi liderlerinin yetişmesi, işçi sınıfının sınıf bilincine sahip olması... (96) Tan, Türkiye'de yirmi milyon nüfusun yarım milyonunu işçi sınıfının oluşturduğunu ve organize olmayan bu sınıfın komünizm için öncü güç olamayacağı ve bu açıdan Türkiye'de komünizm tehlikesinden bahsetmenin gülünç olacağı görüşündedir. (97)

Tan'ın ideolojik kimliğinin ilkeleri faşizm düşmanlığı, Sovyet dostluğu ve demokrasinin savunulmasıdır. İkinci Dünya Savaşı döneminde Tan, faşizm ideolojisine karşı muhalefet eder. Bu muhalefette, faşizmin amaçları ve hedefleri gibi konularda kamuoyu aydınlatılır. Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin, dostluk ve barış içerisinde yaşaması gerektiğini ve bunun tarihi ve coğrafi şartların bir gereği olduğunu savunan Tan, kendisini Sovyetler Birliği ile işbirliği yaparak komünizme hizmet etmek ile suçlayan gazetelerin faşist propaganda yaptıklarını belirtmektedir. (98)

Tan ideolojisindeki demokrasi anlayışı, Amerikan Cumhurbaşkanı Roosevelt'in belirttiği dört hürriyet olan söz, düşünce, örgütlenme ve ekonomik hürriyetlerin Türk toplumunda yerleşmesi gerektiği şeklindedir. (99)

Tan ideolojisindeki demokrasi modeli, batının kabul ettiği ölçülerde olmalıdır.

Tan ideolojisi, "burjuva demokratik devriminin" tamamlanarak ülkede demokratik hak ve hürriyetlerin anayasanın garantisine alınmasını savunmakta, emperyalizme, "burjuvazi"nin baskılarına karşı mücadele eder. Ancak bu mücadelede, siyasal iktidar galip gelir. Tan gazetesi başta olmak üzere Yeni Dünya, La Turquie ve Görüşler dergisi tahrip edilmesi ile dönemin sol hareketi büyük bir darbe alır. (100)

SONUÇ

Tan, Türk Basın tarihinde gazetenin siyasal muhalefet aracı olarak kullanılmasının örneklerinden birisidir. Gazetenin siyasal mücadele aracı konumuna sokulması olgusu daha önce de görülür. Jön Türkler, daha sonra İttihat ve Terakki siyasal muhalefetlerinde gazeteyi yaygın bir biçimde kullanmışlardır. Kurtuluş savaşı döneminde oluşan "Milli Mücadele Basını", davanın meşruluğunu içeride ve dışarda anlatma bakımından siyasi bir görev üstlenmiştir. Birinci Büyük Millet Meclisi içerisinde oluşan, İkinci Büyük Millet Meclisi'nde II. Grup olarak ortaya çıkan, daha sonra ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı ile siyasi bir parti durumuna gelen muhalefet hareketleri, çeşitli basın organları tarafından desteklenmişlerdir. Toplumsal tabanı bulunmayan ve üstten gelişen bir hareket olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ise toplumsal ve siyasal yapıdan rahatsızlık duyan gazeteler destek vermişlerdir. Cumhuriyet tarihi muhafazakâr, liberal ve sol çizgilerde yer alan yayın organlarının siyasal iktidara, toplumsal ve siyasal yapıya karşı yönelen muhalefetleri ile doludur. Demokrat Parti'nin kurulması ile başlayan çok partili demokrasi sürecinde de gazetenin oynadığı rol inkar edilemez.

Bu anlamda Tan gazetesi, 1945'li yıllarda siyasal iktidara ve siyasal sisteme karşı etkin bir muhalefet aracı olarak kullanıldı. Tan'ın siyasal sistem, hürriyetler, tek parti konusunda yönelttiği eleştiriler siyasal iktidar olduğu kadar hükümet yanlısı basının da tepkisine neden oldu.

Tan muhalefeti, siyasal sistem konusunda odaklaştı. Tan'ın eleştirdiği diğer konular ise sistemin unsurlarını oluşturmaktadır. Tan, batılı ölçülerde bir demokrasi istemektedir. Bu demokraside serbest seçim, kanunların hakimiyeti, hürriyetler, çok parti gibi unsurlar yer almalıdır. Tan'a göre demokrasi'nin en önemli özelliği olan pluralizm tam anlamı ile uygulanmalıdır. Hürri-

yetler hiçbir kısıtlamaya gidilmeden verilmeli ve kanunların güvencesi altına alınmalıdır. Seçimler serbest bir biçimde, hiçbir baskı ve tehdit altında olmadan yapılabilmesi, seçimlere toplumsal yapıda yer alan çeşitli katmanların çıkarlarını savunan birden çok parti katılabilmelidir.

Tan'ın eleştirileri, siyasal sistemi yıkmaktan çok iyileştirmeye yönelik olarak gelişti. Tan batılı anlamda bir demokrasinin lütüf kurumları ile birlikte yerleşmesi yolunda yayın yaptı. Geniş halk kitlelerinin örgütlenebilmelerini, bu kesimlerin kendi çıkarlarını savunan partiler aracılığı ile parlamentoda temsilini, her türlü ideolojiyi benimseyen partilerin kurulabilmesini ve bu yönde kanunlarda değişikliklere gidilmesini istedi. Bu yönde çalışmalar yapmadığı için CHP'ni, siyasal iktidarı ve Meclis'i eleştirdi.

Tan basın hürriyetinin sınırlarının kanunlarla belirlendiği basının siyasal iktidarın emir ve direktiflerini yapmak zorunda olduğu bir dönemde muhalefet yaptı. Siyasal iktidar bu muhalefet karşısında hoşgörülü davrandı. Bu bir anlamda, dünya konjüktüründe batılı demokrasilerin yanında yer alındığını göstermek için, siyasal iktidarın uyguladığı liberalleşme politikasının bir sonucuydu. Ancak Tan'a karşı siyasal iktidarın gösterdiği hoşgörü, Türk basını tarafından gösterilmedi. Basının çoğunluğu Tan gazetesine karşı bir cephe oluşturdular. Tan muhalefeti karşısında Türk basınının tutumu olumsuzdu. Bu gazeteler Tan muhalefetine yabancı bir ideolojinin propagandasının yapıldığını ileri sürdüler. Bu yabancı ideoloji komünizm idi. Tan açıkça komünist olmak ile suçlanıyordu.

Türk basınının, Tan muhalefetine karşı olumsuz tutumunun sebebi, anlayış farklılığıdır. Tan'ın eleştirdiği konulara Türk basınının bakış açısı çok farklıdır. Tan batılı anlamda bir demok-

rasiye geçilmesini istiyor ve bu konuda hiçbir çaba harcamadığı için siyasal iktidarı suçluyordu. Hatta Tan daha da ileri giderek demokratik bir sistemin Türkiye'de yerleşebilmesinde CHP, hükümet ve Meclis'ten bir fayda beklenemeyeceğini savunuyor; CHP'ni faşistlikle suçluyordu. Bu suçlamalar zamanla Tan'a karşı çıkan gazetelere de yöneliyordu. Tan'a karşı olan basın ise Türkiye'nin demokratik bir sisteme CHP önderliğinde geçmesini savunuyorlar ve Tan'ı komünizm propağandası yapmak ile suçuyorlardı.

Türk basını, Tan'a yönelttiği eleştiriler ile, basının siyasal işlevlerinden biri olan kamuoyu oluşturma görevini tam anlamı ile yerine getirdi. Bu yayınlar, toplumsal yapıda Tan ve sol görüşlü yayın organları aleyhine bir havanın doğmasına neden oldu. Türk basını bir anlamda, solcu basına karşı yapılan gösteriyi kanalize etti.

Tan muhalefetinin niteliğine bakıldığında, sol bir çizginin izlerine rastlanmaktadır. Bazı yazılarda ise Marksist bir anlayışın benimsendiği görülmektedir. Bununla birlikte, Tan'ın ideolojik kimliği olarak belirlenen bu sol kimliğin sınırlarının nerede başlayıp sona erdiği konusunda kesin bir açıklık yoktur. Zaten Tan komünist kimliğini kesinlikle kabul etmemektedir.

Tan'a karşı yapılan komünizm suçlamasında, gazetenin 8 Kasım 1938'den itibaren kazanmaya başladığı yeni kimliğin de etkisi vardır. Bu tarihten itibaren, sosyalist düşüncüyü benimseyen M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel, gazetenin genel yayın politikasında etkili oldular. Sol kadrolar Tan'da toplanmaya başladılar. Böylece o döneme kadar söylenemeyen sözler, yapılamayan eleştiriler Tan'da yer almaya başladı. Tabu sayılan konular üzerine sert eleştiriler yöneltildi.

4 Aralık ya da Tan Olayı olarak bilinen bu hareket, organize olarak yapıldı. 10-15 bin dolayında bir öğrenci kitlesinin, belirli bir saatte, belirli bir yerde, planlı bir şekilde toplanmaları

rastlantı sayılmamalıdır. Ancak, bu organizenin nasıl ve kimler tarafından yapıldığı konusu bugün bile kesinlik kazanmadı. Olayın mağdurları ve bir yazara göre bu hareket, CHP tarafından planlandı. Olayda güvenlik kuvvetlerinin ihmali ve hatta teşviki olduğu görüşü gözden uzak tutulmamalıdır. Dönemin basın organlarının çoğunluğu tarafından paylaşılan görüşe göre ise, 4 Aralık Olayı, CHP'nin dışında gelişen, Türk gençliğinin ülkede yoğunluk kazanan sol propaganda karşısında yaptığı kitlesel bir harekettir.

Tan Olayını, siyasal iktidarın organize ettiği konusunda kesin bir sonuca ulaşabilmek için eldeki bilgiler yetersizdir. Ancak, olayın yalnız sol basına karşı gelişmesi, bir anlamda CHP'nin basındaki sol muhalefete karşı duyduğu tepkinin yansıması olarak nitelendirilebilir. Çünkü, o dönemde Ahmet Emin Yalman'ın Vatan gazetesi de siyasal iktidara karşı muhalefet yapmaktadır. 4 Aralık günü bu gazeteyi de tahrip etmek isteyen kitle, "Vatan'ın yaptığı muhalefet Tan ile aynı değildir" şeklinde yönlendirmeler sonucunda durduruldu.

4 Aralık Olayı, basın hürriyetine indirilen bir darbedir. Bir gazetenin, sırf muhalefet yaptığı için kaba kuvvet kullanılarak yayın hayatına son vermek zorunda bırakılması düşündürücüdür. Basın hürriyeti açısından olayı yalnız Cumhuriyet ve Vatan eleştirdi. Bunun dışında Türk basını olayı meşru bir hareket olarak nitelendirdi. Bir anlamda Türk basınının olay sonrası tutumu ile siyasal iktidarın tutumu özdeşleşti. Her ikisi de olayı sol görüşlü yayın organlarının tahrikleri sonucunda Türk gençliğinin asil bir hareketi olarak gördüler.

Bu olay, dönemin toplumsal ve kültürel yapısının, fikirlere karşı hoşgörü düzeyini göstermesi bakımından ilginç bir örnektir. Günümüzde, Tan'ın savunduğu görüşlerden daha ileri olanlarına gazeteler ve diğer yayın organlarında rastlanabilmektedir. Bu durum ise, toplumsal yapımızdaki kültürel aşamanın vardığı boyutları göstermektedir.

Tan gazetesi ve 4 Aralık Olayı üzerine son söz söylenmedi. Bu konuda yapılacak olan yeni çalışmalar söylenecek sözün olduğunu ortaya koyacaktır. Bu açıdan yapılan çalışmada ortaya çıkacak eksiklikler tümü ile bana aittir.

D İ P N O T L A R

ÖNSÖZ

- (1) ALEMDAR, Korkmaz: İstanbul(1875-1964) Türkiye'da Yayımlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi, 2.Bsk., Ankara, 1980, Önsöz
- (2) TÖKGÖZ, Oya: " Gazetecilik Yapan İletişim Araçlarında Gelişim: Elektronik Gazete, Kitle İletişim Tekniklerindeki Gelişme ve Yazılı Basının Geleceği Semineri Tutanakları, İstanbul, 1982, s.23
- (3) KAYA, A. Raşit: Kitle İletişim Sistemleri, Ankara, 1986, s.7
- (4) KAYA, A.R.: A.g.e., s.34
- (5) KAYA, A.R.: A.g.e., s.34-35
- (6) KAYA, A.R.: Y.a.g.y.
- (7) Ayrıntılı bilgi için bkz. MARDİN, Şerif: Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 2.Bsk., İstanbul, 1983
- (8) ALEMDAR, Korkmaz: Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri-İletişim Sosyolojisinin Temelleri Üzerine Bir Deneme, Ankara, 1981, s.5

G İ R İ Ş

- (1) TURGUT, Nukhet: Siyasal Muhalefet, 1.Bsk., Ankara, 1984, s.3
- (2) TURGUT, N.: Y.a.g.y.
- (3) TURGUT, N.: Y.a.g.y.
- (4) TURGUT, N.: Y.a.g.y.
- (5) TURGUT, N.: A.g.e., s.7
- (6) TUNAYA, Tarık Zafer: Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul, 1952, s.529. İnkılâpçı anlayışa sahip olanlar mevcut siyasal yapının yıkılarak yerine yeni bir yapının kurulmasını isterlerken, muhafazakâr anlayışa sahip olanlar ise geleneksel yapının sürdürülerek hilafet ve saltanat gibi kurumların varlığını korumak istemektedirler.
- (7) ATATÜRK, Mustafa Kemal: Söylev, C.II, Ankara, 1978, s.436. Bu gruplar şunlardır: 1- Tesanüt Grubu 2- İstiklal Grubu 3- Müdafai Hukuk Grubu 4- Halk Zümresi 5- Halk Zümresi
- (8) ATATÜRK, M.K.: Y.a.g.y.
- (9) SEZGİN, Ömür: Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Ankara, 1984, s.19
- (10) TUNÇAY, Mete: Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Ankara, 1981, s.42
- (11) TUNÇAY, M.: Y.a.g.y.
- (12) TUNÇAY, M.: Y.a.g.y.
- (13) CEBESOY, Ali Fuat: Ali Fuat Cebesoyun Siyasi Hatıraları, C.I., İstanbul, 1957, s.22. ATATÜRK, M.K.: A.g.e., s.437. O dönemdeki mevcut Anayasaya göre, Bakanların seçimi Mustafa Kemal'in gösterdiği adaylar arasında yapılmakta ve bu durum muhalefetin hoşuna gitmemektedir.
- (14) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.46-47. CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.29
- (15) TUNÇAY, M.: Y.a.g.y.
- (16) CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.18
- (17) CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.19
- (18) SEZGİN, Ö.: A.g.e., s.96
- (19) ATATÜRK, M.K.: A.g.e., s.526-527, CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.293
294
- (20) AYDEMİR, Şevket Süreyya: İkinci Adam, 5.Bsk., C.I, İstanbul, 1980, s.253, CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.287
- (21) CEBESOY, A.F.: A.g.e., s.296-297

- (22) ATATÜRK, M.K.: A.g.e., s.531, AYDEMİR, Ş.S.: A.g.e., s.255
TUNÇAY, M.: A.g.e., s.50-51
- (23) SEZGİN Ö.: A.g.e., s.96 TUNÇAY, M.: A.g.e., s.47
- (24) CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.311-312
- (25) YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C.III, İstanbul, 1970, s.26-27
- (26) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.55-56
- (27) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.57
- (28) TUNÇAY, M.: Y.a.g.y.
- (29) ATATÜRK, M.K.: A.g.e., s.582-583, CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.31. Mustafa Kemal'in İçişleri Bakanlığı için teklif ettiği Ferit Bey ve Meclis II. Başkanlığı için teklif ettiği Yusuf Kemal Bey yerine muhalefet, Sabit Bey ile Rauf Beyi seçer.
- (30) KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri: Politikada 45 Yıl, 2.Bsk., İstanbul, 1984, s.54
- (31) KARAOSMANOĞLU, Y.K.: A.g.e., s.57
- (32) KARAOSMANOĞLU, Y.K.: A.g.e., s.58-60
- (33) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.91-92
- (34) SEZGİN, Ö.: A.g.e., s.115
- (35) KARAOSMANOĞLU, Y.K.: A.g.e., s.66
- (36) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.111-112
- (37) SEZGİN, Ö.: A.g.e., s.115-116. Mustafa Kemal'in temsil ettiği İnkılâpçı anlayışa göre, Hakimiyet-i Milliye kavramı kurulacak yeni rejimin hukuki dayanağı, muhafazakâr anlayışa göre ise, Saltanat ve Hilafet kurumlarının korunmasının bir garanti sidir. Misak-ı Milli ise, Türkiye Cumhuriyetinin milli sınırlarını ifade etmektedir.
- (38) SEZGİN, Ö.: Y.a.g.y.
- (39) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.99, CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.108
- (40) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.100, YALMAN, A.E.: A.g.e., s.135
- (41) CEBESÖY, A.F.: Y.a.g.y.
- (42) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.141-144, TUNÇAY, M.: A.g.e., s.100-101. Paşalar Komplosu olarak adlandırılan bu olayda Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa gibi bazı ordu komutanları ordudaki görevlerinden istifa ederek meclis toplantılarına katılmaya başlamışlar, Mustafa Kemal ise bu hareketi kendisine karşı bir komplo olarak nitelendirmiştir.

- (43) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.150, TUNÇAY, M.: A.g.e., s.103
- (44) ATATÜRK, M.K.: A.g.e., s.650. Mustafa Kemal TPCF'nin Cumhuriyetçilik ve İlericilik ilkeleri ile dini bağınazlığı coşturarak milleti Cumhuriyete, ilerlemeye ve yeniliğe karşı kışkırttığı inancındadır.
- (45) CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.116-117. Halk Fırkası yöneticilerinin genel kanaatine göre TPCF cumhuriyet ve hürriyet düşmanı gerici bir partidir.
- (46) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.104-105
- (47) TUNÇAY, M., A.g.e., s.108
- (48) CEBESÖY, A.F.; A.g.e., s.117
- (49) KARAOŞMANOĞLU, Y.K.: A.g.e., s.91
- (50) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.139. CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.149-150
- (51) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.147. CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.161
- (52) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.161
- (53) AYDEMİR, Ş.S.: A.g.e., s.207-208
- (54) CEBESÖY, A.F.: A.g.e., s.219-224. Kazım Karabekir, Cafer Tayyar, Ali Fuat, Refet, Mersinli Cemal Paşalar Mustafa Kemal'in özel isteği sonucu beraat ederler.
- (55) GOLOĞLU, Mahmut: Devrimler ve Tepkileri, Ankara, 1972, s.204-205. İdam edilenlerin çoğunluğu İkinci Gruba ve TPCF'na üye milletvekilleri'dir. İttihatçı liderlerden Kara Kemal ise yakanacağını anlayınca intihar eder.
- (56) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.249
- (57) YETKİN, Çetin: Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, İstanbul, 1982, s.21-27
- (58) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.127-128
- (59) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.129-130
- (60) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.132-134
- (61) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.163
- (62) GOLOĞLU, M.: A.g.e., s.284-285
- (63) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.191-193
- (64) YETKİN, Ç.: A.g.e., s.193
- (65) TUNÇAY, M.: A.g.e., s.296-298
- (66) SEZGİN, Ömür: "Kadro Hareketi", Kadro, Tıpkı Basım, 1932, C.I, Ankara, 1978, s.20
- (67) SEZGİN, Ö.: A.g.m., s.21. Bu kadro içerisinde bulunan Şevket

- Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin 1927'li yıllarda sol hareket içerisinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Daha fazla bilgi için bkz. TUNÇAY, Mete: Türkiye'de Sol Akımlar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978, s.276
- (68) ALEMDAR, Korkmaz: "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler", Kadro, Tıpkı Basım, C.I, Ankara, 1978, s.21
- (69) Kadro, Tıpkı Basım, C.I, Ankara, 1978, Sunuş Yazısı
- (70) ALEMDAR, K.: A.g.m., s.21, SEZGİN, Ö.: A.g.m., s.12
- (71) ALEMDAR, K.: A.g.m., s.22. Bu engellerin bir kısmı daha başlangıçta parti dışında politikalar üretilmesine karşı çıkan Recep Peker gibi bir kısım CHP yöneticilerinden, en önemlisi de özel girişimci çevrelerden kaynaklanmaktadır.
- (72) ALEMDAR, K.: A.g.m., s.22
- (73) ALEMDAR, K.: A.g.m., s.25-26
- (74) BORATAV, Korkut: Türkiyede Devletçilik, 2.Bsk., Ankara, 1982, s.144
- (75) SEZGİN, Ö.: A.g.m., s.20
- (76) Türkiye Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1974, s.1294-1295, Tan Maddesi
- (77) Türkiye Ansiklopedisi, Y.a.g.y.
- (78) TOPUZ, Hıfzı: Yüz Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, 1973, s.166
- (79) TOPUZ, H.: Y.a.g.y., Türkiye Ansiklopedisi, Y.a.g.y.
- (80) Türkiye Ansiklopedisi: Y.a.g.y.
- (81) Akşam, Vatan, Tanin, Ulus, Cumhuriyet, Tasvir, DARENDELİOĞLU, İlhan, Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, İstanbul, 1977 s.159-163
- (82) ŞAPOLYO, Enver Behnan, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Ankara, 1969, s.273. İSKİT, Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Ankara, 1943, s.287. TANJU, Sadun; Doludizgin Ali Naci Karacan Bir Gazetecinin Hayatı, İstanbul, 1986, s.27. Daha önce Tan adı ile 19 Ocak 1923 tarihinde kurulan ve başyazarlığını İkinci Grup liderlerinden Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in yaptığı, II. Grubun yayın organı olan bir gazete yayınlanmıştır. TUNÇAY, Mete: Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Ankara 1981, s.61
- (83) NESİMİ, Abidin: Yılların İçinden, İstanbul, 1977, s.222, ŞAPOLYO, E.B.: A.g.e., s.237-238
- (84) SÜLKER, Kemal: "Tan Okulu", Yazko Edebiyat, C.I, No:8, Haziran 1981, s.64-74

BİRİNCİ BÖLÜM

- (1) İSKİT, Server: Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Ankara, 1943, s.258-259. Önergede özetle gazetelerin milli varlığı tehlikeye düşürecek şekilde yayın yaptıkları belirtilerek hükümetin bu konudaki tutumunun ne olduğu sorulmaktadır. Önergeyi Elazığ Milletvekili Fazıl Ahmet, Aksaray Milletvekili Ahmet Süreyya, Ordu Milletvekili Ahmet İhsar imzalamışlardır.
- (2) İSKİT, S.: A.g.e., s.259-260
- (3) İSKİT, S.: A.g.e., s.261
- (4) İSKİT, S.: Y.a.g.y. Bu madde yüzünden Tan üç defa kapatılır. 28 Eylül 1937, 7 Ağustos 1938 ve 1 İkinciteşrin 1941 tarihlerinde Tan 50 maddeden dolayı kapatılır. Ayın Tarihi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Eylül, 1937- Ağustos 1938, İkinciteşrin 1941.
- (5) İSKİT, S.: A.g.e., s.262
- (6) İSKİT, S.: A.g.e., s.265
- (7) İSKİT, S.: Y.a.g.y.
- (8) İSKİT, S.: A.g.e., s.263 Hükümet değişikliklere gerekçe olarak Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yapılan bir değişiklik ile devletin ana ilkesi olan Cumhuriyetçilik'e eklenen Milliyetçilik, Halkçılık, İnkılapçılık ve Laiklik ilkelerinin halka daha iyi anlatılmasını ve bu ilkelere basının aykırı hareket etmemesini memleketin yüksek çıkarlarına aykırı yayın yapılmamasını sağlamayı göstermektedir.
- (9) TOPUZ, Hıfzı: 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, 1973, s.145-147
- (10) TOPUZ, H.: Y.a.g.y.
- (11) TOPUZ, H.: Y.a.g.y.
- (12) TOPUZ, H.: A.g.e., s.147-150
- (13) TOPUZ, H.: A.g.e., s.152
- (14) TOPUZ, H.: A.g.e., s.153
- (15) TOPUZ, H.: Y.a.g.y.
- (16) İSKİT, S.: A.g.e., s.218-220
- (17) İSKİT, S.: A.g.e., s.220-222
- (18) İSKİT, S.: A.g.e., s.225-226
- (19) İSKİT, S.: A.g.e., s.256
- (20) İSKİT, S.: A.g.e., s.268

- (21) İSKİT, S.: A.g.e., s.270
- (22) İSKİT, S.: A.g.e., s.274
- (23) Birinci Basın Kongresi Tutanakları, Ankara, 1975, s.3
- (24) Birinci Basın Kongresi Tutanakları, Y.a.g.y.
- (25) Birinci Basın Kongresi Tutanakları, Y.a.g.y.
- (26) Y.a.g.e., s.28
- (27) Y.a.g.e., s.28-29
- (28) Y.a.g.e., s.29-30
- (29) Y.a.g.e., s.30
- (30) Y.a.g.e., s.27
- (31) Y.a.g.e., s.30-32
- (32) İSKİT, S.: A.g.e., s.284-286
- (33) İSKİT, S.: A.g.e., s.286
- (34) İSKİT, S.: A.g.e., s.288
- (35) İSKİT, S.: A.g.e., s.294-301
- (36) İSKİT, S.: A.g.e., s.301
- (37) İSKİT, S.: A.g.e., s.303
- (38) İSKİT, S.: A.g.e., s.308-309
- (39) Birinci Basın Kongresi Tutanakları , s.4-5
- (40) Y.a.g.e., s.9
- (41) NESİMİ, Abidin: Yılların İçinden, İstanbul, 1977, s.117-118.
- (42) İSKİT, S.: A.g.e., s.359-360
- (43) İSKİT, S.: A.g.e., s.361-363
- (44) Birinci Basın Kongresi Tutanakları, s.17-19
- (45) Y.a.g.e., s.20
- (46) Y.a.g.y.
- (47) İSKİT, S.: A.g.e., s.365
- (48) İSKİT, S.: A.g.e., s.363
- (49) İSKİT, S.: A.g.e., s.364
- (50) Tan, 25.5.1945
- (51) Tan, 25.5.1945
- (52) Tan, 25.5.1945

- (53) AVCIÖĞLU, Doğan: Türkiye'nin Düzeni, C.I, İstanbul, 1982, s.274-275
- (54) ALEMDAR, Korkmaz: "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi İle İlgili Bazı Görüşler", Kadro, Tıpkı Basım, Ankara, 1978 s.30-32
- (55) SERTEL, M.Zekeriya: Hatırladıklarım, 3.Bsk., İstanbul, 1977, s.209
- (56) YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C.III, İstanbul, 1970, s.223
- (57) Bu dönemde Tan'ın sahibi Halil Lütfi Dördüncü olmakla birlikte, gazetenin genel yayın politikası M. Zekeriya Sertel tarafından yönlendirilmektedir.
- (58) "Gazetemiz ve Halk", Tan, 24.4.1935
- (59) Tan, 23-26.4.1935
- (60) Tan, 7.9.1935
- (61) Tan, 31.3.1937 İlk ek "Kömür ve Madencilik" başlığını taşımaktadır.
- (62) Tan, 27.6.1937
- (63) Tan, 23.9.1935. Sabiha Sertel'in ilk imzalı yazısı "Halkın-evi" başlıklıdır.
- (64) Tan, 24.9.1935. M. Zekeriya Sertel'in ilk imzalı yazısı "Akdeniz'de İtalya Ne İstiyor, Ne Yapıyor" başlıklıdır.
- (65) Türkiye Ansiklopedisi, C.IV, İstanbul, 1974, s.1294-1295, Tan maddesi.
- (66) SAMİ: "Kayseri Kombinasi: Türk Devletçiliğinin Büyük Bir Eseri Karşısında", Tan, 22.9.1935
- (67) Tan, 7-8.11.1935. Tan, Ekonomi Bakanının ekmek fiyatlarının yükselmesinin sebepsiz olduğu yolundaki demecini yayınlar. Bu demekten sonra ekmek fiyatlarının düştüğü gözlenir.
- (68) "Kömür Fiyatlarındaki Tenzilat", Tan, 11.11.1935. Tan'a göre CHP hükümetinin 10.11.1935 tarihinde kömür fiyatlarında yaptığı 130 kuruşluk indirim hayat pahalılığı karşısında siyasal iktidarın yaptığı mücadelenin bir göstergesidir.
- (69) "Fenikeliler Devrinde Değiliz", Tan, 8.1.1936. Tan Zaman gazetesinin hükümetin denizcilik konusunda etkin bir devletçilik uygulamasına karşı çıkan yayını eleştirir.
- (70) SOYDAN, Mahmut: "Bizde Devlet-Parti", Tan, 31.5.1935. Tan CHP ilkelerinden başka bir devlet kurulmayacağını ileri sürmektedir. Türkiye'de başka bir partinin kurulmasına da gerek yoktur. Mevcut siyasal sistem, Türkiye için en uygun olanıdır. Sistemin ideolojisi olan Kemalizm, Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuş ve şekillenmiştir.

- (71) Kemalizm: Atatürkçülüğün bir ideoloji olarak geliştirilmesi yolunda 1927, 1931 ve özellikle 1935 CHP Kurultaylarında önemli çalışmalar yapılır. 1935 4. Büyük Kurultay'da ise Atatürkçülük Kemalizm olarak belirlenerek bunun 4 esas ve 6 ilkesi oluşturduğu açıklanır. 4 esas: "Yurt", "Ulus", "Devlet Yönetimi", "Yurttaşın Siyasal ve Kamu Hakları". 6 İlke: Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik'tir. KİLİ, Suna: Atatürk Devrimi. 1.Bsk., Ankara, 1981 s.199
- (72) Tan, 9.5.1935 Tan resmi ideoloji ile uyumluluğunu CHP 4. Büyük Kurultayı dolayısı ile, Kemalizmin ilkelerini 1. sayfadan yayınlayarak dile getirir.
- (73) BOZKURD, Mahmut Esad: "Kemalizm İdeolojisi I-II", 27-28.5. 1935, Tan. Bozkurd bu yazılarında Kemalizmin ilkeleri ile diğer ideolojiler arasındaki farklılıkları açıklamaktadır.
- (74) SAMİ, "Yalnız İçpazarla Ekonomi Davamızı Halledemeyiz", Tan, 15.6.1935. Tan bu yazıda ihracatın Türk ekonomisi için taşıdığı önemi belirterek bu konuda hükümetin özel girişim ile işbirliği yapması gereği üzerinde durmaktadır.
- (75) SAMİ, "Ekonomi Alanında Gençliğe İş Yok mu", Tan, 3.3.1935
- (76) Tan yazarlarından Peyami Safa 10 Mayıs 1935'te Mahmut Esad Bozkurd'un Üniversitede verdiği bir konferansta söylediği sözleri eleştirir. Bozkurd ise bu yazıya 22.5.1935'te "Demokrasi ve Ekonomik Liberallik" başlıklı bayyazı ile cevap verir. Bu arada tartışmaya Samet Ağaoğlu'da dahil olur. Mahmut Esad Bozkurd 23.6.1935 tarihli Tan'da yazdığı "Ağaoğlunun Dedikleri" başlıklı bayyazı ile Samet Ağaoğlu'nun demokrasi konusundaki fikirlerini eleştirir. Ağaoğlu bu yazıya 27.6.1935'te "Mahmut Esad Bozkurd'un Söyledikleri" başlıklı makalesi ile cevap verir.
- (77) SERTEL, M. Zekeriya: Hatırladıklarım, III. Bsk., İstanbul, 1977, s.209-210
- (78) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.223, SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.209
- (79) EFER, Tekin: Basında Kavgalar, İstanbul, 1965, s.21
- (80) YALMAN, A.E.: Y.a.g.y. Yalman 200.000. Türk lirasına Tan'ı satın almak için İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş ile anlaşır. Paranın 50.000 lirası peşin, geri kalanı ise sekiz yılda ve faizsiz olarak ödenecektir. Yalman Tan'ı satın almak için ortak aramaya başlar. Bu ortaklar Halil Lütfi Dördüncü ile M. Zekeriya Sertel olacaktır.
- (81) Tan, 16.7.1936. Bu duyuruda daha önce Gazetecilik ve Matbaacılık Anonim Şirketi'ne ait olan Tan'ın Gazetecilik ve Neşriyat Limited Şirketi'ne satıldığı ve şirketin başında eski Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın bulunduğu, Yalman'ın aynı zamanda gazetenin sahibi olduğu belirtilmektedir.

- (82) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.210
- (83) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.223, Yalman Tan'ın hisselerinin paylaşılması konusunda şu bilgileri vermektedir. Yalman kurulacak olan 60.000. lira sermayeli şirkette 15.000 liralık hisseye sahip olacak, bu hisse ise diğer ortakların sağlayacağı banka kredisi ile karşılanacak, Yalman bu parayı faizi ile birlikte yıldan yıla şirketteki kar payından kısım kısım ödeyecektir. Yalman bu teklifinin ortakları tarafından kabul edildiğini belirtmektedir. Ancak bu konuda Zekeriya Sertel'in anılarında Yalman'ı doğrulayıcı veya yalanlayıcı bir bilgiye rastlanmadı.
- (84) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.224
- (85) YALMAN, A.E.: Y.a.g.y. Yalman'ın anladığı demokrasi, "her lü kırtasiyeciliğe karşı ıslahattır" Tan bu dönemde demokrasinin yerleşebilmesi için büyük mücadele verir. Tan bu konuda gazetelere büyük görevler düştüğüne inanmaktadır.
- (85) YALMAN, A.E.: "Şuurlu Halkçılık", Tan, 8.9.1937
- (87) YALMAN, A.E.: "Suriye Heyetinin Sözlerine Cevap", Tan, 24.9.1936. Mevcut antlaşmaya göre Fransa Hatay için tam bağımsız muhtar idare kurmak ve Hatay Türklüğünün ekonomik, kültürel gelişimi için her türlü imkan sağlamak zorundadır. Ancak Fransa 8 Eylül 1936'da Suriye'nin bağımsızlığına kavuşmasından sonra Hatay'ı Suriye'ye vermek ister. Türkiye'ye bu konuda görüşmeler yapmak üzere gelen Suriye heyeti de Hatay Türkler'inin Suriye idaresi altında bir azınlık muamelesi göreceğini Türk makamlarına iletir.
- (88) YALMAN, A.E.: Y.a.g.m.
- (89) YALMAN, A.E.: "Fransa İle Başlayacak Müzakereler", Tan, 8.10.1936.
- (90) YALMAN, A.E.: "Cenevre'deki Karardan Sonra", Tan, 18.12.1936
- (91) YALMAN, A.E.: "Fransa Sulhe Karşı Ağır Bir Mesuliyet Yükleniyor", Tan, 24.12.1936
- (92) YALMAN, A.E.: "Kazanılan Büyük Dava", Tan, 17.5.1937
- (93) Tan, 30.5.1937
- (94) YALMAN, A.E.: "Milli Misak Programı Tamam Oldu", Tan, 31.5.1937
- (95) YALMAN, A.E.: "Yeni Safhaya Girerken", Tan, 1.8.1936
- (96) Atatürk'ün Celal Bayar'a çektiği telgraf metni şu şekildedir "İktisat Vekili Celal Bayar'a

Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü şiddetli süren teessür neticesi olarak mutlak istirahat şeklinde mezuniyetle ihti-

yaç hissetmekte olduğundan bahisle tedavisini bitirebilmek üzere birbuçuk ay müddetle mezuniyet istemiş ve talebi tasvip edilerek Başvekil Vekaletine sizin tayininiz muvafık görülmüştür.

Keyfiyet Büyük Millet Meclisi Riyasetine ve kendisine tebliğ olunmuştur.

K. ATATÜRK "

Bu telgrafın asıl metninde teessür kelimesi yoktur. Bu kelimenin dizgi hatası sonucu metinde yanlışlıkla yer alması metne değişik bir anlam vermiş ve bu yüzden gazetenin kapatılarak cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Tan 18 gün kapatılır.

- (97) YALMAN, A.E.: "Türk Kalp ve Ruhlarını Birleştiren Sevgi Bağları", Tan, 7.8.1937. Bu makaleden dolayı Tan Başbakan Celal Bayar'ın direktifi ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın telefon emri ile 3 ay kapatılır.
- (98) Tan 8 Kasım 1938'de M. Zekeriya Sertel'in "Diplomatlar Konuşur Hadiseler Yürür" başyazısı ile yeniden yayınlanmaya başlar.
- (99) YALMAN, A.E.: "Çok Lüzumlu Bir Hassasiyet", Tan, 19.10.1937 Cumhuriyet 18.10.1937 tarihli sayısında (XX) imzası ile "Bir Nutuk Üzerine Kopartılan Gürültüler" başlıklı makalede Goebbels'in nutku dolayısı ile yapılan eleştirileri doğru bulmaktadır. Bu yazıda özetle Türkiye'de Faşizm propagandası yapılmadığı ve bu konuda gösterilen duyarlılığın gereksiz olduğu belirtilmektedir.
- (100) YALMAN, A.E.: Y.a.g.m.
- (101) SERTEL, Sabiha: "Cumhuriyet Gazetesi Goebbels'in Müdufaa Vekilimidir", Tan, 19.10.1937
- (102) İki gazete arasındaki tartışmaların odak noktası faşizm-komünizm suçlamalarıdır. Cumhuriyet Tan'ı komünist olmak ile, Tan ise Cumhuriyet'i faşist propaganda yapmak ile suçlamaktadır.
- (103) SERTEL, M. Z.: "Bir Senelik Bilançomuz", Tan, 1.1.1938
- (104) SERTEL, M.Z. : Y.a.g.m.
- (105) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.241
- (106) YALMAN, A.E.: A.g.e., s.242
- (107) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.215
- (108) SERTEL, M.Z.: "Rejimin Gizli Düşmanı", Tan, 10.11.1938
- (109) SERTEL, M.Z.: "Türkiye'nin Büyük Talihi", Tan, 15.11.1938
- (110) SERTEL, M.Z.: "Cumhurreisin Nutku Karşısında", Tan, 11.12.1938

- (111) SERTEL, M.Z.: "367 Halkevi", Tan, 20.2.1939
- (112) SERTEL, M.Z.: "İnkılap ve Propaganda", Tan, 14.3.1939
- (113) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.210-212
- (114) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.y.
- (115) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.212
- (116) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.213. Daha sonra bu sol kadro geniş-
leyecek Behice Boran, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Pertev
Naili Boratav gibi tanınmış sol yazarlar da Tan'a yazı vere-
rek gazetenin savaş sonrası muhalefetine önemli roller oy-
nayacaklardır.
- (117) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.213

İKİNCİ BÖLÜM

- (1) SERTEL, M. Zekeriya: "Tan'ın Kazandığı Büyük Dava", Tan, 5.5.1939
- (2) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (3) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m. Türkiye'yi Mussolini'nin Büyük Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde gösteren bu harita 15 Mayıs 1939 tarihli Tan'da yayınlanır.
- (4) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (5) SERTEL, M.Z.: "Faşizm ve Demokrasi Kavgası", Tan, 24.5.1939
- (6) SERTEL, M.Z.: "Faşistlere Göre Harp Mefhumu", Tan, 15.7.1939
- (7) SERTEL, M.Z.: "Tan'ın Kazandığı Büyük Dava", Tan, 15.5.1939
- (8) SERTEL, M.Z.: "Demagoji ve Tehdit Politikası", Tan, 2.5.1939
- (9) SERTEL, Sabiha: "Faşizmin İki Taktiği", Tan, 4.6.1941
- (10) SERTEL, M.Z.: "Faşizm Tarihe Karışıyor", Tan, 2.5.1945
- (11) GLASNECK, Johannes: Türkiye'de Faşist Alman Propagandası, Çev.: Arif Gelen, 1.Bsk., Ankara, 1977, s.18-20
- (12) GLASNECK, J.: A.g.e., s.21
- (13) GLASNECK, J.: A.g.e., s.22
- (14) GLASNECK, J.: A.g.e., s.23
- (15) GLASNECK, J.: A.g.e., s.24
- (16) GLASNECK, J.: A.g.e., s.25-26
- (17) GLASNECK, J.: Y.a.g.y.
- (18) SERTEL, M. Zekeriya: "Propaganda Karşısında Dikkat Lazım", Tan, 11.6.1939
- (19) Tan, 17.11.1939. Üçüncü sayfada yer alan bu habere göre, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen'in Ankara'daki Romen Büyükelçisi aracılığı ile Romanya'ya Sovyet-Romen sınırında bir Ziegfried hattı oluşturulması yolunda bir teklifte bulunduğu, ancak bu teklifin Romenler tarafından kabul edilmediği yazılmaktadır.
- (20) Tan, 20.11.1939
- (21) Tan, Y.a.g.t.
- (22) Tan, Y.a.g.t.
- (23) Tan, Y.a.g.t.
- (24) Tan, 21.11.1939. Tan'a göre Alman propagandası yabancı ülke basınıni elde etmek için iki yöntem kullanmaktadır. Bunlardan

birincisi gazetelerin üzerinde ilan aracılığı ile etkili olmak; yani ilanı mali bir baskı aracı olarak kullanmak.. İkinci ise doğrudan doğruya mali sıkıntı içerisinde bulunan gazetelerin ve pazarların para ile satın alınması yöntemidir.

- (25) Tan, Y.a.g.t.
- (26) Tan, Y.a.g.t.
- (27) Tan, Y.a.g.t.
- (28) Tan, 25.11.1939. Bu açıklamalara göre Tan'ı ilanla tehdit eden Alman firması "Bayer", gazeteye para teklif ederek satılmak isteyen kurum ise "Deutsche Orient Bank"tır.
- (29) SERTEL, M. Z.: "Dahilde Yabancı Propagandaya Set Çekmeliyiz" Tan, 12.12.1939
- (30) Tan, 9.12.1939
- (31) Tan, 10.12.1939
- (32) Tan, 11.12.1939
- (33) Tan, 16.12.1939
- (34) Tan, 6.5.1939
- (35) Tan, Y.a.g.t.
- (36) Tan, 8.6.1940
- (37) Tan, (1-2).8.1940
- (38) Tan, 1.8.1940
- (39) Tan, 6.7.1943
- (40) Tan, 7.7.1943
- (41) Tan, 8.5.1944
- (42) Tan, 9.5.1944
- (43) Tan, Y.a.g.t.
- (44) SERTEL, M.Z.: "Türk Gençliğine Yakın Tarihten Bir İbret Levhası", Tan, 10.5.1944
- (45) Tan, 19.5.1944. Yakın tarihimizde Irkçılık-Turancılık davası olarak bilinen bu olayın kökenleri, Türkçü liderlerden Nihal Adsız'ın zamanın Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı bir mektuba dayanmaktadır. Adsız mektubunda Türkiye'de çeşitli kamu kuruluşlarındaki sol çalışmalara değinmekte, bu duruma bir çözüm bulunmasını isteyerek, Başbakan'dan Türkçülük konusundaki fikirlerini sormaktadır. Bu mektuptan sonra, sol basın ile Türkçü yayın organları arasında tartışmalar başlar. Siyasal iktidar bazı sol ve Türkçü dergileri kapatır. Bu arada Konservatuar öğretmeni Sabahattin Ali Nihal Adsız'ı kendisine

hakaret ettiği gerekçesi ile mahkemeye verir. Mahkeme salonu ideolojik mücadelenin devam ettiği bir mekan durumuna dönüşür. Daha fazla bilgi için bkz. DARENDELİOĞLU, İlhan: Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, 3.Bsk., Toker Yayınları, İstanbul 1977

- (46) Tan, (22-29).5.1944. Bu yazı dizisinde Türkçü liderlerin çalışmalarları arkadaşlarının ifadeleri ile anlatılmaktadır. 22 Mayıs 1944 tarihinde yer alan yazı dizisinde Türkçü liderlerden Reha Oğuz Türkkan'ın yayınladığı Kuyruk Acısı adlı broşürden Nihal Adsız için anlattıklarından alıntılar yer almaktadır. Türkkan bu yazı dizisinde Adsız hakkında şunları söylemektedir: "Nihal Adsız seflik malihülyası ve marazi kiskancılık yüzünden Türkçülüğe ve Türkçülere pek zarar vermiş, ayrılık, düşmanlık, kavga ve skandallar doğurmuş, jurnallere ve Türk olmayanlarla ittifaka kadar düşmüş, bilhassa yalan ve iftirayı çok kullanmış bir insan olarak belirlemiştir..."
- (47) SERTEL, M. Z.: "Beşinci Kol Faaliyette", Tan, 9.8.1944
- (48) SERTEL, M. Z.: Y.a.g.m.
- (49) Tan, (5-7).5.1945
- (50) SERTEL, Sabiha: "Türk Milliyetçiliği", Tan, 8.7.1945
- (51) SERTEL, S.: Y.a.g.m.
- (52) SERTEL, S.: Y.a.g.m.
- (53) SERTEL, Sabiha, Roman Gibi, 2.Bsk., İstanbul, 1987, s.288-289.
- (54) SERTEL, S.: Y.a.g.y.
- (55) SERTEL, S.: A.g.e., s.265-267
- (56) SERTEL, M. Zekeriya: Hatırladıklarım, 3.Bsk., İstanbul, 1977 s.244
- (57) VA-NU, Müzehher: Bir Dönemin Tanıklığı, Ankara, 1987, s.68
- (58) KOÇAK, Cemil: Türkiye'de Milli Şef Dönemi, Ankara, 1986, s.380
- (59) KOÇAK, C.: A.g.e., s.381
- (60) KOÇAK, C.: Y.a.g.y.
- (61) KOÇAK, C.: Y.a.g.y.
- (62) SERTEL, M.Z.: "Serbest Seçime Doğru", Tan, 8.6.1945
- (63) SERTEL, S.: "Serbest Seçim", Tan, 10.6.1945
- (64) SADAK, Necmettin: "Küçük Pir Seçim Denemesi Münasebeti İle", Akşam, 9.6.1945
- (65) SERTEL, M.Z.: "Seçimi Halk Partisini İdare Eder", Tan, 10.6.1945

- (66) SADAK, N.: "Halk Partisinin İşlediği Büyük Günah, Yahut Oynadığı Oyun", Akşam, 11.6.1945
- (67) BELGE, Burhan: "Seçimler ve Demokrasi", Tanin, 13.6.1945
- (68) SERTEL, Sabiha: "Demokrasi Oyunu", Tan, 13.6.1945
- (69) SADAK, N.: "Türk Milleti O Kurtuluşu Asla Görmeyecektir", Akşam, 14.6.1945
- (70) SADAK, N.: "Geniş Demokrasi, Geniş Hürriyet Memleketi Sarsacak Anarşi Vasıtaları Olmamalıdır", Akşam, 15.6.1945
- (71) SERTEL, M.Z.: "Biz Ne İstiyoruz", Tan, 19.6.1945
- (72) "Galiba İmana Geldiler", Tasvir, 20.6.1945
- (73) SADAK, N.: "Anayasaya Aykırı Hareket En Ağır Suç Olmak Gerekir", Akşam, 20.6.1945
- (74) SERTEL, S.: "Türkiye Sosyalist Bir Devletmidir", Tan, 11.8.1945
- (75) SERTEL, M.Z.: "Hükümetten ve Meclisten Birşey Bekliyebilir miyiz", Tan, 22.8.1945
- (76) SADAK, N.: "Türkiye'de Bir Rejim Buhranı Yoktur Bir İlerleyi Hareketi Vardır", Akşam, 27.8.1945
- (77) YALÇIN, Hüseyin Cahit: "Hürriyet ve Demokrasiyi Yalnız Kendileri İçin İseteyenler", Tanin, 22.8.1945
- (78) Tan, 29.8.1945
- (79) YALÇIN, H.C.: "Biz de Dahili Rejim ve Hükümet Meselesi", Tanin, 31.8.1945
- (80) "Hürriyet ve Demokrasi Açık Artırmada", Akşam, 26.8.1945
- (81) NADİ, Nadir: "Onlar ve Biz", Cumhuriyet, 29.8.1945
- (82) TEKELİ, Esat: "Gerçek Memleket Politikası", Cumhuriyet, 29.8.1945
- (83) ABADAN, Yavuz: "Rejim ve Hürriyetimizin Korunması", Cumhuriyet, 7.9.1945
- (84) SERTEL, M.Z.: "Demokrasiden Ne Anlıyoruz", Tan, 8.9.1945
- (85) SERTEL, S.: "Kaybedilecek Zamanımız Yoktur", Tan, 4.11.1945
- (86) SERTEL, M.Z.: "Bu Hükümetin Bu İşini Yapamayacağı Besbelli", Tan, 20.11.1945
- (87) SERTEL, M.Z.: "Seçime Biranevvel Geçmek Lazımdır", Tan, 24.11.1945
- (88) SERTEL, M.Z.: "Bugünkü Meclisten de Birşey Bekliyoruz", Tan, 26.11.1945

- (89) YALÇIN, H.C.: "Değişiklikleri Kim Yapacak", Tanin, 27.11.1945
- (90) SERTEL, M.Z.: "Mecliste Esen Hava", Tan, 2.6.1945
- (91) SERTEL, M.Z.: "İkinci Bir Parti Kurulabilir mi", Tan, 4.6.1945
- (92) NADİ, N.: "Türk Halkçılığında Gelişme Yolu", Cumhuriyet, 9.6.1945
- (93) "Yeni Parti Fikri Üzerinde Düşünceler", Tasvir, 6.6.1945
- (94) SERTEL, S.: "Partiler Konuşulurken", Tan, 9.6.1945
- (95) SADAK, N.: "Yeni Partiler Konuşulurken", Akşam, 24.6.1945
- (96) "Dikkat Milyonerler Parti Kuruyor", Tan, 23.8.1945
- (97) "Partiler Olsun Ama Yalnız Kendileri Yapsın", Tanin, 24.8.1945
- (98) ABADAN, Y.: "Rejim ve Hürriyetimizin Korunması", Cumhuriyet 6.9.1945
- (99) SADAK, N.: "Yeni Partilerin Doğması Komünist Partisi CHP", Akşam, 11.9.1945
- (100) SERTEL, M.Z.: "Niçin Yeni Partiler Kurulmuyor", Tan, 24.10.1945
- (101) SERTEL, S.: "Alim ve Roboto", Tan, 15.11.1945
- (102) SERTEL, S.: "Mürteci Kime Derler", Tan, 15.11.1945
- (103) DEMOKRAT: "İkinci Derviş Vahdeti" Akşam, 18.11.1945
- (104) SERTEL, S.: "İnkilapçı Parti", Tan, 21.11.1945
- (105) SERTEL, M.Z.: "Demokrasi İnkilabını CHP Yapamaz", Tan, 22.11.1945
- (106) YALÇIN, H.C.: "Hükümette İnkilapçılık", Tanin, 23.11.1945
- (107) DEMOKRAT: "Yok Siz Yapamazsınız", Akşam, 25.11.1945
- (108) NADİ, N.: "Bizim Hürriyetimiz İthal Malı Değildir", Cumhuriyet, 27.5.1945
- (109) SERTEL, S.: "Yerli Malı Hürriyet İthal Malı Hürriyet", Tan 28.5.1945
- (110) SERTEL, S.: "Hürriyet Loncası", Tan, 27.5.1945
- (111) NADİ, N.: "Hürriyet Tartışmalarına Dair", Cumhuriyet, 13.6.1945
- (112) SERTEL, S.: "Acaba İdeal Hangisidir", Tan, 15.6.1945
- (113) SADAK, N.: "Toprak Bayramını Kutlarken Hürriyet Demokrasi ve Parti Düşünceleri", Akşam, 18.6.1945

- (114) SERTEL, S.: "Halk Düşmanları", Tan, 18.6.1945
- (115) SERTEL, M.Z.: "Üniversitede Hürriyet Varmıdır", Tan, 27.8.1945
- (116) Tan, 14.6.1945. Celal Bayar'ın verdiği önerge gazetelerin siyasal iktidarlar tarafından değil mahkemeler tarafından kapatılabilmesine yönelik olup Basın kanununun 50. ve 17. maddelerinde değişiklik yapılmasını istemektedir. Basın kanunundaki değişiklik istenen maddeler şu şekildedir:
 BASIN KANUNU: MADDE 17: "Beyannameyi alan en büyük mülkiye amiri, beyanname müdürecatını mahsusu defterine kaydettirdikten sonra, en kısa müddet içinde beyanname muhteviyatının hakikate muvafık olup olmadığını ve gazete veya mecmua çıkarmak isteyenin kanuni vasıf ve şartlara haiz bulunup bulunmadığını tahkik ederek neticeye göre ruhsatname verir.
 BASIN KANUNU: MADDE 50: Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18'inci madde hükmü tatbik olunur.
 Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince gazete çıkaramaz." Tan, 14.6.1945
- (117) SERTEL, M.Z.: "Matbuat Kanunu Anayasaya Aykırıdır", Tan, 26.5.1945
- (118) SERTEL, M.Z.: "Ne Acı ve Ne Ayıp Şey", Tan, 29.5.1945
- (119) SERTEL, M.Z.: "Matbuat Kanununa Lüzum Varmıdır", Tan, 15.6.1945
- (120) "50. Madde", Tasvir, 14.6.1945, NADİ, N.: "50. Madde", Cumhuriyet, 16.6.1945, SADAK, N.: "Yeni Partilerin Doğması İçin Bazı Kanunların Değişmesi Gerekir", Akşam, 24.6.1945
- (121) SERTEL, M.Z.: "Basın Birliği Kanunu da Kaldırılmalıdır", Tan 16.6.1945
- (122) SADAK, N.: "Yeni Partilerin Doğması İçin Bazı Kanunların Değişmesi Gerekir", Akşam, 24.6.1945
- (123) SERTEL, M.Z.: "Anayasaya Aykırı Hareket Bir Suçtur", Tan, 22.6.1945
- (124) SERTEL, S.: "Zincirli Hürriyet", Tan, 7.11.1945

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- (1) SERTEL, Sabiha: "Kuvafakatin Feryadı", Tan, 3.9.1945
- (2) SERTEL, M. Zekeriya: "Anlaşamadıkları Noktalar Nelerdir", Tan 4.10.1945
- (3) SERTEL, S.: "Zatıaliniizi Tenkit Etmeme Müsaade Edermisiniz", Tan, 11.10.1945
- (4) EROĞUL, Cem: Demokrat Parti, Ankara, 1970, s.9
- (5) EROĞUL, C.: A.g.e., s.11-12
- (6) EROĞUL, C.: A.g.e., s.12. M. Zekeriya Sertel anılarında Dört-
lü Takrir sahiplerinin yeni parti konusunda kendisi ile iliş-
kiye geçtiğini ileri sürmektedir. SERTEL, M.Zekeriya, Hatır-
ladıklarım, 3.Bsk., İstanbul, 1977, s.252-253. Bu konuyu Tür-
kiye İşçi Partisi ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Genel
Başkanlığı yapmış olan Mehmet Ali Aybar da doğrulamaktadır.
Milliyet gazetesinde yer alan anılarında Aybar Celal Fıyaz ve
arkadaşlarının yeni parti konusunda başta M. Zekeriya Sertel
olmak üzere sol kesim ile ilişkiye geçtiğini belirtmektedir.
"Aybar'ın Anıları", Milliyet, 19.12.1987. Ahmet Hamdi Başar
ise Demokrat Parti'nin kurulması konusunda şu bilgileri ver-
mektedir. Başar yeni parti konusunda dörtler ile ilişkiye ge-
çer, Yapılan toplantılar sonucunda "Demokrat Parti"nin kurul-
masına karar verilir. Başar yeni partinin yapısı konusunda
1945 Ağustosunda Florya sahillerinde Refik Koraltan anlaşmaya
varırlar. Yeni parti ideolojik bir temele oturtulacaktır. Yeni
parti programı Başar'a Refik Koraltan tarafından getirilir. Ba-
şar daha önce Koraltan ile konuştukları ve üzerinde anlaşıkla-
rı konuların parti programında yer almadığını görür ve bu durum
hoşuna gitmez. Başar hürriyetin inkilapçı ve idealist müdahal-
ler ile gerçekleşeceği, hürriyet ve demokrasinin ancak buna i-
nanan insanların koruyuculuğu sayesinde yaşatılabileceği ilke-
sinin yeni partinin temel ilkesi olması konusunda Koraltan il-
anışıkklarını belirtir. Başar bu fikirlerini Celal Fıyaz, Ad-
nan Menderes ve Fuat Köprülüye de anlatırsa da bir sonuca ula-
şamaz. Başar ideolojik bir temele dayanan bir parti kurulması
inancındadır. Bu fikir Fıyaz ve arkadaşları tarafından kabul
görmeyince Ahmet Hamdi Başar 2 Aralık 1945 tarihinde Ankara'da
Refik Koraltan'ın evinde yapılan toplantıda kuruculuktan ayrıl-
dığını bildirir. BAŞAR, Ahmet Hamdi, Yaşadığımız Devrin İçyüzü
Ankara, 1960, s.28-34
- (7) SERTEL, S.: "Muhalefette Ölçü", Tan, 22.11.1945
- (8) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.258
- (9) Tasvir, 1.12.1945. Görüşler dergisinin sayılarına Milli Kütüp-
hanede rastlanamadı.

- (10) Tasvir, 1.12.1945, Cumhuriyet, 4.12.1945, Aksam, 2.12.1945
Vatan, 1.12.1945, Ulus, 3.12.1945
- (11) Tasvir, Cumhuriyet, Aksam, Ulus, Y.a.g.t.
- (12) ERER, Tekin: Pasanda Kavgalar, İstanbul, 1965, s.172
- (13) ERER, T.: Y.a.g.y. Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cumhuriyet,
5.12.1945, Aksam, 4.12.1945
- (14) Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cumhuriyet, Y.a.g.t. Aksam. Y.a.
g.t.
- (15) ERER, T.: Y.a.g.y., Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cumhuriyet,
Y.a.g.t., Aksam, Y.a.g.t., Ayin Tarihi, Aralık 1945, s.3-4
- (16) ERER, T.: A.g.e., s.173, Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cumhuri-
yet, Y.a.g.t., Aksam, Y.a.g.t., Ayin Tarihi, Y.a.g.y.
- (17) 4 Aralık olayında M. Zekeriya Sertel ile eşi Sabiha Sertel
güvenlik kuvvetlerinin ihmali bulunduğunu, hatta kalabalığı
teşvik ettiklerini ileri sürmektedirler. SERTEL, M. Z.: A.g.e.
s.260, SERTEL, Sabiha: Roman Gibi, 2. Bsk., İstanbul, 1987,
s.314.
- (18) ERER, T.: A.g.e., s.173-174. Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cum-
huriyet, Y.a.g.t., Aksam, Y.a.g.t., Ayin Tarihi, Y.a.g.y.
- (19) Vatan, Tanin, Tasvir, Ulus, Cumhuriyet, Y.a.g.t., Aksam, Y.a.
g.t., Ayin Tarihi, Y.a.g.y.
- (20) SERTEL, S.: A.g.e., s.313. Sabiha Sertel sıkıyönetimin bazı
kişileri tutukladığını ancak bunlara ceza verilmediğini be-
lirtmektedir.
- (21) SERTEL, S.: A.g.e., s.312
- (22) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.261, SERTEL, S.: Y.a.g.y. Sabiha
Sertel anılarında bu notu bulan kişinin Cami Baykurt olduğu-
nu belirterek kocasının sözleri ile çelişmektedir.
- (23) SERTEL, S.: A.g.e., s.314
- (24) SERTEL, S.: "Nihayet Dilimi Kesemediler", Tan, 6.5.1945
- (25) SERTEL, S.: "Ankara Caddesindeki Köpekler Kimlerdir", Tan
26.5.1945
- (26) SERTEL, S.: Y.a.g.m.
- (27) NADİ, Nadir: "Vay Faşist Vay", Cumhuriyet, 29.5.1945
- (28) SERTEL, S.: "Türk Matbuatındaki İrtica", Tan, 2.6.1945
- (29) SERTEL, S.: "Vay Faşist Vay", Tan, 1.6.1945
- (30) NADİ, N.: "Doğru Değil", Cumhuriyet, 17.6.1945
- (31) SERTEL, S.: "Halep Ordaysa Arşın Burdadır", Tan, 19.6.1945

- (32) NADİ, N.: "Soldan Geri", Cumhuriyet, 21.6.1945
- (33) SERTEL, S.: "Sağdan Geri", Tan, 22.6.1945
- (34) SADAK, Necmettin: "Ne Kara İrtica Ne Kızıl İhtilal", Aksam, 25.6.1945
- (35) FENİK, Mümtaz Faik: "Bir Numaralı Vatansever", Ulus, 11.7.1945
- (36) "Faşizm Bumudur", Tasvir, 1.7.1945
- (37) SERTEL, S.: "Davacı Biziz", 13.8.1945, SERTEL, S.: "Bozguncu Peyami Safa'nın Ta Kendisidir", Tan, 21.8.1945
- (38) SAFA, Peyami: "Fikirlermi Sahıslarımı", Tasvir, 16.8.1945
- (39) YALÇIN, Hüseyin Cahit: "Bizde Türkçülük ve Irkçılık", Tanın 22.10.1945
- (40) YALÇIN, H.C.: "Türkiye'de Faşistlik Davası Üzerine", Tanın 21.10.1945
- (41) YALÇIN, H.C.: Y.a.g.m.
- (42) NADİ, N.: "Sadaka Hürriyet", Cumhuriyet, 31.8.1945
- (43) SADAK, N.: "Anayasaya Aykırı Hareket En Ağır Suç Olmak Gerektir", Aksam, 20.6.1945
- (44) SERTEL, S.: "Göze Çarpan Hakikatler", Tan, 27.8.1945
- (45) "Hürriyet ve Demokrasiyi Yalnız Kendileri İçin İsteyenler", Tanın, 22.8.1945
- (46) YALÇIN, H.C.: "Ne Garip Şey", Tanın, 15.10.1945
- (47) YALÇIN, H.C.: Tanın, 7.11.1945
- (48) NADİ, N.: "Hürriyet Tartışmalarına Dair", Cumhuriyet, 13.6.1945, SADAK, N.: "Önce Vatana Millele Saygı", Aksam, 18.9.1945, TEKEİLİ, Esat: "Gerçek Memleket Politikası", Ulus, 29.8.1945
- (49) DEMOKRAT: "İkinci Derviş Vahdeti", Aksam, 18.11.1945, NADİ, N.: "Beğenmiyorlar Beğenmezler", Cumhuriyet, 18.6.1945. YALÇIN, H.C.: "İnkılapçı Parti Meselesi", Tanın, 22.11.1945
- (50) SADAK, N.: "Ne Kara İrtica Ne Kızıl İhtilal", Aksam, 25.6.1945
- (51) "Halbuki Muhalefet Ne Güzel Şeydir", Aksam, 23.11.1945
- (52) "Hürriyet ve Demokrasi Açık Artırmada", Aksam, 26.8.1945
- (53) ERÜZZİYA, Ziyad: "Tan Muharrirleri ve Komünistlik Tahribatı" Tasvir, 18.10.1945. Bu makalede Tasvir, Tan'da Anten ve Tan imzaları ile yazı yazan Sadrettin Celal Antel'in komünizm suçundan mahkum olduğunu, Abidin ve Arif Dino kardeşlerin komünizm propagandası yüzünden İstanbul Sıkıyönetim Komutan-

İlçinca İl sınırları dışına çıkarıldığını, Nail V., Sabahad-
din Ali, Cevad Şakir Kabaşğaç'ın da komünizm suçundan mahkum
olduklarını belirtmektedir.

- (54) Cumhuriyet, 4.11.1945
- (55) Tanin, 25.8.1945
- (56) YALÇIN, H.C.: "Kalkın Ev Ehlî Vatan", Tanin, 3.12.1945
- (57) FENİK, Müntaz Faik: "Bir Numaralı Vatansever", Ulus, 11.7.
1945
- (58) TEKELİ, Esat: "Gerçek Memleket Politikası", Ulus, 29.8.1945
- (59) ATAY, F.R.: "İstanbuldaki Nümayiş", Ulus, 6.12.1945
- (60) ATAY, F.R.: Y.a.g.m.
- (61) SADAK, N.: "Türk Gençliğinin Gösterisine Dünya Hayran Kal-
mıştır", Akşam, 7.12.1945
- (62) SADAK, N.: Y.a.g.m.
- (63) SADAK, N.: Y.a.g.m.
- (64) NADİ, N.: "Bir Hakikat Bir Üzüntü", Cumhuriyet, 6.12.1945
- (65) NADİ, N.: Y.a.g.m.
- (66) YALMAN, Ahmet Emin: "Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri", Vatan
5.12.1945
- (67) YALMAN, A.E.: "Devlet Otoritesi", Vatan, 8.12.1945
- (68) YALÇIN H.C.: "Nümayiş Hadisesi", Tanin, 8.12.1945
- (69) Tanin, Ulus, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, 5.12.1945
- (70) Tanin, Ulus, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, Y.a.g.t.
- (71) Tanin, Ulus, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, (6-10).12.1945
- (72) Tanin, Ulus, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, 8.12.1945, SERTEL,
S.: A.g.e., s.330
- (73) SERTEL, S.: A.g.e., s.338-340
- (74) SERTEL, S.: A.g.e., s.344
- (75) SERTEL, S.: Y.a.g.y.
- (76) SERTEL, S.: A.g.e., s.345
- (77) Mahkeme Salim Başol'un başkanlığında Aza Nusret ve Nevres
Tiryakioğlundan oluşmaktadır.
- (78) SERTEL, S.: A.g.e., s.346-347
- (79) SERTEL, S.: A.g.e., s.351-385
- (80) SERTEL, S.: A.g.e., Önsüz yazısı
- (81) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.294

- (82) Türkiye Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 1980, s.465
- (83) Türkiye Ansiklopedisi, Y.a.g.v.
- (84) SERTEL, S.: A.g.e., s.35-48
- (85) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.97-111
- (86) SERTEL, S.: A.g.e., s.80-81. Bu kadrolar içerisinde Nazım Hikmet, Sabahaddin Ali, Suat Derviş, Nizamettin Nazif, Kerim Sadi, Ziya Hilmi gibi isimler yer almaktadır.
- (87) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.153
- (88) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.159-163. SERTEL, S.: A.g.e., s.138-172
- (89) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.200-207
- (90) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.v. Bu yazıda M. Zekeriya Sertel Alpüllü Şeker fabrikası sahiplerinin şekeri aşırı fiyattan sattıklarını ve haksız kazanç sağladıklarını ileri sürer.
- (91) SERTEL, M.Z.: A.g.e., s.212-213
- (92) SERTEL, M.Z.: "Bu Zihniyet Durdukça Demokrasi Olabilirmi", Tan, 11.11.1945
- (93) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (94) SERTEL, M.Z.: "Okuyucularımın Açık Bir Konuşma II", Tan, 11.10.1945
- (95) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (96) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (97) SERTEL, M.Z.: "Okuyucularımın Açık Bir Konuşma III", Tan, 12.10.1945
- (98) SERTEL, M.Z.: Y.a.g.m.
- (99) SERTEL, M.Z.: "Okuyucularımın Açık Bir Konuşma II", Tan, 11.10.1945
- (100) SERTEL, S.: A.g.e., s.386-387

KAYNAKLAR

A. KİTAPLAR

- ALEMDAR, Korkmaz : Türkiye'de Çağdas Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, İletişim Sosyolojisinin Temelleri Üzerine Bir Deneme, G.H.İ.Y.O. Yayın No: 6, Ankara, 1981
- _____ : İstanbul, Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi, 2.Bsk., G.H.İ.Y.O. Yayın No: 1, Ankara, 1980
- ATATÜRK, Mustafa Kemal : Söylev, (2 cilt), 7.Bsk., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978
- AVCIOĞLU, Doğan : Türkiye'nin Düzeni, (2 cilt), Tekin Yayınevi, İstanbul, 1982
- AYDEMİR, Şevket Süreyya : İkinci Adam, (3 cilt), 5.Bsk. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980
- _____ : Tek Adam, (3 cilt), 10.Bsk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986
- Basın Yayın Genel Müdürlüğü : Birinci Basın Kongresi Tutanakları, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975
- BAŞAR, Ahmet Hamdi : Yaşadığımız Devrin İçyüzü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960
- BORATAV, Korkut : Türkiye'de Devletçilik, 2.Bsk., Savaş Yayınları, Ankara, 1978
- CEBESoy, Ali Fuat : Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıralar (2 Cilt), Vatan Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 1957-1960
- DARENDELİOĞLU, İlhan : Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri 3.Bsk., İstanbul, 1977
- _____ : Türkiye'de Komünist Hareketleri, Toker Yayınları, İstanbul, 1977
- ERER, Tekin : Basında Kavgalar, Yeni Matbaa, İstanbul,

- EROĞUL, Cem : Demokrat Parti-Tarihi ve İdeolojisi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970
- GLASNECK, Janannes : İkinci Dünya Savaşında Faşist Alman Propagandası, Çev: Arif Gelen, Omur Yayınları, Ankara 1977
- GOLOĞLU, Mahmut : Devrimler ve Tepkileri, Faşur Matbaası, Ankara, 1972
- İSKİT, Server : Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Ankara, 1943
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri: Politikada 45 Yıl, 2.Bsk., İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- KAYA, Raşit : İletişim Sistemleri, Fervat Matbaacılık, Ankara, 1986
- KİLİ, Suna : Atatürk Devrimi, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1981
- KOÇAK, Cemil : Türkiye'de Milli Şef Dönemi, Yurt Yayınları, Ankara, 1986
- MARDİN, Şerif : Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- NESİMİ, Abidin : Yılların İçinden, 1.Bsk., Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977
- SERTEL, M. Zekeriya : Hatırladıklarım. 3.Bsk, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977
- SERTEL, Sabiha : Roman Gibi, 2.Bsk, Belge Yayınları, İstanbul, 1987
- SEZGİN, Ömür : Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Anı Yayınları, Ankara, 1984
- ŞAPOLYO, Enver Behnan : Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1969
- TANJU, Sadun : Doludizgin-Ali Naci Karacan-Bir Gazetecinin Hayatı, Karacan Yayınları, İstanbul, 1986
- TOPUZ, Hıfzı : 100 Soruda Türk Basın Tarihi, 1.Bsk. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973

- TUNÇAY, Mete : Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kuruluşu, Yurt Yayınları, Ankara, 1981
- _____ : Türkiye'de Sol Akımlar, 3.Fsk., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978
- TUKAYA, Tarık Zafer : Türkiye'de Siyasal Partiler, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952
- TURGUT, Nüket : Siyasal Muhalefet, 1.Fsk., Biray Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984
- YALMAN, Ahmet Emin : Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, (4 cilt), Yenilik Basımevi, İstanbul, 1982
- YETKİN, Çetin : Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982
- VA-NU, Müzehher : Bir Dönemin Tanıklığı, Cem Yayınevi Ankara, 1987

B. MAKALELER

- ALEMDAR, Korkmaz : "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi İle İlgili Bazı Görüşler", Kadro Tıpkı Basım, C.I., A.İ.T.İ.A. Yayınları, Ankara, 1978
- SEZGİN, Ömür : "Kadro Hareketi", Kadro Tıpkı Basım, C.I., A.İ.T.İ.A. Yayınları, Ankara, 1978
- SÜLKER, Kemal : "Tan Okulu", Yazko Edebiyat, C.I., No:8, Haziran, 1981
- TOKGÖZ, Oya : "Gazetecilik Yapan İletişim Araçlarında Gelişim: Elektronik Gazete. Kitle İletişim Tekniklerindeki Gelişme ve Yazılı Basının Geleceği Semineri Tutanakları, Hürriyet Eğitim Vakfı Yayınları, No:2. İstanbul, 1982

C. BAŞVURU ESERLERİ

- Cumhuriyet Ansiklopedisi, C.9, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1971
 Meydan Larousse, C.11, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981
 Türkiye Ansiklopedisi, C.4, Kaynak Kitaplar Basın Yayın ve Ticaret
 A.Ş., İstanbul, 1974
 Türkiye Ansiklopedisi, C.28, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1980

D. YAZI DİZİLERİ

- ALÖÇ, Kazım, "İfşa Ediyorum", Yeni Gazete, 12.4.1967
 AYBAR, Mehmet Ali, "Aybar'ın Anıları", Milliyet, 19.12.1987

E. SÜRELİ YAYINLAR

a. Günlük Basın

Akşam	: 1945
Cumhuriyet	: 1945
Tan	: 1935-1945
Tanin	: 1945
Tasvir	: 1945
Ulus	: 1945
Vatan	: 1945

b. Dergiler

Ayın Tarihi	: Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Aralık, 1945, Eylül 1937, Ağustos 1938
Kadro	: Tıpkı Basım, (3 cilt), A.İ.T.İ.A. Yayın- ları, Ankara, 1978